

Пастка на людей та інші тенета, капкани, омані, а також трохи жартів і вигадок
Роберт Шеклі

Твори Роберта Шеклі вже давно зажили слави класики світової фантастики. Неповторний авторський стиль, сповнений блискучого гумору, яким американський фантаст описує важливі проблеми для всього людства, прагнення до змін і спрямованість у майбутнє, не залишає байдужим жодного читача, примушуючи з часом знову і знову повертатися до його творів, перечитувати і відшуковувати нові грані та прихований зміст. Оповідання, що увійшли у цю збірку, є одними з найвизначніших у творчому доробку Роберта Шеклі, і допоможуть кожному читачеві прочинити завісу до фантастичного світу космічних пригод, лишивши назавжди закоханість у таємні глибини космосу.

ISBN 978-617-7559-94-7

Роберт Шеклі

Пастка на людей та інші тенета, капкани, омані, а також трохи жартів і вигадок

Пастка на людей

1

Це був День земельних перегонів – час зухвалої надії або можливої трагедії, день, який вмістив у собі нещасливе двадцять перше століття. Стів Бакстер намагався дістатися стартової позиції якомога раніше, так само, як і решта учасників, але трохи помилився з підрахунком часу, який мав на це витратити. Натомість отримав клопіт. Значок Учасника допоміг йому без інцидентів протиснутися крізь зовнішній шар, так званий екзонатовп. Але ні значок, ані м'язи не гарантували можливості пробити внутрішнє ядро – ендонатовп.

Бакстер оцінив щільність цієї внутрішньої маси людей у 8,7 бала – близько рівня пандемії. Точка спалаху могла виявитися будь-якої миті й будь-де, хоча представники влади обприскували натовп аерозолем з

транквілізаторами. Якби не бракувало часу, можна було б спробувати обійти юрбу, але залишалося всього шість хвилин до початку перегонів.

Попри всі ризики Бакстер пропхався просто в натовп. На його обличчі застигла посмішка – вкрай необхідна в людській масі високої щільності. Тепер він міг бачити лінію старту на платформі Глеб-парку в Джерсі-Сіті. Інші учасники вже були там. Ще двадцять ярдів, думав Стів; якби ж тільки ці тварюки не так тиснули!

Але глибоко всередині корка він натрапив на ядро ендонатовпу, що складалося з жажливих суб'єктів із витріщеними очима – аглютинованих істеріофілів, якщо висловлюватися мовою пандеміологів. Стиснуті, мов сардини у банці, реагуючи на все як єдиний організм, ці люди не були здатні ні до чого, крім шаленої люті, з якою опиралися кожному, хто намагався пробитися крізь їхні ряди.

Стів на мить завагався. Таке ядро зазвичай небезпечніше за міфічних водяних буйволів давнини. Ніздрі цих людей так само лиховісно роздувалися, й тупотіли вони так само важко.

Часу на роздуми не було, тож Бакстер занурився в середину ядра. Відчував удари в спину й плечі, чув жахливе ревіння роздратованої зграї. Тіла, що втратили свою форму, тиснули на нього, не давали дихати, щораз щільніше стискалися навколо.

Добре, що влада вдалася до «Музака». Стародавня таємнича музика, яка впродовж століття вгамовувала справді несамовитих і затятих, не підвела й цього разу. Ядро ненадовго застигло, й Стів Бакстер пробив собі шлях до лінії старту.

Головний суддя вже почав читати Положення. Кожен учасник і більшість глядачів знали цей документ напам'ять. Попри це за законом умови слід було оголосити.

– Панове, – читав суддя, – ви тут зібралися, щоб взяти участь у перегонах за отримання землі державної власності. Ви, п'ятдесят щасливців з-поміж п'ятдесяти мільйонів, зареєстрованих у регіоні Південного Вестчестеру, виграли публічну лотерею. Перегони пройдуть з цього пункту до реєстраційної лінії в Земельному управлінні на майдані Таймс-сквер у Нью-Йорку – вивірена приблизна середня відстань 5,7 милі. Ви, учасники, маєте право обрати будь-який маршрут, просуватися поверхнею землі, над нею або під землею. Єдина вимога полягає в тому, що ви маєте закінчити перегони особисто, заміна не дозволяється. Перші десять фіналістів...

Цієї миті натовп зацікавився.

– ...отримають один акр вільної землі в комплекті з будинком та сільськогосподарським знаряддям. Кожному фіналісту також буде забезпечене вільне урядове транспортування до його власності разом із родиною. Вищезгаданий акр буде вічно й неухильно, допоки сонце світить і вода тече, належати йому та його спадкоємцям, аж до третього покоління!

Натовп зітхнув, коли почув це. Ніхто з цих людей ніколи не бачив вільного акра землі й навіть не мріяв ним володіти. Акр землі лише для себе та

своїєї родини, акр, яким не потрібно ділитися з будь-ким, — це просто поза межами найсміливішої уяви.

— Далі слід зазначити, — вів далі суддя, — що Уряд не бере на себе жодної відповідальності за смерть, яка може статися під час цього змагання. Я зобов'язаний нагадати, що середньозважений рівень смертності від нещасних випадків під час Земельних перегонів становить приблизно 68,9 відсотка. Будь-хто з учасників, якщо забажає, може зараз відмовитися без жодної шкоди для себе.

Суддя чекав, і на мить Стіву Бакстеру захотілося вийти з самовбивчої авантюри. Напевне, й він, і Адель, і діти, й тітонька Фло, й дядечко Джордж могли б і надалі вдовольнятися своїм затишним однокімнатним помешканням у Ларчмонтсі, в житловому масиві імені Фреда Аллена для людей середнього статку. Врешті-решт, він не був людиною ні надто дієвою, ні дужою, ані схильною до бійок. Працював консультантом з деформації систем, причому вважався гарним фахівцем. Мав худорляву статуру, слабкі м'язи й відчутну задишку. Чому, заради Бога, він має поринути в небезпеки похмурого Нью-Йорка, у найвідоміші міські джунгли?

— Краще відмовся від цього, Стіве, — хтось уголос повторив його думки.

Бакстер повернувся й побачив Едварда Фрей-хоффа Сент-Джона, свого заможного, огидного сусіда з Ларчмонтсу, високого, елегантного, бадьорого й натренованого завдяки веслуванню на байдарці. Вигляд у Сент-Джона був чудовий, а прижмурений погляд його очиць надто часто зупинявся на білявій красуні Адель.

— Тобі нізащо це не вдасться, Стіві, дитинко, — провадив Сент-Джон.

— Може, й так, — спокійно відповів Бакстер. — А ти, гадаю, сподіваєшся, що це вдасться тобі?

Сент-Джон підморгнув і за звичкою почухав носа вказівним пальцем. Він кілька тижнів натякав на спеціальну інформацію, яку начебто роздобув у продажного контролера Земельних перегонів. Ця інформація мала значно підвищити його шанси під час перетину району Мангеттена — найбіднішого і най-небезпечнішого урбаністичного утворення в світі.

— Облиш це, Стіві, дитинко, — найогиднішим своїм тоном правив своєї Сент-Джон. — Облиш, і я, можливо, зароблю для вас це майно. Що ти скажеш на це, пущівірінку?

Бакстер помотав головою. Не вважав себе сміливцем, та волів би радше вмерти, ніж прийняти милість від Сент-Джона. І в будь-якому разі все вже не могло залишатися таким, як раніше. Згідно з прийнятим минулого місяця «Додатком до Закону про розширення сімей» Стів тепер був зобов'язаний прийняти трьох неодружених двоюрідних сестер із тіткою-вдо-вою, чие однокімнатне помешкання в підвалі промислового комплексу Лейк Плесід знищили під час будівництва нового тунелю Олбані-Монреаль.

Навіть по застосуванні антишокових ін'єкцій десять осіб в одній кімнаті — це вже занадто. Йому просто-таки доведеться виграти цю ділянку!

— Я залишаюся в перегонах, — стиха озвався Бакстер.

— Гаразд, дитинко, — Сент-Джон накупився і його жорстке обличчя набуло злобливого виразу, — але пам'ятай: я тебе попереджав.

Головний суддя закликав:

— Панове, прошу зайняти місця!

Учасники замовкли. Всі завмерли на лінії старту зі стиснутими губами, вступившись у одну точку.

— Приготуйтеся!

М'язи сотні ніг напружилися, п'ятдесят чоловіків нахилилися вперед.

— Рушайте!

І перегони почалися!

Хвиля інфразвуку ненадовго паралізувала натовп навколо. Учасники пробилися крізь непорушні ряди й рвонули вперед — хто над низкою зупинених автомобілів, а хто в обхід їх. Далі кожен обрав свій шлях, але переважно у східному напрямку, до Гудзону та незугарного міста, яке лежало на далекому березі річки, напівприховане пухнастим шлейфом з недогорілих вуглеводнів.

Стів Бакстер не подався на схід.

Лише він, єдиний з усіх учасників повернув на північ, убік мосту Джорджа Вашингтона та Бі Маунтейн Сіті. Стиснувши зуби, він рухався мов уві сні.

У далекому Ларчмонтсі Адель Бакстер спостерігала за перегонами по телевізору. Мимоволі жінка затамувала подих. Її восьмирічний син Томмі закричав:

— Мамо, мамо, він іде на північ, до мосту! Але міст цього місяця закритий. Він не зможе пройти цим шляхом!

— Не хвилюйся, любий, — відповіла Адель. — Ваш батько знає, що робить.

Вона говорила впевнено, не відчуючи жодної впевненості. І коли чоловікова постать загубилася в натовпі, їй залишилося чекати — й молитися. Чи справді знає Стів, що робить? Чи просто він у сум'ятті?

Проблема позначилася в XX столітті, а жахливі наслідки визріли за сто років. Після повільного тисячолітнього зростання чисельності населення у світі раптом стався демографічний вибух, людство щодалі подвоювалося.

Хвороби давно здолали, харчами забезпечили достатньо, рівень смертності й далі падав, а народжуваність зростала. Людська популяція, спіймана у пастку збільшення в геометричній прогресії, розросталась мов ракова пухлина.

Чотири вершники Апокаліпсису, стародавня поліція, більше не могли підтримувати порядок. Хвороби та голод у цю добу виявилися поза законом, війна стала марнотратством. Лише смерть залишилася – значно слабша, лише тінь колишньої.

Наука й далі з непростачною легковажністю працювати над подовженням життя більшості людей.

І люди наступали, їхня чисельність зростала, поки не заповонила землю, псуючи повітря, отруюючи воду, харчуючись переробленими водоростями й хлібом із рибного борошна, тупо чекаючи на катастрофу, яка має розрізати надто тісні людські ряди, але очікування не справдилися.

Зростання чисельності землян змінило й людський досвід. Колись пригоди та небезпеки підстерігали у диких місцевостях – високо в горах, у голих пустелях, непрохідних джунглях. Але у двадцять першому столітті більшість цих місць використовувалися для розширення життєвого простору. Пригоди та небезпеки тепер крилися в містах з жакливою некерованістю їх мешканців.

Саме у містах існувало щось подібне до сучасних диких племен, страшних звірів і небезпечних недуг. Подорож до Нью-Йорка або Чикаго вимагала більшої винахідливості та витривалості, ніж сходження на Еверест чи експедиція до витоків Нілу.

У цьому світі тисняви земля стала найціннішим ресурсом. Коли з'являлися вільні ділянки, уряд розподіляв їх за допомогою регіональних лотерей, що завершувалися Земельними перегонами. Ці змагання скопювали з давніх, які проводилися в 1890-х роках з метою освоєння територій Оклахоми й Черокі Стріп.

Земельні перегони вважалися справедливими й викликали жваве зацікавлення – як спортивне видовище. Мільйони спостерігали за перегонами: вкотре підтверджувався позитивний ефект від збудження маси людей під час споглядання змагань. Уже заради цього варто було проводити перегони.

Крім того, слід враховувати високий рівень смертності учасників. В кількісному відношенні це нібито й небагато, але світ, що задихався від перенаселення, дякував і за найменшу полегкість.

Перегони тривали вже три години. Стів Бакстер увімкнув маленький транзисторний радіоприймач і слухав останні повідомлення. Почув, що перша група учасників дісталася тунелю Голланд і змушена була повернути назад, бо шлях їй перепинила озброєна поліція. Інші, кмітливіші, рушили довшим південним шляхом до Стейтен-Айленд і тепер наближалися до мосту Верразано. Фрейхофф Сент-Джон йшов сам. Він скористався значком заступника мера й отримав дозвіл пройти повз барикади тунелю Лінкольна.

Настав час для авантюри Стіва Бакстера. Рішуче, зі спокійною впевненістю він увійшов до сумно відомого вільного порту Хобокен.

На узбережжі сутеніло. Перед Стівом у світлі місяця струнко вишикувалися акуратні швидкохідні кораблі флоту контрабандистів Хобокена, кожен з блискучим знаком берегової охорони. Деякі вже мали вантаж, закріплений на палубі, — ящики сигарет із Північної Кароліни, алкогольних напоїв з Кентуккі, апельсинів з Флориди, наркотиків з Каліфорнії, зброї з Техасу. Кожен ящик мав офіційну позначку «Контрабанда — Податок сплачено». Адже під тиском обставин у цей непростий час Уряд був змушений обкладати податками навіть нелегальні підприємства, додаючи їм статусу майже законних.

Обережний Бакстер дочекався слушної миті, зійшов на борт швидкохідного перевізника марихуани та причаївся серед запашних тюків. Судно готувалося до відходу. Як би ж тільки вдалося залишитися непоміченим впродовж цього короткого проходу річкою...

— Тю! Що це в біса тут таке?

П'яний помічник механіка, вештаючись палубою, ненароком наткнувся на Бакстера. На його крик збіглася решта екіпажу. Вони стояли перед Стівом — жорстокі, готові до кровопролиття, безбожні бандити. Кілька років тому вони захопили Віхокен, перетворили Форт Лі на пожарище, нищили й грабували все на шляху до Інглвуда. Стів Бакстер знав, що не варто чекати від них жалощів.

Попри це він мовив із дивовижним спокоєм:

— Панове, мені потрібно перебратися через Гудзон, якщо ваша ласка.

Капітан корабля, здоровенний, справжня гора м'язів, метис із шрамами на обличчі аж зігнувся, зайшовся реготом.

— Ти хочеш нелегально переправитися шляхом, який належить Хобокену? Це тобі що — пором Крістофер-стріт, га?

— Та ні, сер. Але я сподівався...

— Запхай свої сподівання знаєш куди!

Екіпаж реготав з капітанового дотепу.

— Я готовий заплатити за перевіз, — зі спокійною гідністю заявив Стів.

— Заплатити? — вигукнув капітан, — а й справді, ми ж іноді перевозимо за гроші — без зупинки на середину річки, а звідти просто вниз!

Екіпаж хапався за животи від реготу.

— Якщо вже так має бути — нехай це станеться, — відповів Стів Бакстер. — Я лише прошу дозволу на те, щоб відіслати листівку дружині й дітям.

— То в тебе жінка й шмаркачі? Чого ж ти мовчав? — гаркнув капітан. — Чому ти не згадав про це раніше! Колись і в мене висів такий камінь на шиї, та перемерли всі к такий матері. Поприщило чимось — і тю-тю..

— Мені дуже шкода, — щиро сказав Стів.

— Так отож, — жорстке капітанове обличчя ледь пом'якшало. — Пам'ятаю, як малі стрибали та борюкалися надворі, поки ми з моєю кралечкою греблися в землі.

— Ви, мабуть, були дуже щасливі, — сказав Стів. Важко було правильно зрозуміти слова цієї людини.

— Прикольно було, — в голосі капітана зазвучала нотка суму.

Один коротун з тих, хто спостерігав цю сцену, проштовхався наперед:

— Агов, капітане, а давай замочимо його швиденько — і гайда, поки товар не погнив.

— Ти кому вказуєш, пика твоя паршива! — аж підскочив капітан. — На Бога, все гнитиме, скільки я схочу! А ось його не руш, я таки зроблю для нього ту дурню, якої він просить, побий мене грім!

Він знову повернувся до Бакстера.

— Ми перевеземо тебе, хлопче, на дурняк.

Отак випадково Стів Бакстер домігся свого, зачепивши чутливі струни капітанової душі. Торговці марихуаною відшвартувалися, суденце зіткнулося з брудними сіро-зеленими хвилями Гудзону.

Але Стіву Бакстеру недовго довелося відпочивати. На стрижні, ледь вони опинились у федеральних водах, світло потужного прожектора пронизало нічну темряву, й твердий голос наказав їм зупинитись. Лиха доля спрямувала їх просто на патруль Гудзону.

— Чорти б їх узяли! — заревів капітан. — Дерти податки й убивати — все, на що вони здатні! Але покажемо їм, що ми за одні! До зброї, браття!

Екіпаж швидко стягнув брезент з кулеметів п'ятдесятого калібру, обидва дизелі суденця виклично заревли. Спритно маневруючи, воно пробивалося до рятувального нью-йоркського узбережжя. Але патрульні на шаленій швидкості мчали напереріз і кулемети були мало чого варті проти чотиридюймових гармат. Прямі удари розкололи носову огорожу, рознесли вщент рубку, зрізали вершечок фок-щогли й зчесали правий борт біля фалів бізани.

Здавалося, обирати доведеться між капітуляцією і смертю. Але капітан втягнув носом повітря.

— Хлопці тримайся! — закричав він. — Здіймається західний вітер!

Кулі сипалися градом. Та раптом із заходу накотилася величезна щільна хмара смогу, який оповив усе чорними пасмами. Суденце, продірявлене в кількох місцях, вислизнуло з-під обстрілу. Екіпаж, похапцем натягуючи респіратори, дякував смітникам Секокаса, що тліли, застеляючи світ смердючим димом.

— То не вітер, якщо з нього нема користі! — підсумував капітан.

За півгодини вони пристали до пірсу 79-ої вулиці. Капітан обійняв Стіва на прощання й побажав удачі. Бакстер подався далі.

Широкий Гудзон залишився позаду. Але попереду ще лежали понад тридцять житлових кварталів центру міста й не менше десятка — у передмісті. Якщо вірити останнім повідомленням по радіо, він значно випередив інших учасників, навіть Фрейхоффа Сент-Джона, який ще не вийшов з лабіринту в кінці тунелю Лінкольна поблизу Нью-Йорка. Здавалося все складалось просто чудово.

Але радів Бакстер передчасно. Нью-Йорк так легко не здається.

Невідома, найнебезпечніша частина подорожі була ще попереду.

4

Після кількох годин сну на задньому сидінні покинутої автівки, Стів пройшов на авеню Вест-Енд і рушив далі на південь. Світало — чарівна година в місті. На будь-якому перехресті стоїть не більше кількох сотень машин. Височать зубчасті вежі Ман-геттена, а над ними пучки антен, мовби фантастичний гобелен, витканий на тлі сіро-охряного неба. Бакстер уявляв, яким був Нью-Йорк сто років тому, в благодатні, безтурботні дні до демографічного вибуху.

Раптом ці роздуми брутально перервала група озброєних людей, що вигулькнула не знати звідки й заступила йому шлях. Всі в масках, крилатих чорних капелюхах, обвішані стрічками набоїв, водночас мальовничі й страхітливі з вигляду.

Один, вочевидь ватажок, вийшов наперед. То був немолодий чоловік, лисий, з густими чорними вусами і потворним червоним обличчям.

— Ну-бо, — гукнув він, — показуй перепустку!

— Не думаю, що знайду її в себе, — скромно озвався Бакстер.

— Нахаба, та ще й без перепустки! — заволав старий. — Я — Пабло Стейнмец, і лише я видаю тут усі перепустки! Не пригадує, що бачив тебе тут раніше.

— Я нетутешній, — широко зізнався Бакстер, — звичайний перехожий.

Чоловіки у чорному огидно посміхалися, штовхаючи один одного ліктями. Пабло Стейнмец почував неголене підборіддя і протяг:

— Еге, синку, то ти намагаєшся пройти приватною дорогою без дозволу власника, тобто без мого дозволу, тож вважаю, що ти порушив моє право на власність.

— Але як може хтось мати приватну дорогу в центрі Нью-Йорка? — безневинно поцікавився Бакстер.

— Я сказав — моє, значить моє, — Пабло Стейн-мец, погладив пальцями зарубки на стволі свого сімдесят восьмого вінчестера, — все просто, приблудо, тож плати або граємо у мою гру.

Бакстер поліз по гаманець і не знайшов його. Мабуть, капітан контрабандистського суденця на прощання за давньою звичкою не оминув Стівової кишені.

— Немає в мене грошей, — Бакстер нервово засміявся, — мабуть, доведеться повернутися.

Стейнмец похитав головою:

— Назад, чи вперед — дорога однаково платна. Плати або грай.

— Що ж, давайте грати, — зітхнув Бакстер. — А що за гра?

— Ти біжиш, — пояснив старий Пабло, — а ми по черзі стріляємо тобі в потилицю. Хто поцілить, виграє індичку.

— Це ж нечесна гра! — вигукнув Бакстер.

— Згоден, що умови жорсткуваті, — м'яко мовив Стейнмец, — але правила є правила, навіть і за анархії. Отже, якщо виявиш достатню спритність і вирвешся на волю...

Бандити знову загиготіли, дістаючи зброю та зсовуючи вище чорні крилаті капелюхи. На Бакстера чекала неминуча смерть.

І цієї миті почувся крик:

— Зупиніться!

Кричала жінка. Бакстер повернувся і побачив високу руду дівчину. Вона пройшла поміж бандитів, які розступилися. На ній були штани, як у тореадорів, пластикове взуття та гавайська блузка. Екзотичний одяг підкреслював зухвалу красу. У волоссі полум'яніла паперова троянда, нитка штучних перлів підкреслювала струнку лінію шиї. Бакстер ніколи не бачив такої запаморочливої краси.

Пабло Стейнмец насупився й підкрутив вуса.

— Флейм! — проревів він. — Якого біса ти тут робиш?

— Я припиняю вашу дурнувату гру, тату, — відмахнулася дівчина, — бо хочу поговорити з цим тухтієм.

— Це чоловічі справи, — заперечив Стейнмец. — Приблудо, готуйся втікати!

— Незнайомцю, ані руш! — скрикнула Флейм, і в її руці з'явився маленький смертоносний «деррі-нджер».

Батько та дочка схрестили погляди. Старий Пабло не витримав.

— Чорт забирай, годі Флейм, — пробурчав він, — правила є навіть для тебе. Порушник не може заплатити, тож нехай грає з нами.

— Гарзд, — погодилася Флейм і дістала з-під блузки срібну двадцятидоларову монету.

— Ось вам! — дівчина кинула монету під ноги Пабло. — Я сплатила викуп і теж маю право грати. Проходь, незнайомцю.

Вона взяла Бакстера за руку й повела за собою. Бандити спостерігали за ними, так само посміювались і штовхаючи один одного ліктями, поки Стейнмец сердито не зиркнув на них. Старий Пабло похитав головою, почухав вухо, висякався й мовив:

— Ну що за дівка!

Сказав ніби й сердито, але в тоні вгадувалося батьківське замилювання.

5

Місто вкрила ніч, і бандити розбили табір на розі Шістдесят дев'ятої вулиці та Вест-Енд авеню. Чоловіки у чорних капелюхах розмістились на відпочинок біля вогнища. На рожні смажився соковитий шмат яловичини, свіжозаморожені овочі з пакетів кипіли в чималому чорному казані. Старий Пабло Стейнмец, тамучи фантомний біль у дерев'яній нозі, присмоктався до пляшки мартіні. Десь у темряві самотній пудель виттям викликав подругу.

Стів та Флейм сиділи осторонь. Всі мовчали, здаля долинало ревіння сміттевозів. Чудова ніч зачарувала обох. Їхні пальці зустрілися й сплелись.

Нарешті Флейм заговорила:

— Стіве... я тобі подобаюся?

— Звісно, подобаєшся, — відповів Бакстер і обійняв її за плечі, дружньо, без жодної двозначності.

— Ну, я гадала, — мовила донька бандита, — я гадала... — вона раптом замовкла, ніби засоромилася, й продовжила: — Стіве, чому ти не відмовишся

від цих самовбивчих перегонів? Чому ти не залишишся тут, зі мною! У мене є земля, Стів, реальна земля — сто квадратних ярдів на Нью-Йоркському центральному сортувальному майданчику! Ми з тобою, могли б разом її обробляти!

Бакстер на якусь мить відчув спокусу — як і кожен на його місці. Він не міг не помітити почуттів вродливої розбійниці, так само, як не міг бути цілком байдужим до її принад. Своєрідна краса й гордовита вдача Флейм Стейнмец, навіть без такої зваби, як земля на посат, легко розтопили б серце будь-якого чоловіка. Стів розхвилювався, його рука міцніше обхопила тонкі плечі дівчини.

Але вже наступної миті гору взяла вірність. Флейм могла викликати романтичне почуття, миттєвий екстаз, пережити який чи не кожен з нас мріє все життя. Та Адель була його коханням з дитинства, його дружиною, матір'ю його дітей, терплячою подругою. Людині з вдачею Стіва Бакстера не залишалося вибору.

Дівчина вочевидь не звикла до відмов. Мов ошпарена пума, вона гнівно погрожувала, що роздере серце Бакстера нігтями й підсмажить на вогні. Її чудові очі палали, вона вся тремтіла з люті.

Однак Стів Бакстер зі спокійною впевненістю стояв на своєму. І Флейм усвідомила, що ніколи не покохала б Стіва, якби він мав іншу вдачу. І збагнула, що її бажання не здійсниться.

Тож вранці вона не зупиняла мандрівника, коли він вирушав у дорогу. Навіть заспокоїла розлюченого батька, який волав, що того небаченого дурня, який не тямить, що втрачає, слід затримати для його ж користі.

— Усе марно, тату, хіба не бачиш? — умовляла Флейм. — Все одно він піде своїм шляхом, навіть під загрозою смерті.

Пабло Стейнмец ще трохи побурчав і нарешті вгамувався. А Стів Бакстер продовжив свою відчайдушну Одісею.

6

Він заглибився у центр міста, велелюдний і переповнений до критичної межі. Очі сліпили неонові спалахи, у вухах вирував невпинний міський гамір. Стів нарешті потрапив у зону дії безлічі знаків:

ОДНОВІЧНИЙ РУХ

ПРОХОДУ НЕМАЄ

ОСЬОВУ НЕ ПЕРЕТИНАТИ

ЗАКРИТО У НЕДІЛЮ І НА СВЯТА

ЗАКРИТО У БУДНІ

ЛИШЕ ЛІВИЙ ПОВОРОТ.

Продираючись крізь цей лабіринт настанов, що заперечували одна одну, він випадково натрапив на неозору територію злиднів, яку називають Центральним парком. Перед ним, скільки сягало око, кожен квадратний фут займали жалюгідні халупи, злиденні намети, пошарпані хижки та бридкі забігайлівки. Його несподівана поява серед мешканців парку викликала коментарі, які не віщували нічого доброго. Ті, хто тут жив, з доброго дива побачили в ньому представника санітарної інспекції та зібралися накривати свої малярійні колодязі, забивати трихінозних свиней і вакцинувати дітей. Навколо нього зібрався натовп. Хто розмахував милицями, хто вигукував погрози.

На щастя, чийсь несправний тостер викликав коротке замикання. У темряві, скориставшись сум'яттям, Стів наживав п'ятами.

Але тепер він опинився в районі, де вуличні знаки давно знищили, щоби заплутати податківців. Сонце не визирало з-за хмар. Навіть компас не працював через завали металобрухту, що залишився від легендарної підземки міста.

Стів Бакстер зрозумів: він безнадійно програє.

Але й далі затято шукав дорогу з мужністю, яку перевершувала лише безпорадність перед обставинами. Довгі дні він блукав вулицями без табличок з назвами, проминав нескінченні купи піщанику, гори товченого скла, звалища старих автівок та іншого подібного добра. Затуркані мешканці відмовлялися відповідати на його запитання, побоюючись, що він може бути з ФБР. Хилитаючись, він посувався далі, не в змозі добути собі їжу чи питво. Боявся навіть відпочити, щоб його ненароком не затоптав натовп.

Жалісливий соціальний працівник зупинив Бакстера саме тоді, коли він збирався напиться із фонтана, зараженого гепатитом. Цей мудрий сивий чоловік допоміг Стіву трохи отямитися в своїй хатині, збудованій з газет, згорнутих у рулони. Він стояв неподалік від порослих мохом руїн Лінкольн-центру. Старий радив Бакстеру відмовитися від божевільного квесту й присвятити життя допомозі жалюгідним, здичавілим, численним юрбам людей, які страждають, куди не глянь.

Такий шляхетний ідеал майже навернув Стіва в цю віру. Але саме тоді, на щастя, він почув зі старенького телевізора соціального працівника останні новини про хід перегонів.

Багатьох учасників спіткала доля, до якої приречені всі, хто страждає від урбаносинкразії. Фрейхофф Сент-Джон потрапив у в'язницю за забруднення середовища другого ступеню. Група, яка перетнула міст Верразано, згодом зникла серед засніжених вершин Бруклінських висот без жодних слідів.

Бакстер зрозумів, що він досі має шанс на перемогу.

З новими силами й у піднесеному настрої він знову долучився до перегонів. Але надмірна самовпевненість часом небезпечніша за найглибшу депресію. Швидко рухаючись на південь, він дедалі прискорював крок. Але поступово втратив пильність і не озирався навколо не так уважно, як варто було б. Тож невдовзі виявилось, що виправляти цю помилку запізно. Стів з жахом усвідомив, що йде дорогою з однобічним рухом, з якої неможливо звернути. Цей шлях і був прямим проходом до терра інкогніта — Джонс-Біч, Фає Айланда, Пачоджоу та Іст Хемптона.

Ситуація вимагала негайних дій. Ліворуч височіла глуха бетонна стіна. Праворуч — огорожа, що сягала його пояса, з написом:

ЗАБОРОНЕНО ПЕРЕТИНАТИ

ВІД 12:00 ДО 00:00

У ВІВТОРОК І СЕРЕДУ.

Була пообідня година вівторка — час заборони. Однак Стів без вагань поліз через бар'єр.

Відплата прийшла миттєво й страшно. Камуфльована поліційна машина зненацька вискочила з однієї із сумнозвісних міських засідок. Поліцейські полювали на Стіва, запекло стріляючи у натовп. (У цю нещасливу добу, згідно з законом, поліція могла стріляти під час затримання злочинця.)

Бакстер сховався в найближчій кондитерській крамниці. Через безвихідь уже ладен був здатися. Але це навряд йому допомогло б, адже в'язниці були переповнені. Град куль стримував його, а суворі поліцейські вже встановлювали міномети та переносні вогнемети.

Скидалося на те, що край покладено не лише сподіванням Стіва Бакстера, а й самому його життю. Лежачи на підлозі серед барвистих льодяників та потрошених цукерок, він готувався віддати душу Богові й гідно зустріти свій кінець.

Але з'ясувалося, що розпач був таким само передчасним, як і недавній оптимізм. Пролунав сигнал тривоги. Стів підняв голову й побачив, що група озброєних людей ззаду напала на поліційне авто. За-скочених зненацька поліцейських атакували також з флангів і знищили всіх до єдиного.

Бакстер вийшов, аби подякувати рятівникам, і зустрів Флейм О'Роурк Стейнмец. Чарівна розбійниця не змогла забути незнайомця, який так припав їй до душі. Попри бурхливі протести батька-п'яниці вона йшла слідами Стіва й підоспіла саме вчасно.

Чоловіки у чорних капелюхах розграбували крамницю та з галасом подалися геть. Флейм зі Стівом усамітнилися в темряві й безлюдді занедбаного ресторану Говарда Джонсона. Там, серед руїн більш делікатнішої доби з її

мертвим гуманізмом, і мала би розігратися зворушлива любовна сцена. Однак відбулася лише коротка й невимовно гірка інтермедія. А далі Стів Бакстер знову поринув у ворожу атмосферу міста.

8

Уперто просуваючись уперед, він мружився від їдкого смогу, стиснувши побілілі губи в тонку риску. Прямував до рогу Сорок дев'ятої вулиці та Восьмої авеню. Раптом умови змінилися з блискавичною швидкістю, природною для міст-джунглів.

Перебігаючи вулицю, Бакстер почув глибоке, лиховісне ревіння і зрозумів — це перемкнувся сигнал світлофора. Водії, розлючені днями очікування у заторах, не зважаючи на жодні перешкоди, одночасно натиснули на педалі акселераторів. Стів Бакстер опинився просто на шляху в зграї механічних хижаків.

Тепер перетнути широчезну вулицю в будь-якому напрямку було неможливо.

Та Бакстер зреагував миттєво: відкинув накривку люка й зник під землею. І саме вчасно, можливо, за якусь частку секунди до неминучої загибелі. Згори почулося скреготіння металу й важкі удари від зіткнень автомобілів.

Чоловік просувався вперед каналізаційними тунелями. Ця мережа, хоч і щільно заселена, виявилася менш небезпечною за дороги на поверхні. Стів нара-зився лише на єдину неприємність, коли його накрила хвиля смердючих відходів біля відстійника.

Врахувавши сумний досвід, Бакстер відвоював у одного з місцевих мешканців каное — вкрай необхідне для подорожі під землею. Нарешті дістався рогу Сорок другої вулиці та Восьмої авеню, де ударом хвилі його винесло на поверхню.

Тепер заповітна мета була вже близько. Залишився один, лише один квартал — і він буде на Таймс-сквер біля Земельного управління!

Та саме цієї миті на його шляху постала остання, непереборна перешкода, що ставила хрест на всіх мріях.

9

Посеред Сорок другої вулиці на північ і на південь, скільки око сягало, простягалася стіна без кінця і без краю. Циклопічна споруда виникла за одну ніч — зі швидкістю, майже нереальною для тодішньої забудови Нью-Йорка. Як згодом дізнався Бакстер, та сті-на була частиною нового колосального проекту житлового будівництва для осіб зі статками, вищими

за середній. На час будівництва весь трафік до Таймс-сквер спрямували тунелем Квінс-Беттері та Східну тридцять сьому вулицю Шанпіку.

Стів прикинув, що новий маршрут займе не менш ніж три тижні, причому йти доведеться недослідженим районом Гармент. Він зрозумів, що перегони для нього скінчилися.

Сміливість, непохитність і доброчесність не допомогли. Стів Бакстер стояв на межі самогубства, та виявився добрим вірянином. З неприхованою гіркотою він увімкнув свій маленький транзисторний приймач, аби прослухати останні повідомлення.

Четверо учасників уже досягли Земельного управління. П'ять інших опинилися за кілька сотень ярдів від мети, рухаючись з півдня відкритим шляхом. І, що найбільш вразило Стіва – він почув, що Фрей-хофф Сент-Джон, помилюваний губернатором, наближається до Таймс-сквер зі сходу.

Цієї найважчої в його житті миті Стів відчув чийсь руку на своєму плечі. Він повернувся й побачив Флейм. Смілива дівчина спершу вирішила облишити його, та зненацька змінила рішення. Цей м'який спокійний чоловік важив для неї більше, ніж її гордість, більше, можливо, й за саме її життя.

Що робити зі стіною? Просте завдання для доньки ватажка бандитів! Якщо не можна обійти навколо стіни чи під стіною, то чому б не перелізти її? Для цього Флейм принесла линви, черевики, гаки, скоби, молотки, сокири – повний комплект альпіністського спорядження. Вона вирішила, що Бакстер має отримати ще один шанс на здійснення своєї мрії – і що Флейм О'Роурк Стейнмец має бути поряд з ним на цьому шляху, навіть якщо він відмовлятиметься!

Вони видиралися гладенькою поверхнею. Їх підстерігали безліч небезпек – птахи, літальні апарати, снайпери, хулігани – всі ризики непередбачуваного міста. Далеко вниз стояв старий Пабло Стейнмец із закам'янілим від жаху обличчям.

Здавалося, у цьому страшному напруженні минула вічність, поки вони досягли вершини й почали спускатися іншим боком стіни...

І раптом Флейм схибила!

Бакстер із жахом дивився, як тендітна дівчина летить на Таймс-сквер, просто на вістря автомобільної антени. Бакстер, нетямлячись, спустився і впав біля Флейм навколішки, божевільний від горя.

По той бік стіни старий Пабло відчув: сталося непоправне. Він затремтів, болісно скривився й у відчаї схопився за пляшку.

Дужі руки підвели Бакстера. Нічого не розуміючи, він дивився в червоне обличчя Федерального земельного інспектора.

Бакстер досі не тямив, що завершив перегони. Без жодних емоцій слухав повідомлення про те, що нахабство Сент-Джона спричинило бунт у гарячому бірманському кварталі Східної сорок другої вулиці й що зухвалець мусив

шукати порятунку в лабіринтах руїн Публічної бібліотеки, звідки й досі не може вибратися.

Та Стів Бакстер зроду ні з кого не зловтішався, навіть якщо кара видавалася цілком заслуженою. Важливе було єдине: він переміг, діставшись Земельного управління вчасно, щоб отримати останній акр землі.

Усе це коштувало страшенних зусиль і страждань, ба більше — життя молодій дівчини.

10

Час, як то мовиться, лікує. Кілька тижнів потому Сті-ва Бакстера вже не так переслідували спогади про трагічні події під час перегонів. Урядовий реактивний літак перевіз його з родиною до міста Корморан у горах Сьєрра-Невада. З Корморану вертоліт доставив їх до призової ділянки. Худорлявий представник Земельного управління привітав їх і показав їхню нову власність.

Перед ними за огорожею, на майже вертикальному схилі, відкрилася їхня земля. Її оточували так само обгороджені ділянки, їх було багато, вони тяглися, скільки сягало око. Донедавна тут видобували корисні копалини. Нині плато мало вигляд безлічі гігантських ровів, видовбаних у ґрунті брудно-сірого, мишастого відтінку. Ні деревця, ні стеблини будь-якої трави. Був там і обіцяний будинок, точніше — хижа, що могла би простояти хіба що до першої серйозної зливи.

Бакстер кілька хвилин мовчки споглядав картину. Нарешті Адель промовила:

— Ох, Стіве.

— Я бачу, — озвався Стів.

— Оце така наша нова земля.

Стів кивнув:

— Не надто гарна, — пробурмотів він невпевнено.

— Не надто? Що ж тут вдієш? — відповіла Адель. — Вона все-таки наша, Стіве, і її цілий акр! Ми зможемо щось вирощувати тут, Стіве!

— Ну, мабуть, не відразу...

— Звичайно, я розумію! Але ми дамо раду цій землі, а потім засіємо і будемо збирати урожай! Ми будемо жити тут, Стіве! Ти ж згоден?

Стів Бакстер мовчки дивився на свою ділянку, здобуту дорогою ціною. Його діти — Томмі й маленька білява Амелія — гралися грудками землі. Державний представник прокашлявся і сказав:

— Ви й досі можете змінити своє рішення. Це вам відомо.

— Що? — стрепенувся Стів.

— Ви ще можете змінити своє рішення і повернутися до свого помешкання в місті. Я маю на увазі, дехто гадає, що тут надто вже все занедбане, типу не те, чого очікували.

— Ох, Стіве, ні! — застогнала Адель.

— Ні, тату, ні! — й собі закричали діти.

— Повернутися назад? — повторив Бакстер. — Мені таке й на думку не спадало. Я просто дивився на все це. Зроду не бачив стільки вільної землі в одному місці!

— Я вас розумію — м'яко мовив чиновник, — я тут уже двадцять років, і все одно це видовище мене вражає.

Бакстер та його дружина захоплено глянули одне на одного. Чиновник почухав носа й додав:

— Гадаю, ви більше не потребуєте моїх послуг, — і делікатно попрощався.

Стів та Адель дивилися на свою землю. Нарешті Адель озвалася:

— Ох, Стіве-Стіве! Це все наше! І все це ти виграв для нас, ти зміг зробити це сам!

Бакстер насилу розтиснув губи, щоб ледь чутно відповісти:

— Ні, люба, я зробив це не сам. Мені допомогли.

— Хто, Стіве? Хто ж допоміг тобі?

— Я колись розповім тобі про це, — сказав Бакстер, — а зараз ходімо в наш дім.

Рука в руці вони ввійшли до хатини. Вдалині, в них за спинами, сонце сідало в густий лос-анджелеський смог. І це кінець історії, найщасливіший з усіх можливих у другій половині ХХІ століття.

Жертва космосу

Хадвелл із радісним збудженням розглядав планету внизу — чарівний світ зелених рівнин, червоних гір і бурхливих синьо-сірих морів. Прилади корабля швидко зібрали інформацію — виявилось, що планета цілком придатна для людей. Хадвелл вивів корабель на орбіту, ввімкнув гальмівну систему й розгорнув свій записник.

Він був письменником, автором книг «Білі тіні в поясі астероїдів», «Сага глибокого космосу», «Подорожі міжпланетного волоцюги» та «Теріра – планета загадок!».

Хадвелл записав: «Переді мною нова планета, приваблива та загадкова. Що знайду тут я, міжзоряний блукач? Які дивовижні таємниці ховаються під її зеленим покривом? Чи зустрінусь я там із небезпекою? Чи, може, з коханням? Із новими звершеннями? Чи знайдеться там місце для відпочинку втомленого мандрівника?».

Річард Хадвелл був високим, тонким, рудоволосим молодим чоловіком. Він отримав від батька чималий спадок та інвестував його у космічну шхуну СС-класу. На цьому старому судні він подорожував протягом останніх шести років і писав захопливі книги про місця, у яких побував. Але чудові пригоди здебільшого вигадував, бо чужі планети найчастіше розчаровували його.

Мешканці інших планет, з якими стикався Хадвелл, були не надто розумні та навдивовижу потворні. Їхні харчі було неможливо їсти, їхні манери викликали відразу. Проте Хадвелл описував романтичні пригоди та сподівався одного разу пережити їх насправді.

Унизу не виднілося жодного міста, всю планету вкривала чудова тропічна рослинність. Корабель Хадвелла взяв курс на невеличке село з хатинами, вкритими соломою.

«Можливо, я зустріну тут те, чого прагну», – подумав Хадвелл, коли корабель різко почав гальмувати.

Рано вранці Катага та його дочка Мел перейшли плетеним з лози мостом до гори Редж збирати квіти фрегу. Ніде в Ігаті фрег не цвів так пишно, як на горі Редж. І не дивно – гора була святилищем Тангукарі, усміхненого бога.

Ближче до полудня до них приєднався Брог, тупуватий молодий хлопець, який нічим не цікавився, крім себе самого.

Мел не полишало передчуття, що цього дня має статися дещо вкрай важливе, і вона замріялася. Дівчина була висока й струнка, під час роботи рухалася повільно, але впевнено, її довге чорне волосся розвівалося з вітром. Все навколо, таке звичне, нині здавалося їй незвичайно яскравим, особливим. Вона глянула на село – на хатки розсіпані понад річкою, на вершину за селом, де здійснюва-лися ігатійські шлюби, й ще далі, на море у нижніх барвах.

Мел була найвродливішою дівчиною в Ігаті, навіть старий жрець визнавав це. Вона прагнула життя, сповненого цікавих подій. Але кожен день у селі одноманітно змінювався іншим, таким самим, і Мел все так само збирала тендітні суцвіття фрегу під гарячим промінням двох сонць. Це здавалося їй несправедливим.

Її батько працював енергійно, стиха щось наспівуючи. Він знав, що квіти мають перебродити у великій діжці. Лаг, жрець, промовить відповідні слова

над напоем і пролле його трохи перед ликом Тангукарі. Коли обряд здійсниться, все село включно з собаками розпочне розкішний бенкет.

Ці думки мовби підганяли його в роботі. Працюючи, Катага обмірковував тонкий і небезпечний план, завдяки якому збирався підвестися до вищого становища. Ці думки дарували йому неабияке задоволення.

Брог випростався, витер обличчя полою, глянув на небо, чи не збирається дощ.

— Агов! — погукав він.

Катага і Мел підняли голови.

— Он там! — показував Брод. — Там, ондечки!

Просто у них над головами з'явилася срібляста плямка у спалахах червоного і зеленого світла. Вона повільно спускалася, зростала просто на очах, поки не перетворилася на блискучу кулю.

— Пророцтво! — побожно прошепотів Катага. — Нарешті, після століть очікування!

— Треба повідомити в селі! — вигукнула Мел.

— Зажди, — зупинив її Брод, червоніючи й колупаючи землю пальцем босої ноги. — Я перший це побачив, еге ж?

— Ну звичайно, ти, — нетерпляче кинула Мел.

— А якщо я перший побачив, — вів далі Брод, — то прислужився селу... Чи не здається вам... Може, було б можливо... Може, було би правильно...

Брод хотів того, чого бажав кожен ігатієць, заради чого працював і за що молився, а деякі розумники на кшталт Катаги ще й розробляли для цього хитромудрі плани. Але вважалося непристойним називати це вголос. Однак Мел та її батько зрозуміли, про що йдеться.

— Як ти гадаєш? — звернувся Катага до Мел.

— Думаю, він на дещо заслуговує, — відповіла вона.

Брод потер руки:

— Може ти, Мел? Ти зробиш це сама?

— Але такі речі вирішує жрець, — заперечила дівчина.

— Будь ласка! — скрикнув Брод. — Лаг може вирішити, що я не готовий. Будь ласка, Катага! Зроби це ти сам!

Катага глянув на застигле обличчя дочки й зітхнув:

— Вибач, Брогу. Якби ми з тобою були самі ... Але Мел дуже суворо дотримується звичаїв. Нехай це зробить жрець.

Брогу довелося погодитись. Блискуча куля тим часом спускалася до рівнини поблизу села. Троє ігатійців забрали свої торби з ніжними суцвіттями й поквапилися додому.

Вони дійшли до плетеного з лози мосту через бурхливу річку. Катага пустив Брога вперед, Мел рушила слідом. Останнім на міст ступнув Катага. Він дістав з-під пов'язки на стегнах невеличкого ножа.

Як він і очікував, Мел і Брок не оглядалися. Обом були надто заклопотані балансуванням на хисткому містку, стараючись утримати рівновагу. Катага дійшов до середини мосту й провів пальцями по лозині, що слугувала за основу. За мить намацав місце пошкодження, знайдене за кілька днів до цього. Швидко черкнув ножом і відчув, що перерізав частину волокон. Ще один-два надрізи, й лоза не витримає ваги людини. Але наразі цього досить. Задоволений собою, Катага сховав ножа за пов'язку та поквапився наздогнати Брога й Мел.

Новина збурила все село. Ні чоловіки, ні жінки не могли говорити ні про що інше, крім великої події. Перед святилищем Інструменту розпочався імпровізований танець, який, однак припинився, коли старий жрець, накульгуючи, вийшов із храму Тангукарі.

Жрець Лаг був високим, виснаженим старим чоловіком. За багато літ він обличчям почав нагадувати усміхненого, доброзичливого бога, якому служив. На його лисій голові красувалася корона з пір'я — атрибут касті жерців. Старий важко спирався на священний чорний жезл.

Люди підійшли ближче. Брок стояв біля жерця, нервово потирав руки, побоюючись наполягати на отриманні винагороди.

— Мій народ, — промовив Лаг, — здійснилося давнє пророцтво Ігати. З неба впала чарівна блискуча куля, як і сказано у стародавній легенді. В середині кулі має бути схожа на нас істота, і це посланець Тан-гукарі.

Люди у захваті закивали.

— Посланець творитиме добро, й таких див досі ніхто не бачив. А коли він завершить свою роботу й зажадає спочинку — чекатиме винагороди, — голос Лага стихив до виразного шепоту. — Ця нагорода — те, чого прагне кожний ігатієць, те, про що він мріє, за що молиться. Це останній дарунок, який Тангукарі приносить тим, хто добре служить йому та селу.

Жрець звернувся до Брога:

— Ти, Брогу, — мовив він, — перший побачив прибуття посланця. Ти добре прислухався селу.

Жрець підніс руки:

— Браття! Чи гадаєте ви, що Брок має отримати винагороду, якої прагне?

Більшість людей погодилися з жерцем. Але вийшов наперед багатий торговець Васі.

— Це несправедливо, — заявив він. — Іншим доводиться працювати для цього довгі роки, приносити коштовні дари храму. Брог не зробив нічого надзвичайного, щоб заслужити винагороду. Крім того, він має низьке походження.

— Ти маєш рацію, — погодився жрець, і Брог скрикнув у розпачі, — але, — жрець вів далі, — щедрість Тангукарі поширюється не лише на шляхетних. Найбідніший з нас може прагнути цього. Якби Брог не був належно нагороджений, чи не втратили б надію інші?

Люди схвально загомоніли, й очі Брога засяяли вдячністю.

— На коліна, Брогу, — наказав жрець, обличчя якого випромінювало доброту й любов.

Брог став навколішки. Всі навкруг затамували подих.

Лег підняв свій важкий жезл і щосили опустив його на череп Брога. Удару він завдав так вправно, що Брог звалився, мов підкошений, смикнувся і завмер. Піднесений вираз невимовної радості застиг на його обличчі.

— Як це прекрасно, — заздрісно прошепотів Катага.

Мел стиснула його руку:

— Не переймайся, батьку. Одного дня ти теж отримаєш свою нагороду.

— Сподіваюся, — зітхнув Катага. — Але чи ж можна бути цілком упевненим? Згадай-но Ріі. Такої широї, добродішної людини годі було й шукати. Цей бідолашний старий працював усе життя та молився, бажаючи нагної смерті. Будь-якої, аби лишень насильницької! І що ж врешті-решт сталося? Він помер уві сні! Що це за смерть для людини?

— Ну, й таке трапляється.

— Я міг би розповісти ще про десяток таких випадків, — сказав Катага.

— Постарайся не перейматися цим, батьку, — знову попросила Мел. — Знаю, що ти помреш так само красиво, як і Брог.

— Так, так... Але якщо подумати, смерть Брога була досить простою, невибагливою, — очі в Катиги заблищали. — Я хотів би чогось по-справжньому величного, чогось болісного, складного й захопливого на кшталт того, що призначено посланцеві.

Мей відвернула погляд:

— Ти забагато хочеш, батьку.

— Авжеж, справді, — кивнув Катага. — Добре, одного дня...

Він усміхнувся сам до себе. Атож, такий день настане! Розумний і сміливий чоловік усе тримає у власних руках і готує собі жорстоку смерть, замість того, щоб покійно чекати, поки про нього згадає забудькуватий жрець. Хай би це називали блюзнірством, або чим завгодно, внутрішній голос підказував Катазі, що людина має право помирати тією смертю, яку сама обере, й у таких муках, яких забажає, – звісно, вона здатна це собі влаштувати.

Згадка про надрізану лозу наповнила радістю його серце. Яке щастя, що він так і не навчився плавати!

– Ходімо, – звернувся він до Мел. – Час вітати посланця.

Вони разом із усіма мешканцями села рушили до місця приземлення кулі.

Річард Хадвелл відкинувся на спинку крісла й витер піт з чола. Останні тубільці щойно залишили його корабель, він ще чув їхні співи та сміх, з якими вони у вечірніх сутінках поверталися до села. У кабіні пілота розливався запах квітів, меду й вина. Гудіння барабанів, здавалося, ще відлунювало від сірих металевих стін.

Він усміхнувся, про щось згадав, дістав записник та ручку й записав:

«Це прекрасна планета величних гір та бурхливих гірських потоків, чорних піщаних пляжів, зеленої рослинності джунглів, великих квітучих дерев у лісах».

«Непогано сказано», – подумав Хадвелл. Він зосереджено стиснув губи й продовжив:

«Тубільці належать до гуманоїдної раси, смагляві, гнучкі та спритні. Вони зустріли мене квітами й танцями і виявили ознаки радості та дружнього ставлення. Я без жодних проблем за допомогою гіпнотичного методу опанував їхню мову й незабаром почувався ніби вдома. Вони доброзичливі й веселі, делікатні та ввічливі, безтурботно живуть у гармонії з природою. Який чудовий приклад для Цивілізованої Людини!

Мимоволі сповнюєшся симпатією і до них, і до Тангукарі – їхнього доброго божества. Залишається сподіватися, що Цивілізована Людина, цей злий геній руйнації та безумства, не сягне сюди, щоб вивести цих людей зі стану впевненості й радості».

Хадвелл вибрав кращу ручку й продовжив: «Тут є дівчина на ім'я Мел, яка...». Він закреслив і написав: «Чорнява дівчина на ім'я Мел, невимовно гарна, підійшла до мене і глибоко зазирнула у мої очі». Потому викреслив і це.

Насупився, спробував написати якось інакше: «Її ясні карі очі обіцяли таке щастя... Її маленькі рожеві вуста тремтіли, коли я... Хоча її тендітна рука затрималась у моїй лише на коротку мить...».

Він зім'яв аркуш. Це все наслідки вимушеного целібату впродовж п'яти місяців космічної подорожі, – вирішив він. Краще повернутися до головних питань, а Мел поки що залишити. Він написав:

«Доброзичливий спостерігач має багато можливостей для допомоги цим людям. Але відчуваю сильну спокусу: не робити нічого. Боюсь зруйнувати їхню культуру».

Хадвелл закрив записник, глянув з ілюмінатора на далеке село, освітлене смолоскипами. Й знову розгорнув на чистій сторінці:

«Однак їхня культура справляє враження сильної та гнучкої. Певна допомога буде їм на користь. І я, мабуть, таки допоможу».

Він відклав ручку.

Наступного дня Хадвелл почав свої добрі справи. Він виявив, що багато ігатійців потерпають від хвороб, які передаються москітами. Зі знання справи Хадвелл підібрав антибіотики й зміг вилікувати всіх хворих, крім безнадійних. Далі порадив спустити воду із застійних водойм, де розмножувалися москіти.

Поки він лікував хворих, Мел супроводжувала його. Прекрасна ігатійка швидко засвоїла деякі прості прийоми допомоги недужим, і Хадвелл високо цінував її старанність.

Незабаром село позбулося всіх серйозних хвороб. Тоді Хадвелл почав проводити дні в гаю неподалік Ігаті, де відпочивав і працював над своєю книгою.

Одного разу Лаг призначив зібрання селян для обговорення важливих питань.

— Браття, — промовив старий жрець, — наш друг Хадвелл зробив багато прекрасних справ на благо жителів нашого села. Він вилікував наших хворих, тож вони можуть жити далі, сподіваючись на дарунок Тангукарі. Тепер Хадвелл стомився і відпочиває на сонечку. Отже, він чекає на винагороду, по яку прибув сюди.

— Буде справедливо, — сказав торговець Васі, — якщо посланець отримає нагороду. Нехай жрець візьме жезл, підійде до нього...

— Ну навіщо ж така скупість? — вигукнув Джюель, учень жерця. — Невже посланець Тангу-карі не заслуговує на кращу смерть? Хадвелл заслуговує на більше, ніж якийсь там удар жезлом! Набагато більше!

— Твоя правда, — визнав Васі, — у такому разі давайте заженемо йому під нігті отруйні колючки.

— Можливо, це непогано для торговця, — заперечив Тгара, каменярь, — але не для Хадвелла. Він вартий смерті вождя! На мою думку, його треба зв'язати й розкласти у нього під ногами невеличке багаття, поступово...

— Зачекайте, — промовив Лаг. Посланець заслуговує на Смерть Мученика. Тому давайте візьмемо його ніжно та міцно, занесемо до якнайбільшого мурашника і там закопаємо по шию.

Звідусіль залунали схвальні вигуки. Тгара додав:

— І коли він закричить, почнуть бити древні ритуальні барабани.

— І ми танцюватимемо для нього, — додав Васі.

— І добряче за нього вип'ємо, — докинув Катага.

Усі погодилися з тим, що це буде прекрасна смерть.

Тож обговорили всі деталі, встановили час. Село поринуло у релігійний екстаз. Всі хати прикрасили квітами, крім святилища Інструменту, якого, за звичаєм, не можна було прикрашати. Жінки сміялися й співали, готуючи свято смерті. Тільки Мел не знати чому засумувала. Вона пройшла селом з похиленою головою і повільно піднялася на пагорб до Хадвелла.

Хадвелл, роздягнений до пояса, засмагав під промінням двох сонечок.

— Привіт, Мел, — сказав він, — я почув барабани. Щось має відбутися?

— Свято, — відповіла Мел, сідаючи біля нього.

— Чудово. Мені можна буде прийти?

Мел глянула на нього й повільно кивнула. Її серце вразила така мужність. Посланець суворо дотримувався давнього ритуалу, за яким людина має вдавати, що власне свято смерті їй не стосується. Вона бачила, що людям часто бракувало стійкості в подібних випадках. Але посланець Тангукарі, звичайно, найкраще знає звичаї.

— Коли ж усе почнеться?

— За годину, — сказала Мел. Раніше вона говорила з Хадвеллом прямо й відверто. Та нині важкий тягар гнітив її серце. Вона сама не розуміла, чому. Боязко глянула на його незвичний одяг, на руде волосся.

— Має бути цікаво, — мовив Хадвелл. — Так-так, цікаво...

Він замовк. З-під примружених повік дивився на симпатичну ігатиїку, бачив чисту лінію її шиї та плеча, пряме темне волосся і вловлював навіть не запах, а ледь відчутний тонкий аромат. Хвилюючись, він зірвав травинку.

— Мел, — почав він, — я...

Слова завмерли на вустах. Мел опинилась у його обіймах.

— О, Мел!

— Хадвелле! — скрикнула вона й притулилася тісніше. Потім рвучко відсторонилася, глянула схвильовано.

— Що таке, люба? — скрикнув Хадвелл.

— Хадвелле, чи не можеш ти ще щось зробити для нашого села? Щось корисне? Наші люди так цінують твою допомогу.

— Ну, звичайно, можу, — всміхнувся Хадвелл, — але збирався спочатку трохи відпочити.

— О ні! Будь ласка! — благала Мел. — Ті зрошувальні канали, про які ти говорив, не можна почати копати просто зараз?

— Ну гаразд, якщо ти так уже просиш, — погодився Хадвелл, — але...

— Ой, любий! — дівчина підвелася.

Хадвелл простяг до неї руки, але вона відступила:

— Не на часі! Я кваплюся розповісти про це в селі!

Мел втекла, а Хадвелл замислився про дивну поведінку тубільців, і особливо їхніх жінок.

Мел побігла до села і знайшла у святилищі жерця, який молився, щоби бог послав йому мудрість для керування народом. Дівчина похапцем розповіла жерцеві про нові плани посланця стосовно допомоги їхньому селу.

Старий жрець поволі кивнув:

— Тоді церемонію доведеться відкласти. Але скажи мені, дитино, як же ти про це дізналася?

Мел зашарілася, не в змозі відповісти.

Старий жрець посміхнувся. Та враз його обличчя стало суворим.

— Я здогадуюся. Але послухай мене, дівчинко. Не дозволяй кохання збити тебе з правильного шляху поклоніння Тангукарі та дотримання давніх звичаїв нашого села.

— О, ні! — скрикнула Мел. — Мені просто здалося, що Смерть Мученика була б недостатньою для Хадвелла. Він заслуговує на більше! Він заслуговує Найвищого Дару!

— Шість сотень років ніхто не був гідним Найвищого Дару, — відповів Лаг, — жодна істота звідтоді, як герой-напівбог В'кат врятував ігатійців від жадливих звірів хуельвів.

— Але Хадвелл сповнений героїчних намірів, — вигукнула Мел. — Дайте йому час, аби їх здійснити! Він доведе, що гідний найкращого!

— Можливо й так, — замислено відповів жрець. — Це була б видатна подія для нашого села... Але подумай, Мел! Для того, щоб довести свій героїзм, може знадобитися ціле життя.

— Хіба на таке не варто зачекати? — запитала вона.

Старий жрець стиснув жезл і наморщив чоло в задумі.

— Може, ти й маєш рацію, — промовив він повільно. — Атож, швидше за все, ти права.

Раптом він випростався й кинув на дівчину гострий погляд.

— Але скажи мені правду, Мел. Ти справді намагаєшся зберегти його для смерті? Чи просто хочеш зберегти його для себе?

— Він повинен отримати смерть, на яку заслуговує, — впевнено відповіла Мел, але зустрілася поглядом із жерцем і їй забракло сміливості.

— Цікаво, — сказав старий, — цікаво, що у тебе на серці. Побояюся, що ти схиляєшся до ересі, Мел. Ти, що була однією із найбільш ревних у своїй вірі!

Мел збиралася відповісти, але тут купець Васі забіг у святилище.

— Ідіть мерщій! — кричав він. — Селянин Іглей порушив табу!

Товстий, веселий Іглей помер страшною смертю. Він проходив звичним шляхом від своєї хати до центру села повз старе дерево з колючками, й воно несподівано гепнулося просто на нього. Колючки пронизали його наскрізь. Очевидці казали, що Іглей стогнав і звивався цілу годину, перш ніж помер.

Але відійшов він із посмішкою на обличчі.

Жрець глянув на натовп, що оточив тіло Іглея. Дехто прикривав рота долонею, приховуючи посмішки. Лаг підійшов до колючого дерева й оглянув його.

Він зауважив ледь помітні сліди пилки, трохи затерті й замазані глиною. Жрець звернувся до натовпу:

— Чи часто ви бачили біля цього дерева Іглея?

— Аякже, — озвався один із селян, — він завше обідав під цим деревом.

У натовпі хихотіли, вочевидь пишаючись витівкою Іглея. Звідусіль залунали жартівливі зауваження:

— Я ще дивувався, чому він завжди тут їсть.

— Ніколи не йшов до гурту. Казав, що любить їсти в самоті.

— Так отож!

— Мабуть, пиляв собі потроху.

— Напевно, не один місяць колупався. Дерево он яке тверде.

— Ох, і розумний був цей Іглей.

— Я вам скажу: він був простий селянин, ще й не надто ревний у вірі, а помер такою прекрасною смертю.

— Послухайте, люди добрі! — закричав Лаг. — Іглей вчинив немислимий злочин! Тільки жрець може подарувати насильницьку смерть!

— Якщо жерці нічого не бачили, то це їх і не стосується, — пробурмотів хтось.

— Ну то й що, коли це блюзнірство, — докинув хтось інший. — Іглей здобув собі прекрасну смерть. Це найголовніше.

Старий жрець сумно відвернувся. Він нічого не міг вдіяти. Якби він затримав Іглея вчасно, то вжив би проти нього найжорсткіших заходів. Іглей ніколи б не наважився влаштувати собі смерть і, мабуть, спокійнісінько помер би в ліжку в похилому віці. Але тепер було запізно. Селянин домігся таки свого, відлетів на крилах смерті до Рукчангі. Прохати бога покарати Іглея в потойбічному житті було, мабуть, марною справою, бо хитрий селянин там, на місці, точно вже якось зуміє виправдатися.

Лаг запитав:

— Хіба ніхто з вас не бачив, як він підпилює дерево?

Якби хто й бачив, то не признався б. Лаг знав, що вони всі в змові. Попри те, що він змалечку навчав цих людей релігійних правил, вони все одно намагалися перехитрувати жерців.

Якби ж вони могли нарешті зрозуміти, що незаконна смерть ніколи не буває такою приємною, як смерть зароблена, заслужена і виконана за всіма урочистими ритуалами?

Він зітхнув. Життя іноді буває таким важким.

За тиждень Хадвелл записав у щоденнику:

«Уперше стикаюся з таким народом, як ігатійці. Я живу серед них, їм і п'ю з ними, спостерігаю за їхніми обрядами. Я їх знаю і розумію. І правда про них вражає, якщо не сказати більше. Річ у тім, що ігатійці не знають війни. Таке важко навіть уявити Цивілізованій людині! У їхній історії та усних переказах немає жодної згадки про війну. Вони просто не можуть зрозуміти, що це таке. Наведу такий приклад.

Я намагався пояснити, що таке війна Катазі, батькові незрівнянної Мел. Чоловік почухав голову й запитав:

— Ти кажеш, коли багато одних людей убивають багато інших, то це війна?

— Ну, приблизно так, — сказав я. — Тисячі людей убивають інші тисячі.

— У такому разі, — сказав Катага, — багато людей помирають одночасно однією смертю?

— Ну, так, — відповів я.

Він довго над цим думав, потім повернувся до мене й мовив:

— Не дуже добре, якщо багато людей помирають одночасно однаковою смертю. Жодного задоволення. Кожна людина повинна помирати власною смертю.

Зваж, Цивілізована Людино, неймовірну наївність цієї відповіді. І подумай, скільки правди приховано в цій наївності, скільки істини, якої можна повчитися.

Ба більше, ці люди не сваряться між собою, не знають кривної ворожнечі, не вчиняють жодних злочинів через пристрасті, в них немає вбивств.

Я доходжу висновку, що насильницька смерть не відома цим людям — крім, звичайно, нещасних випадків.

Шкода, що нещастя трапляються повсякчас і часто мають смертельні наслідки. Але це я поясню первісною дикістю навколишньої природи і дивовижною необачністю цих легковажних людей. Слід зазначити, що нещасні випадки не залишаються непоміченими. Жрець, з яким я доволі близько потоваришував, завжди висловлює жаль з приводу кожної пригоди та постійно застерігає людей від таких випадків. Він завше закликає до обачності.

Він гарна людина.

А зараз я запишу останню, справді чудову новину. (Хадвелл мимоволі всміхнувся, на хвилю завагався, потім повернувся до записника.)

Мел погодилася стати моєю дружиною! Щойно закінчу цей запис, відбудеться церемонія. Свято вже почалося, готується бенкет. Я вважаю себе найщасливішим чоловіком, адже Мел дуже вродлива. І до того ж, взагалі надзвичайна жінка.

Вона дуже переймається інтересами свого села. Часом аж занадто, як на мене. Повсякчас заохочує мене до роботи на користь селян. І я вже чимало зробив. Спроектував зрошувальну систему, надав їм насіння кількох нових істивних культурних рослин, навчив деяких прийомів обробки металу та іншого, всього не злічити. Однак Мел хоче, щоб я робив для їхнього села щораз більше.

Але тепер я таки наполіг на своєму. Я маю право трохи відпочити. Хочу спокійно провести свій медовий місяць, а потім приблизно рік присвятити своїй книзі, гріючись на сонечку.

Мел не може цього зрозуміти. Уперто наполягає, що я повинен і далі працювати, натякає на якусь церемонію, пов'язану з Найвищим даром (якщо я правильно зрозумів).

Але я вже вдосталь попрацював. Хочу відпочити принаймні рік або й два.

Церемонія Найвищого Дару має відбутися відразу після нашого весілля. Гадаю, ці прості й щирі люди збираються надати мені особливо високі почесті чи щось подібне. Я висловив свою згоду й готовий прийняти їх.

Це має бути цікаво».

* * *

Для здійснення шлюбної церемонії все село на чолі зі старим жерцем рушило до Вершини, де відбувалися всі іґатійські шлюби. Чоловіки були прикрашені церемоніальним пір'ям, жінки — намистом із мушель та блискучих камінців. Четверо кремезних селян у середині процесії несли дивний пристрій. Хадвелл бачив його лише мимохідь. Цю річ урочисто винесли з простої хати під зчорнілою солом'яною стріхою — здається, якогось святилища.

Учасники процесії по одному ступали на хисткий місток із лози. Катага, який ішов останнім, ледь усміхнувся й знову нишком помацав підпиляну лозу.

Вершина виявилася вузьким виступом чорної скелі, який нависав над морем. Хадвелл і Мел стояли на краю навпроти жерця. Всі замовкли, Лаг підніс руки.

— О великий Тангукарі! — вигукнув жрець. — Візьми цього чоловіка Хадвелла, твого посланця, який прийшов до нас із неба в осяйній кулі й зробив для Іґаті так багато, як ніхто й ніколи не робив. І змилуйся над своєю дочкою Мел. Навчи її любити пам'ять про свого чоловіка — та зміцни її в нашій вірі.

Священик пильно дивився на Мел, промовляючи ці слова. Дівчина зустріла його погляд із високо піднятою головою.

— Нарікаю вас подружжям! — проголосив жрець.

Хадвелл обійняв і поцілував дружину. Люди раділи.

Катага усміхнувся своєю хитруватою посмішкою.

— А тепер, — сказав жрець лагідно, — маю гарну новину для тебе, Хадвелле. Просто чудову!

— О, справді? — Хадвелл неохоче випустив з обіймів свою наречену.

— Ми високо поцінували твої справи, — промовив Лаг, — і вирішили, що ти гідний Найвищого Дару!

— Дуже вам вдячний, — уклонився Хадвелл.

Жрець подав знак. Четверо чоловіків підійшли ближче з дивним пристроєм, який Хадвелл зауважив раніше. Тепер він побачив, що це був поміст завбільшки як ліжко зі старого почорнілого дерева. До нього були прикріплені різноманітні зубці, гачки, загострені мушлі та шпичаки. Були

там і порожні чаші та інші предмети дивної форми, призначення яких Хадвелл вгадати не міг.

— Шістсот років, — сказав Лаг, — Інструмент не виносили з його Святилища. Ще з часів В'ката, героя-напівбога, який власноруч врятував Ігати від знищення. Тепер Інструмент винесли зі святилища заради тебе, Хадвелле!

— О, ні! Я не гідний такої честі, — розгубився Хадвелл.

У натовпі, враженому його скромністю, зчинився гамір.

— Повір мені, — твердо запевнив Лаг, — ти гідний цього. Чи приймаєш Найвищий Дар, Хадвелле?

Хадвелл глянув на Мел. Не зміг зрозуміти виразу її прекрасного обличчя. Глянув на жерця. Обличчя Лага залишалося незворушним. Натовп мовби зацікавився. Хадвелл глянув і на Інструмент. Вигляд пристрою чомусь не надто його надихав. Закралися певні сумніви.

Може, він неправильно зрозумів цих людей? Цей інструмент у прадавні часи, безперечно, використовувався для тортур. Ці колючки та гачки... А для чого тут решта деталей? Хадвелл спробував уявити можливе застосування деяких, і його пройняв дрож. Натовп тісно зімкнувся перед Хадвеллом. Позаду був лише вузький виступ скелі, а під ним — прірва футів на тисячу вглиб. Хадвелл знову глянув на Мел.

Її обличчя світилося любов'ю і відданістю.

Глянувши на селян, він помітив їхнє хвилювання. Чого це він, справді, стривожився? Хіба ці люди хотіли б зашкодити йому після того всього, що він зробив для села?

Інструмент, безумовно, має певне символічне призначення.

— Я приймаю Найвищий Дар, — сказав Хадвелл жерцеві.

Селяни закричали, їхнє радісне ревіння луною прокотилося в горах.

Вони з'юрмилися навколо Хадвелла, посміхалися, потискали йому руку.

— Церемонія відбудеться негайно, — сказав жрець, — у селі, перед статуєю Тангукарі.

І всі рушили назад. Жрець ішов попереду, Хадвелл і його наречена — посередині. Мел від початку урочистостей не промовила й слова.

Мовчки перейшли хисткий місток. На другому березі селяни щільніше збилися навколо Хадвелла, й він відчув напад клаустрофобії. Подумалося таке: якби не був цілком упевнений у їхній доброзичливості, міг би занепокоїтися.

Попереду були село й жертovníк Тангукарі. Жрець поспішав туди.

Раптом почувся крик. Усі кинулися назад до мосту.

На березі річки Хадвелл побачив, що сталося. Ката-га, батько Мел, замикав процесію. Коли він дійшов до середини містка, лоза, яка несла основне навантаження, чомусь обірвалася. Катага зумів зачепитися за тоншу лозину, але довго не протримався. Коли селяни прибігли, руки в нього ослабли, він пустився і впав у річку.

Хадвелл застиг від несподіванки. Нереально виразно побачив деталі жахливої картини: Катагу, що падав, посмішку на його обличчі, що свідчила про неймовірну мужність, білу піну на хвилях бурхливої річки, гострі скелі нижче за течією.

Катазі загрожувала неминуча страшна смерть.

— Чи вміє він плавати? — запитав Хадвелл у Мел.

— Ні, — відповіла дівчина, — він не хотів навчатися... О, батьку! Як же ти міг!

Клекотіння білих бурунів видалося Хадвеллу страшнішим за все бачене раніше, значно страшнішим за порожнечу космічного простору. Але батько його дружини був у небезпеці. Хадвелл мав діяти.

І він пірнув в крижану воду.

Хадвеллу вочевидь пощастило, бо коли він дістався Катаги, схопив його за волосся й поплив до берега, той був майже непритомний і не пручався. Дістатися берега Хадвеллу не вдалось. Течія підхопила обох і понесла: вони то зникали під водою, то виринали на поверхню. Надлюдським зусиллям Хадвелл зумів уникнути перших скельних виступів. Але ще страшніші стриміли попереду.

Селяни з криками бігли берегом.

З останніх сил Хадвелл гріб до берега. Його вдарило об підводне каміння, і рука, що вчепилась у волосся Катаги, почала слабшати. Ігатиєць потроху отямився й почав пручатися.

— Тримайся, старий, — видихнув Хадвелл. Берег був усього за якісь десять футів, але течія знову підхопила їх.

Хадвелл у відчаї підняв руку та вчепився у гілку. Так він тримався, опираючись шаленому натискові течії. За кілька хвилин селяни на чолі з жерцем ви-тягли обох чоловіків на берег.

Їх понесли до села. Хадвелл відхекався, повернувся до Катаги й кволо посміхнувся йому:

— Ну, старий, вискочили з халепи.

— Зануда! — Катага плюнув на Хадвелла й пішов геть.

Хадвелл подивився йому вслід і знизав плечима.

— Мабуть, не в собі від пережитого... — І звернувся до селян: — То що, почнемо церемонію Найвищого Дару?

Селяни знову його обступили, але їхні обличчя не віщували нічого доброго.

— Еге! Найвищого Дару захотів!

— Що він за людина така.

— Після того, як витяг бідолашного Катагу з річки, ще язик йому повертається...

— Власному тестю життя рятує!

— Така проклята людина, — виніс остаточний присуд Васі, торговець, — не заслуговує на смерть!

Хадвеллу здалося, що всі раптом подуріли. Він невпевнено повернувся до жерця:

— Що, оце й усе?

Лаг глянув на нього зі скорботою, стиснув губи так, що аж побіліли, й не відповів.

— Урочистої церемонії не буде? — у голосі Хадвел-ла вже бриніли жалібні ноти.

— Ти заслужив її, — відповів жрець. — Якщо хтось коли-небудь заслуговував на Найвищий Дар, то це саме ти, Хадвелле. Гадаю, ти мав би його отримати. Але тут ідеться про важливіші речі. Є закони милосердя та співчуття, які цінує Тангукарі. За цими законами, Хадвелле, ти здійснив страшний, нелюдський злочин, рятуючи бідолашного Катагу з річки. Боюсь, що цього пробачити не можна.

Хадвелл не знав, що й казати. Вочевидь існує певне табу на порятунок людей, які впали в річку. Але звідки ж йому було про це знати? Невже така дрібниця переважила все, що він зробив для села?

— Може, все ж таки я вартий хоч якоїсь церемонії? — промовив він. — Я люблю ваш народ, я хочу тут жити. Щось же ви можете зробити для мене.

У погляді старого жерця світилося співчуття. Він узявся за жезл і хотів його підняти.

Але його руку зупинило лиховісне ревіння натовпу.

— Я нічого не можу зробити для тебе, — сказав жрець, — залиш нас, фальшивий посланцю. Залиш нас, Хадвелле, який не заслуговує на смерть!

— Гаразд! — крикнув Хадвелл, і його раптом понесло. — Ідіть під три чорти, купка брудних дикунів! Я б тепер не залишився тут, якби ви навіть і благали мене про це. Я забираюся. Ти зі мною, Мел?

Дівчина кліпнула, подивилася на Хадвелла, потім на жерця. Запанувала тиша. Тоді жрець прошепотів:

— Пам'ятай батька свого, Мел! Пам'ятай вірування твого народу!

Мел гордо підняла голову.

— Я знаю свій обов'язок, — сказала вона. — Ходімо, любий Річарде.

— Ходімо, — Хадвелл рушив до космічного корабля, за ним пішла Мел.

Старий жрець у відчаї спостерігав за ними.

— Мел! — гукнув він суворо.

Та Мел не повернулася. Жрець бачив, як вона заходила в корабель, як зачинявся люк.

За кілька хвилин червоне та синє полум'я охопило срібну кулю. Вона піднялася в повітря, набрала швидкість, зменшилася до плямки й зникла.

Щоками старого жерця, який проводжав її поглядом, котилися сльози.

За кілька годин Хадвелл сказав:

— Люба, я відвезу тебе на Землю, планету, з якої прибув. Тобі там сподобається.

— Я знаю, — пробурмотіла Мел, дивлячись в ілюмінатор на блискучі колішки зірки.

Деся серед них був її втрачений назавжди дід. Вона вже тужила за ним. Але вибору не було. Жінка завжди йде за чоловіком, якого кохає. І жінка, яка справді кохає, ніколи не втрачає віри в свого чоловіка.

Мел не втратила віри в Хадвелла.

Вона доторкнулася до маленького кинджала, схованого під одягом. Вістря було змащене особливою отрутою повільної дії, що приносить нелюдські страждання. Це була її сімейна реліквія, призначена для тих випадків, коли жерця поблизу нема, й тільки для тих, кого найдужче любиш.

— Я досі просто гаяв час, — сказав Хадвелл. — А тепер з твоєю допомогою здійсню великі подвиги. Ти пишатимешся мною, люба!

Мел здогадувалася, що він мав на увазі. Колись, думала вона, Хадвелл спокутує злочин, який вчинив проти її батька. Може, навіть, за якийсь рік. І тоді вона дасть йому найцінніше, що жінка може дати чоловікові.

Болісну смерть.

Побалакаємо?

1

Приземлилися вдало, попри гравітаційну шарпанину через два сонця та шість місяців. Низька хмарність могла б створити певні труднощі, якби Джексон не надумався здійснювати посадку візуально. Але він вважав таке дитячими іграшками. Безпечніше увімкнути комп'ютер, відкинутись у кріслі й просто насолоджуватися процесом.

Хмари розійшлися на висоті дві тисячі футів. Джексон переконався, що мету визначено правильно — тепер не лишилося жодних сумнівів: під ним було місто. Джексон не працював у команді — його робота, як ніяка інша, вимагала самостійних зусиль однієї людини. Але, хоч як це парадоксально, така людина мала бути надзвичайно товариською. Через цю внутрішню суперечність Джексон мав звичку розмовляти сам із собою. Загалом, це було звичкою більшості людей його фаху. Джексон умів розмовляти будь із ким — з людиною чи з інопла-нетянином, незалежно від розміру, форми чи кольору.

Саме за це йому платили, й саме це він робив за будь-яких обставин. Він розмовляв із собою під час тривалих міжзоряних перельотів і ще більше розмовляв, коли поряд був хтось, або щось, здатне відповідати. Він вважав за щастя, що ще й платню отримує за свою любов до балачок.

«І мені не просто платять, — нагадував він собі, — платять добре, ще й з преміальними на додачу. Скидається на те, що ця планета буде щасливою для мене. Здається, вдасться розбагатіти, якщо, звичайно, мене тут не вб'ють».

Міжпланетні польоти в самоті та загроза смерті були єдиними недоліками його роботи, але якби ця робота не була така небезпечна й важка, і платили б за неї не так добре.

Чи не вб'ють його часом? Цього ніколи не можна сказати напевне. Чужі форми життя непередбачувані — так само, як і люди, але більшою мірою.

«Не думаю, що мене вб'ють, — сам собі сказав Джексон, — відчуваю, що мені сьогодні пощастить».

Ця проста філософія вела його багато років і крізь самоту нескінченних космічних миль, і через понад два десятки планет. І він не бачив жодних причин для зміни свого світогляду.

Корабель приземлився. Джексон перемкнув систему керування в режим очікування.

За допомогою аналізатора перевірів вміст кисню й інших речовин в атмосфері, переглянув результати визначення місцевих мікроорганізмів. Планета була придатною для життя. Він відкинувся у кріслі й почав чекати.

Звісно, чекати довелося недовго: місцеві жителі, чи то пак тубільці, аборигени — назвіть їх, як собі хочете, — вийшли зі свого міста, щоб подивитися на космічний корабель. Ну, і Джексон дивився на них в ілюмінатор.

«Що ж, — виснував він, — здається, місцеві мешканці у цьому забутому Богом кутку — такі собі прості хлопці-гуманоїди, а це означає п'ять тисяч доларів преміальних для стріляного горобця Джексона».

Мешканці міста були двоногими моноцефалоїда-ми. Не відрізнялися від людей також і за кількістю пальців, носів, очей, вух та ротів. Їхня шкіра мала тілесний колір, губи — рожевий, волосся — чорний, русявий або рудий.

«Нічого собі, вони геть такі, як земні люди! — промовив сам до себе Джексон. — От дідько, мені належить за це додатковий бонус. Справжнісінькі тобі гуманоїди!».

Тубільці були одягнені. Дехто мав вигадливо вирізьблені дерев'яні палиці —мабуть, їхні палички. На жінках карбовані й вкриті емаллю прикраси. Джексон приблизно оцінив рівень розвитку їхнього суспільства як рівнозначний пізньому бронзовому періоду на Землі.

Вони розмовляли між собою та жестикулювали. Мова була, звичайно, незрозуміла Джексону, але це не мало значення. Важливим він вважав те, що ці істоти мали мову й що звуки їхнього мовлення можна було відтворити за допомогою його власного голосового апарату.

«Не те, що на тій жахливій планеті минулого року, — промовив до себе Джексон, — оті сучі діти з їхнім суперзвуком! Мені довелося носити спеціальні навушники та мікрофон, а температура була понад сорок градусів у затінку».

Інопланетяни чекали на нього, Джексон це знав. Ця перша мить безпосереднього контакту завжди була трохи напруженою.

Саме вона визначала характер подальших стосунків.

Він неохоче підійшов до люка, відімкнув його, протер очі й прочистив горло. Йому якось таки вдалося вимучити посмішку. Наказав собі: «Розслабся, ти просто старий міжзоряний мандрівник — такий собі різновид галактичного волоцюги — хочеш подати їм руку дружби й така інша дурня. Ти тільки навідався до них, аби трохи побалакати, нічого більше. Постарайся повірити в це сам, і тоді місцеві лохи тобі теж повірять. Пам'ятай закон Джексона: всі форми розумного життя наділені даром святої простоти, а це означає, що такого собі Танга з трьома язиками з планети Орантус V можна надурити так само просто, як і Джо Доукса із Сан-Пауло».

І ось так, з вдавано впевненою посмішкою на обличчі, Джексон відкрив люк і вийшов трохи побалакати.

— Ну, як ся маєте? — поцікавився відразу, просто щоб почути звук власного голосу.

Найближчі тубільці сахнулися від нього. Майже всі трималися доволі насторожено.

У декількох молодших він помітив бронзові ножі. Це була примітивна зброя, але вбити могла не згірш за сучасну. Тубільці почали наближатися.

— Прошу, не хвилюйтеся, — сказав Джексон, хоча й непросто було вдавати невимушеність.

Тубільці дістали свої ножі й посунулися ближче. Джексон стояв на місці, готовий у разі потреби з реактивною швидкістю заскочити у люк.

Але тут двом найбільш вороже налаштованим чоловікам (Джексон вирішив, що їх можна називати людьми) заступив дорогу третій, трохи старший з вигляду. Він жестами супроводжував свою швидку промову. Двоє з ножами слухали.

— Правильно, — похвалив того старого Джексон, — гарненько придивіться. Величезний космічний корабель. Це схоже на сильну магію. Потужна машина, виготовлена за допомогою справжніх новітніх технологій. Варто таки, мабуть, зупинитися й подумати?

Це вочевидь спрацювало.

Тубільці зупинилися; і якщо й не думали, то принаймні багато говорили. Вони вказували то на корабель, то на своє місто.

— Нарешті второпали, — сказав їм Джексон. — Мова сили — універсальна, еге ж, двокрідні брати?

Він був свідком багатьох подібних сцен на різних планетах. Міг би майже точно визначити, про що вони зараз говорять. Як правило, події розгорталися майже завжди однаково. Приземлення дивовижного космічного апарату викликає: 1) цікавість, 2) страх і 3) ворожість. За декілька хвилин враженого споглядання один з тубільців зазвичай звертається до свого друга:

— Скажи, хіба ця триклята залізяка не здається до біса потужною?

— Маєш рацію, Гербі, — відповідає його друг Фред, інший тубілець.

— Сам бачиш, — підсумовує Гербі, — дідько його забирай, з такою міццю й такими технологіями цей тип може запросто нас захопити. Я маю на увазі, що йому це легко вдалося б.

— Поцілів якраз у точку, Гербі, це саме те, що може статися.

— Ну, то я так гадаю, — править своєї Гербі, — не варто ризикувати. Звичайно, він начебто й приязний з вигляду, але надто вже сильний. Зараз саме найкращий час, щоб захопити його, поки він там стоїть і чекає на наші вітання чи щось таке. Отже, давай схопимо цього вилупка, а тоді вже зможемо все це обговорити й побачимо, як усе далі складеться.

— Згода! — кричить Фред. Інші теж погоджуються.

— Нумо, хлопці, — гукає Гербі, — уперед, схопімо чужинця!

Вони починають підступати, аж раптом, останньої миті Старий Док (третій тубілець) втручається з такими словами:

— Стривайте, хлопці, ми не можемо так чинити. Насамперед у нас же є якісь закони...

— Та біс із ними, з тими законами, — відмахується Фред (змалечку — порушник усіляких правил і трохи собі простакуватий).

— ...тут річ не лише в законах. Це може бути просто небезпечно.

— Ми з Фредом нічого не боїмося, — заявляє хоробрий Гербі. — Ви собі, Док, краще йдіть у кіно чи деінде. Ми тут без вас усе владнаємо.

— Я маю на увазі не особисту небезпеку безпосередньо для вас, — зневажливо каже старий Док, — я боюся руйнування нашого міста, загибелі наших близьких та знищення нашої культури.

Гербі й Фред зупиняються.

— Що ви таке кажете, Док? Це ж просто один смердючий чужинець! Штрикнути його ножом у череву — кров потече, як і з будь-кого іншого.

— Дурні! Ідіоти! — обурюється мудрий Старий Док. — Звичайно, ви можете вбити його! Але що станеться після цього?

— Ну й що може статися? — Фред косує дурнуватими булькатими очима.

— Тупі телепні! Гадаєте, прибульці зробили тільки один такий корабель? Ви думаєте, що вони не знають, де валандається цей парубійко? Чоловіче, можна ж було б здогадатися, що вони наробили цілу купу таких кораблів і що стурбуються не на жарт, якщо цей шарабан не повернеться вчасно. І здогадайтеся, що буде, коли ті іноземці дізнаються про вашу дурість! Вони страшенно розлютяться, нападуть на нас, і тут нам уже всім буде непереливки.

— Чому це ви гадаєте, що все буде саме так? — не вгаває недоумкуватий Фред.

— А ти як вчинив би на їхньому місці?

— Ну, я, може, зробив би саме так, як ви кажете, — Фредді дурнуvато посміхається. — Звісно, я міг би таке вчинити. Але, може, вони такого не втнуть?

— Може, й не втнуть, — передражнює його мудрий Старий Док. — Хлопче, ми не можемо ризикувати всім, сподіваючись на твоє «може», не можемо дозволити собі вбити цього чужого типа, сподіваючись, що його одноплемінники не вчинять того, що зробив би кожен на їхньому місці. Така необачність всіх нас зажене в пекло.

— Та я тепер наче й втямив, що вбивати його й не слід, — каже Гербі. — А що ж тоді робити?

— Та просто почекати й дізнатися, чого він хоче.

2

Сцени, подібні до цієї, доволі реалістично тут відтвореної, розігрувалися щонайменше разів із тридцять чи сорок. Як правило, все зводилося до політики «зачекати й подивитися». Іноді контактера з Землі убивали, перш ніж гору брали мудреці, але ж Джексону й платили саме за такий ризик.

Щоразу, коли контактера вбивали, відплата була неминучою, швидкою і страшною. Звісно, не без жалю, адже Земля — надзвичайна планета, звична до життя в рамках закону. Жодна цивілізована, законслухняна раса не любить геноциду. Звичайно, земляни вважають геноцид вельми неприємною роботою, і їм не подобається читати про щось таке в ранкових газетах. Посадові особи, безперечно, мають бути захищені, за вбивство слід карати; всі з цим згодні. Але якось неприємно читати про геноцид за ранковою кавою. Такі новини можуть зіпсувати людині весь день. Три-чотири геноциди — й людина може так обізлитися, що віддасть свій голос не тому кандидатові.

На щастя, подібні інциденти траплялися дуже рідко. Інопланетяни зазвичай міркували досить швидко. Попри мовний бар'єр, тубільці здогадувалися, що просто так убивати землян не варто.

А тоді поступово якось залагоджувалося й усе інше.

Гарячі голови сховали свої ножі. Всі посміхалися, Джексон виширився у відповідь, немов гієна. Тубільці робили якісь рухи руками й ногами, мабуть, вітали прибульця.

— Ну, це вже добре, — сказав Джексон і своєю чергою спробував зробити кілька подібних жестів, — тепер я почуваюся, як вдома. А зараз, мабуть, відведіть мене до свого правителя, покажіть мені місто й усю цю дурню. Потім я візьмуся до вивченням вашої мови, і ми з вами трохи побалакаємо. І все буде чудово. Вперед.

Отже, Джексон рушив у напрямку міста. Його нові друзі якось мить вагалися, а потім рушили слідом.

Усе відбувалося за планом.

Джексон, як і всі інші контактери, був поліглотом з унікальними можливостями. За головне знаряддя мав свою ейдетичну пам'ять і надзвичайно гострий слух. До того ж він володів дивовижними здібностями до вивчення мов та з надприродною інтуїцією вгадував значення слів. Коли Джексон починав вивчати незнайому мову, її основні елементи виділяв швидко й невимушено. Він без особливих зусиль розрізняв інтонації

наказових, інформаційних та просто емоційних висловлювань. Натреноване вухо відразу вирізняло граматичні елементи. Префікси й суфікси не становили для нього жодних проблем. Джексон легко засвоював послідовність слів, висоту звуків, їх подвоєння. Лінгвістики як науки він не вивчав, та й не потребував цього, бо володів природними здібностями. Лінгвістика розроблялася для пояснення того, що він вловлював інтуїтивно.

Не траплялося мови, якої не зміг би вивчити Джексон. Він навіть не припускав існування такої мови й часто казав своїм друзям із мовного клубу в Нью-Йорку: «У цих інопланетних мовах нема нічого аж такого складного, принаймні у тих, з якими я стикався, кажу це цілком щиро. І ще скажу вам, хлопці: людина, яка вивчила мову сіу або кхмерів, не матиме труднощів і серед зірок».

І так воно досі й було...

У місті відбулося багато нудних церемоній, які мусив витримати Джексон. Вони тривали аж три дні — цілком нормально для такого випадку, адже не щодня прибуває з візитом мандрівник із космосу. Отже, природно, що кожен мер, губернатор, президент, інші представники владних структур та їхні дружини хотіли потиснути йому руку. Усе це було зрозуміло, але Джексона дратувало таке марнування часу. На нього чекали справи, й деякі не надто приємні, тож він квапився мерщій розпочати їх, аби чимшвидше закінчити.

На четвертий день йому вдалося звести до мінімуму ту офіційну дурню.

Цього дня він почав по-справжньому вивчати місцеву мову.

Будь-який мовознавець вам скаже, що мова, без сумніву, є найпрекраснішим людським творінням. Але в її красі криються і певні небезпеки.

Мову можна порівняти із осайною, мінливою поверхнею моря. Як і на морі, ви ніколи не знаєте, які рифи приховані в ясній глибині. Найсвітліша вода ховає найпідступніші мілини.

Джексон був добре підготовлений до всіляких неприємностей, але поки що з ними не стикався. Основною мовою хон цієї планети На говорила переважна більшість її мешканців (ен-а-то-На — буквально люди з планети На або нанці, як їх подумки називав Джексон). Мова хон видалася йому не складною. У ній кожне поняття мало єдину назву, й жодного злиття, поєднання чи аглютинації слів ця мова не передбачала. Складні поняття вибудовувалися з послідовності простих («космічний корабель» був хо-па-айе-ан — судно-літає-зовні-не-бо). Таким чином, мова хон дуже нагадувала земні китайську та аннамітську. Різна висота звуку використовувалася не тільки для розрізнення омонімів, а й позиційно, для позначення ступеню «сприйняття реальності» — тілесного дискомфорту й трьох категорій приємного очікування. Усе це було доволі цікаво, але не становило особливих проблем для компетентного лінгвіста.

Він міг назвати таку мову, як хон, радше нудною для вивчення, адже доводилося запам'ятовувати довгу низку слів. Але трохи розважитися можна було в процесі засвоєння їх порядку та висоти звуків. Тим паче, що це виявилось вкрай необхідним для розуміння мови. Отже, загалом Джексон був задоволений і вивчив цю нову мову доволі швидко.

Приблизно тиждень потому Джексон міг із гордістю сказати своєму вчителю:

— Дуже приємного і доброго ранку вам, найцінніший і шанований наставнику! Як ваше благословення здоров'я цього чудового дня?

— Найщиріші вітання, ірід вунк, — відповів репетитор із теплою посмішкою. Ваша вимова чудова, шановний учню! Насправді горіак, і ви розумієте мою рідну мову майже зовсім як урідак тай.

Джексон аж засіяв від компліментів лагідного старого репетитора. Був задоволений собою. Звичайно, він не розібрав декількох слів — слова ірід вунк і урідак тай щось йому нагадували, але горіак були зовсім незнайомі. Однак чого більшого можна очікувати від новачка? Він знав уже достатньо, щоб розуміти наців і щоб вони розуміли його. Саме цього й потребував Джексон для своєї роботи.

Цього дня він повернувся до свого космічного корабля. Люк був відчинений увесь час, поки він перебував на планеті, але жодна річ не зникла. Джексон похитав головою, але не дозволив собі засмутитися з цього приводу. Наповнив кишені різноманітним добром і повернувся назад у місто. Готувався до виконання завершальної, найважливішої частини своєї роботи.

3

У центрі ділового району, на перетині вулиць Ум та Альхретто, Джексон знайшов те, що шукав: офіс з продажу нерухомості. Увійшов, його провели до кабінету пана Ерума, молодшого партнера власників фірми.

— От добре, просто таки чудово! — сказав Ерум, щиро потискаючи Джексону руку, — це справжня честь для нас, істинне задоволення. Ви бажаєте придбати майно?

— Авжеж, маю такий намір, — відповів Джексон, — якщо, звичайно, у вас немає законів, що забороняють продавати майно іноземцям.

— Немає жодних труднощів, — запевнив Ерум, — для нас справжнє орай задоволення мати тут нас людину з вашої далекої славної цивілізації.

Джексон стримав посмішку.

— Єдине ускладнення, яке я можу уявити, — це питання законного платежу. Я, звичайно, не маю вашої валюти, але у мене є певна кількість золота, платини, діамантів та інших речей, які вважаються цінними на Землі.

— Тут вони також цінуються, — кивнув Ерум. — Певна кількість, кажете? Шановний пане, труднощі не виникнуть, і навіть благл не буде міт чи оус, як сказав поет.

— Так, — відповів Джексон.

Ерум використав кілька слів, яких він не знав, але це не мало значення. Головний напрям розмови був досить зрозумілим.

— Розпочнемо, скажімо, з якогось непоганого промислового підприємства. Зрештою, я ж повинен чимось займатися. Потім оберемо будинок.

— Найрішучіший промінекс, — весело сказав Ерум. — Дозвольте я просто райшну мої списки... А що ви скажете про завод з виробництва бромікейну? В чудовому стані, його можна буде легко перевести на виготовлення воруги або використовувати за основним призначенням.

— Чи користується бромікейн попитом на ринку? — поцікавився Джексон.

— Ну, звичайно, дяка муергентану, звичайно, користується! Бромікейн просто незамінний, хоча його продажі сезонні. Бачите, рафінований бромікейн, або аріісі, використовується у переробці протігаша, урожай якого зазвичай збирають у сезон сонцестояння, за винятком тих галузей промисловості, що перейшли на тикотен реватур. Ті постійно...

— Гаразд, чудово, — перебив Джексон. Його нітрохи не цікавило, що таке бромікейн, і він не сподівався колись побачити його на власні очі. Джексона влаштовувало будь-яке підприємство, що давало прибуток.

— Я купую, — сказав він.

— Ви не пошкодуєте, — запевнив Ерум. — Гарний завод бромікейну — це гарвелдіс хагатіс, а також ме-нифой.

— Звичайно, так, — кивнув Джексон, жалкуючи через свій надто обмежений словниковий запас. — І скільки це коштуватиме?

— Ну, пане, ціна вас влаштує. Але спочатку доведеться заповнити форму олланбріт. Це лише декілька скен питань, які ні нага кожен.

Ерум подав Джексону анкету. Перше запитання було таке: «Чи ви зараз, або будь-коли у минулому форсично елікували мушки, вкажіть дати всіх випадків. Якщо таких випадків не було, зазначте причину виявленого трансгрішального редуку».

Джексон перестав читати.

— Що означає, — звернувся він до Ерума, — форсично елікувати мушки?

— Що означає? — Ерум невпевнено усміхнувся. — Це означає саме те, що написано. Принаймні я так думаю.

— Я мав на увазі, — пояснив Джексон, — що не розумію цих слів. Чи не могли б ви пояснити їх мені?

— Нема нічого простішого, — відповів Ерум. — Елікувати мушки — це майже те саме, що біфурити пробишкай.

— Прошу? — не зрозумів Джексон.

— Це означає... ну, елікувати — це насправді досить просто, хоча, можливо, не з точки зору закону. Скарбадізинг є однією з форм елікування, і тому це манрув гарінг. Дехто каже, що коли ми дросично дихаємо вечірнім субсисом, ми насправді здійснюємо елікування. Особисто я вважаю це щонайменше химерним.

— Давайте краще спробуємо розібратися з мушками, — запропонував Джексон.

— Що ж, давайте! — відповідав Ерум, якимось непристойно посміючись. — Якби це було можливо, то чому б ні?

Він грайливо підштовхнув Джексона ліктем у бік.

— Так, добре, — відповів Джексон холодно, — чи не могли б ви мені сказати, що воно таке, саме оця мушка?

— Звичайно. Насправді такої речі не існує, — відповів Ерум, — Принаймні в однині. Одна мушка — це логічна помилка, розумієте?

— Повірю вам на слово. Що ж таке мушки?

— Ну, по-перше це — об'єкт елікування. По-друге — дерев'яні піврозмірні сандалії, які використовуються для стимуляції еротичних фантазій серед релігійних фанатиків Кутору.

— Ну це вже хоч щось! — вигукнув Джексон.

— У тому разі, якщо це відповідає вашим смакам, — Ерум відповів доволі холодно.

— Я мав на увазі розуміння предмету анкетування.

— Звичайно, вибачте, — сказала Ерум. — Але ж бачите, запитання поставлене так: чи ви коли-небудь форсично елікували мушки. А це дещо інше.

— Справді?

— Звичайно! Цей прислівник цілком змінює значення.

— Цього я й боявся, — зітхнув Джексон. — Сподіваюся, ви зможете пояснити, що означає форсично?

— Звісно, зможу! — зрадів Ерум. — Ось цю нашу розмову можна — з деяким зусиллям демової уяви — назвати форсично побудованою розмовою.

— А, — тільки й спромігся вимовити Джексон.

— Так, — сказав Ерум, — форсично — це спосіб дії. Це означає «той, що духовно веде вперед на шляху випадкової дружби».

— Це вже трохи на щось схоже, — сказав Джексон. — У такому разі, коли ж саме форсично елікують мушки?

— Побожюся, що ви стали на хибний шлях, — похитав головою Ерум. — Визначення, яке я вам дав, стосується лише бесід. Інша річ, коли йдеться про мушки.

— Що ж воно означає в цьому випадку?

— Ну, це означає — або, точніше, це виражає — енергійне й посилене елікування мушок, але з певним нмгнетичним упередженням. Я особисто вважаю цей вислів доволі невдалим.

— А як би висловилися ви?

— Я б висловився прямо, й до біса всі ці вигадки, — кинув Ерум. — Я б так і сказав: «Данфіглерили ви зараз, або будь-коли у минулому вок за незаконних, аморальних або інсіртісних обставин, з допомогою чи самотужки, та/або за згодою чи без згоди брачніанла. Якщо так, вкажіть, коли й чому. Якщо ні, вкажіть негрис крис і чому.

— Ось як би ви це сформулювали! — Джексон був вражений.

— Звичайно, — вигукнув Ерум. — Це анкета для дорослих, чи не так? То чому б прямо не сказати спи-глер спиглер спейл? Кожен коли-небудь данфіглерив вок, ну то й що? Ніхто від цього не постраждав, хвалити Бога. Я маю на увазі, врешті-решт, це стосується лише самої людини і покрученого старого шматка деревини, то кому яке до цього діло?

— Деревини? — повторив Джексон.

— Так, деревини. Звичайного брудного старого шматка дерева. Принаймні за це його б і мали, якби люди не висловлювали свої почуття в такий кумедний спосіб.

— Що ж вони роблять з деревом? — швидко запитав Джексон.

— Що роблять? Нічого особливого, якщо поглянути на це просто. Але релігійна аура для наших так званих інтелігентів дуже багато важить. Вони, як на мене, не здатні відділити просту первинну річ, деревину — від культурного вольтернейсу її оточення на фестерісі, а також, певною мірою, і в ювісі.

— Ото ж такі вони, ці інтелігенти, — сказав Джексон. — Але ж ви можете відділити його, і ви вважаєте...

— Я вважаю, що нема чого хвилюватися. Я справді так вважаю. Я маю на увазі, що собор з правильно погляду, — не що інше, як купа каменю, а ліс — усього-на-всього скупчення атомів. Чому ми повинні дивитися на це інакше? Я маю на увазі, що можна було б форсично елікувати мушки, навіть не використовуючи деревину! Що ви думаєте про це?

— Я вражений, — сказав Джексон.

— Зрозумійте мене правильно! Я не кажу, що це буде легко, природно чи навіть правильно. Але все-таки це можливо, побий мене грім! Можна

замінити кормет грейті й однаково все вийде! — Ерум зупинився й посміхнувся. — Вигляд це матиме дурнувятий, але врешті-решт усе буде добре.

— Дуже цікаво, — сказав Джексон.

— Побожюсь, я трохи захопився, — сказав Ерум, витираючи піт з чола. — Я не надто голосно говорив? Як гадаєте, мене могли почути?

— Звісно, ні. Для мене все це дуже цікаво. Зараз мушу залишити вас, пане Ерум, але завтра повернуся, щоб заповнити цю форму й придбати нерухомість.

— Я притримаю її для вас, — пообіцяв Ерум і тепло потиснув Джексону руку. — І я хочу подякувати вам. Не часто трапляється нагода для такої вільної, відвертої розмови.

— Вона мене багато чого навчила, — сказав Джексон.

Він залишив офіс Ерума й повільно пішов до свого корабля. Він був стурбований, засмучений і роздратований. Лінгвістичні непорозуміння дратували його, він розумів цю мову не так добре, як хотів. Як же це йому не вдалося розібратись у форсичному елі-куванні мушок?

Нічого, сказав він собі. Ти попрацюєш сьогодні ввечері, друже Джексоне, а потім повернешся туди й упораєшся з їхніми анкетами. Тож не переймайся цим, чоловіче.

Він працюватиме. Доведеться, адже він будь-що має заволодіти цим майном.

У цьому полягала друга частина його роботи.

Земля пройшла довгий шлях від лихих старих часів відкритого агресивного ведення війни. Як описано у підручниках з історії, правитель у ті давні часи міг просто відрядити свої війська, аби захопити все, що йому заманеться. І коли хтось із його підлеглих набирався нахабства й запитував, чому він так поводить, правитель міг знести йому голову, замкнути в підземеллі чи зашити у мішок та кинути в море. І він навіть не почувався винним, коли це робив, адже від початку вважав себе правим, бо помилятися могли тільки підлеглі.

Ця поширена в давнину політика, що визначалася терміном «право сеньйора», була однією з найяскравіших рис дикого капіталізму.

Але з плином століть невідворотно відбувалися культурні зміни. Нова етика заповонила світ, і повільно, але впевнено людство сприймало правила чесної та справедливої гри. Правителів почали обирати голосуванням, і вони стали чутливими до бажань електорату. Концепції справедливості, милосердя та співчуття у свідомості людей поступово замінили старий дикий закон зубів і кігтів, що панував у давнину.

Старі часи пішли назавжди. Тепер жоден правитель не міг просто так щось захопити, адже виборці ніколи цього не підтримали б.

Тепер подібні дії доводилося певним чином виправдовувати.

Наприклад, землянин, який законно має власність на чужій планеті, терміново потребує військової допомоги із Землі, щоб захистити себе, свій дім та свої законні засоби існування...

Але спочатку він мав заволодіти цією власністю. Мусив зробити це законно, щоби захиститися від жалісливих конгресменів і журналістів, які починають розслідування щоразу, коли Земля прибирає до рук якусь планету.

Забезпечити правову основу для завоювання — саме для цього існують контактери.

«Джексоне, — сказав собі Джексон, — завтра ти займатимешся придбанням цього заводу з виробництва бромікейну та заволодієш ним, хоч би там що. Ти ж мужчина? Я серйозно з тобою говорю».

Назавтра, незадовго до полудня, Джексон знову був у місті. Кілька годин інтенсивного навчання та тривалої консультації з репетитором вистачило, щоб знайти помилку.

Усе виявилось досить простим. Він легковажно й покvapливо підійшов до проблеми застосування екстремального та інваріантного методу виділення коренів слів у мові хон. Зі свого попереднього досвіду він виснував, що сенс і порядок слів — єдині значущі чинники розуміння мови. Але виявилось, що це не так. Після детальнішого вивчення Джексон виявив, що у мові хон є незвичні й несподівані ресурси: афіксація, наприклад, чи елементарна форма редуплікації. Вчора він не був готовий до всіляких морфологічних невідповідностей. Коли ж зіткнувся з ними, виникли проблеми з семантикою.

Вивчити нові форми було доволі просто. Однак лихо в тім, що вони виявилися абсолютно нелогічними й вступали у протиріччя із самою сутністю мови хон.

Свого часу він вивів правило — одне слово має одне звучання та єдине значення. Але тепер виявив вісімнадцять важливих винятків — словосполучень, утворених в різний спосіб, і кожне з них мало низку суфіксів для утворення різних модифікацій. Для Джексона це виявилось такою само несподіванкою, як і пальма в Антарктиді.

Він вивчив ці вісімнадцять винятків і збирався після повернення додому написати про це статтю.

Наступного дня Джексон, налаштований на мудру й обачну поведінку, повернувся в місто.

У кабінеті Ерума він легко заповнив анкету. На перше запитання: «Чи ви зараз, або будь-коли у минулому форсично елікували мушки» тепер міг чесно відповісти — ні. Множина мушки означала в цьому контексті слово «жінка» в однині. (Однина мушка, використана аналогічно, означає безтілесний стан жіночності.)

Слово елікування тут виконувало роль сексуального терміна, якщо не додавався прислівник форсично. Разом із прислівником цей цілком безневинний термін у даному конкретному контексті набував вибухового сенсу, й це дорівнювало пропагуванню полісексуальності.

Таким чином, Джексон міг чесно написати, що, позаяк він не був нанцем, то ніколи нічого такого не пропагував.

Усе було просто. Джексон відчував роздратування й сам не розумів причини.

Він заповнив решту анкети без проблем і повернув документ Еруму.

— Це таки справді доволі ску, — підсумував Ерум. — Тепер ми маємо ще з'ясувати кілька простих деталей. Перше питання можна вирішити негайно. Після цього я влаштую коротку офіційну церемонію передавання права власності на нерухомість, а далі вирішимо решту ділових питань. Усе це має зайняти не більше одного дня, і майно стане вашим.

— Звичайно, друже, це чудово, — зрадів Джексон. Затримкою він не переймався, навпаки, очікував, що перешкод могло бути більше. На багатьох планетах місцеві швидко розуміли, що відбувається. Не треба великого розуму, щоб здогадатися, чого саме хочуть на Землі, при цьому ще й домагаючись, аби все мало вигляд законних угод.

Що ж до причин такого способу експансії, то і їх зрозуміти не так складно. Більшість землян — ідеалісти з палкою вірою у застарілі поняття правди, справедливості, милосердя тощо. І вони в це не тільки вірять, а навіть дозволяють цим шляхетним поняттям керувати їхніми вчинками. Але виключення становлять випадки, коли це незручно для них, або приносить збитки. Тоді вони діють у власних інтересах, але й далі промовляють слова про високі моральні принципи. Щиро кажучи, вони лицемірять — це відомо кожному народові. Земляни хочуть того самого, чого хотіли завжди, але при цьому ще прагнуть, аби їхні зазіхання мали гарний вигляд. Часом такого навряд варто очікувати, особливо коли об'єкт виявляється власністю чужої планети. Але так чи інакше, вони зазвичай отримують бажане.

Більшість інопланетних рас усвідомлювали безнадійність відкритого опору й вдавалися до такої тактики, як тяганина.

Іноді вони відмовлялися продавати майно, або вимагали незліченних анкет чи дозволу місцевого службовця, якого ніколи не було на місці. Але на будь-які дії з їхнього боку контактер завжди знаходив відповідні методи протидії.

Вони відмовлялися продавати майно за расовими ознаками? Закони Землі забороняли таке, а «Декларація прав розумних істот» заявляла про свободу всіх без винятку, право жити й працювати там, де вони бажають. Це була свобода, яку Земля відстоювала б, якби хтось намірився зазіхати на неї.

Інопланетяни затягували оформлення угоди? Земна «Доктрина дотримання термінів» цього не дозволяла.

Потрібний чиновник був відсутній? «Єдиний земний кодекс проти секвестрування активів у разі відсутності» суворо забороняв таку практику. І так далі, й таке подібне. Цю гру в «найрозумнішого» Земля неодмінно вигравала, бо найсильніший, як правило, вважається і наймудрішим.

Але нанці навіть не намагалися відбиватися. Джексон вважав таку поведінку навіть ганебною.

Здійснився обмін земної платини на валюту нан-ців, Джексон отримав хрусткі купюри по п'ятдесят врсо. Ерум, сяючи від задоволення, сказав:

— Тепер, пане Джексоне, можемо завершити сьогоднішні справи, якщо ви будете такі ласкаві й добродішно тромбрамкзулянциририте, як належить.

Джексон повернувся, очі в нього звузилися, рот стиснувся в тонку риску з опущеними кутками.

— Що ви сказали?

— Я просто попросив вас...

— Знаю, що ви чогось попросили! Але що ж саме це означає?

— Ну, це означає... Це означає, — Ерум тихо засміявся, — це означає саме те, що я кажу. Тобто, якщо висловлюватися етично...

Джексон заговорив глухо, з погрозою в голосі:

— Дайте мені синонім.

— Синоніма немає, — відповів Ерум.

— Чоловіче, все-таки ліпше вам його пригадати, — Джексон схопив Ерума за горло.

— Годі! Заждіть! — захрипів Ерум. — Пане Джексоне, прошу вас! Який може бути синонім, коли існує один-єдиний термін для цього поняття? Ви мене розумієте?

— Не дуріть мене! — вигукнув Джексон. — Краще облиште це, бо ми маємо закони проти навмисного заплутування, навмисного обструкціонізму, прихова-ного перешкоджання та інших неподобств, якими ви тут займаєтеся. Ви мене чуєте?

— Я чую вас, — озвався Ерум тремтячим голосом.

— Тоді слухайте сюди, хитрий лисе: припиніть ліпити слова докупи! У вас абсолютно проста аналітична мова, що вирізняється лише безглуздою тенденцією до ізольованості. І в цій мові, чоловіче, просто не може бути довбаних сполучень такої неймовірної кількості слів. Ясно вам?

— Так, так, — закивав Ерум, — але повірте, я не мав щонайменшого наміру нумніскатерейтити! Навіть не збирався ноніскакекакіти! Ви мате це дебруціліліти!

Джексон заніс кулака, але вчасно стримався. Було б нерозумно вдарити інопланетянина, адже залишалася частка вірогідності того, що він говорить правду. Землянам це не сподобається. Його платню можуть урізати, а якщо, не дай Боже, він уб'є Ерума, його можуть запроторити у в'язницю на шість місяців.

Але ж однак...

— Я дізнаюся, чи не брешете ви! — з цими словами Джексон вилетів з офісу.

Він майже годину гуляв у натовпі в районі нетрів Грат-Ет понад сірим, смердючим Аннгпердісом. Ніхто не зважав на нього. За зовнішністю він міг здаватися нанцем, так само, як і будь-який нанец міг нагадувати землянина.

Джексон помітив бар на розі вулиць Нііс та Да і зайшов.

Тут панувала спокійна атмосфера виключно чоловічого товариства. Джексон замовив місцевий сорт пива. Коли бармен наповнив кухоль, Джексон сказав:

— Зі мною сьогодні стався дивний випадок.

— Буває, — посміхнувся бармен.

— Так, справді, — вів далі Джексон, — я уклав велику ділову угоду, а останньої миті мене попросили тромбрамкзулянчирити, як належить.

Він уважно стежив за барменом. Вираз легкого подиву відбився на його обличчі.

— То чому ж ви цього не зробили? — поцікавився бармен.

— Тобто ви на моєму місці зробили б це?

— Звичайно, чому ж ні. Дідько, це ж стандартний казапріп-тяя.

— Авжеж, — підтвердив один із відвідувачів бару, — якщо, звичайно, ви не підозрюєте, що вони намагаються нумніскатерейтити.

— Ні, не думаю, що вони намагалися вчинити щось подібне, — сказав Джексон глухим безбарвним голосом. Він заплатив за свій напій і вийшов.

— Агов, — гукнув услід бармен, — а ви впевнені, що вони не будуть ноніскакекакіти?

— Біс їх знає, — пробурчав Джексон і вийшов на вулицю.

Джексон довіряв своїй інтуїції як у мовних питаннях, так і в тому, що стосувалося людей. Тепер інтуїція підказувала йому, що нанці — люди

щиросердні й не здатні до підступів і витонченого обману. Ерум не винаходив нових слів заради навмисної плутанини. Він справді говорив мовою хон, як умів.

Але якщо це так, то на планеті На говорили дуже дивною мовою, просто якоюсь винятково незвичайною. І наслідки виявлялися не просто цікавими, а катастрофічними.

5

Того вечора Джексон знову взявся до роботи й відкрив для себе ще один клас винятків, яких досі не знав, ба навіть не здогадувався про їхнє існування. Це була група з двадцяти дев'яти багатозначних підсилювачів. Ці слова, безглузді самі по собі, виявляли складні для розуміння ряди відтінків інших слів. Особливий тип підсилювання значень з їх допомогою змінювався залежно від місця у реченні.

Таким чином, коли Ерум попросив його «тромб-рамкзулянчиририти, як належить», ішлося про обов'язковий ритуал вияву поваги. Він мав закласти руки за ший і погойдатися на п'ятах. Цю вправу слід було виконувати з виразом скромного задоволення, відповідно до ситуації, а також відповідно до стану шлунку й нервів, а ще — до його релігії та етичного кодексу з огляду на незначні відмінності в темпераменті через коливання тепла та вологості, не забуваючи при цьому про чесноти терпіння та прощення.

Усе було цілком зрозуміло. І все заперечувало те, що Джексон раніше дізнався про мову хон.

Навіть більш ніж просто заперечувало, це було немислимо, незбагненно, це виходило за всі можливі межі. Воно виявилось такою самою несподіванкою, як пальма в холодній Антарктиді, ще й із мускатним виноградом замість кокосів на гілках.

Цього не могло бути — проте саме так і було.

Джексон зробив те, чого вимагали від нього. Коли він скінчив тромб-рамкзулянчиририття, як належить, залишалося тільки пройти офіційну церемонію та вдовольнити по тому кілька незначних вимог.

Ерум запевнив його, що все пройде доволі просто, але тепер Джексон підозрював, що може не обійтися без певних труднощів.

Отже, на підготовку він витратив три дні напруженої праці, набуваючи справжньої майстерності у використанні двадцяти дев'яти винятків-підсилювачів у найбільш поширених позиціях та їхнього підсилювального ефекту на кожній позиції. Коли нарешті скінчив підготовку, почувався вкрай знеможеним, а показник дратівливості в нього підскочив аж до 97,3620 за шкалою Графхаймера. Безсторонній спостерігач міг би помітити в блакитних очах Джексона лиховісний блиск.

Та й не дарма. Джексон схибнувся на мові хон і на всьому нанському. Він мав запаморочливе відчуття: що більше дізнавався, то менше знав. Це було щось нереальне.

Джексон кинув виклик собі й цілому Всесвіту: «Я вивчив мову планети На, дізнався про низку абсолютно незрозумілих винятків і суперечливий набір винятків із винятків, — Джексон стишив голос і додав: — Я вивчив виняткову кількість винятків. Насправді неупереджений спостерігач може подумати, що ця мова складається з самих лишень винятків. Але це, — вів Джексон далі, — до біса неможливо, немислимо і неприйнятно. Мова — це Бог, і вона від початку систематизована, а це означає, що у мові слід дотримуватися певних правил. Інакше ніхто не зможе нікого зрозуміти»

Саме так воно працює, і так має бути.

«І якщо хтось гадає, що може в тонкощах лінгвістики перевершити Фреда С. Джексона...»

Джексон зупинився й дістав із кобури бластер. Перевірів заряд, зняв запобіжник і поклав зброю назад.

«Просто нехай ліпше ніхто не заводить двозначних розмов зі стріляним горобцем Джексоном, — бурмотів стріляний горобець Джексон, — бо наступний інопланетянин, який спробує це зробити, матиме тридюймову дірку в своєму паршивому брехливому череві».

Отже, Джексон знову подався в місто. Почувався зовсім очманілим і попри це вкрай зосередженим. Його робота полягала у легальному викраденні цієї планети у її мешканців, і для цього він мав досягнути сенс їхньої мови. Тому так чи інакше він цю довбану мову опанує. В іншому разі доведеться декого пришити.

І зараз його вже не обходило, кого саме.

Ерум чекав на Джексона у своєму кабінеті. З ним були мер, голова міської ради, двоє заступників мера та директор оцінювального бюро. Всі вони посміхалися привітно, хоча й трішки нервово. Зустріч проходила у діловій і дружній атмосфері.

Загалом, це мало такий вигляд, ніби Джексона вітали як нового шанованого власника майна, окрасу Факка. Інопланетяни іноді залишали за собою право отримати бодай щось із кепської угоди, тож і нині намагалися заручитись підтримкою землянина, якщо вже не можна його позбутися.

— Мун, — сказав Ерум і захоплено потиснув Джексону руку.

— І вам того, друже, — Джексон не знав, що означало це слово, та не переймався. Мав у запасі багато інших нанських слів на власний вибір, тож сповнився рішучості довести справу до кінця.

— Мун, — сказав мер.

— Дякую, пане мер, — відповів Джексон.

— Мун, — заявили інші чиновники.

— Я радий, друзі, що ви все так сприймаєте, — сказав Джексон і повернувся до Ерума.

— Ну, що ж давай уже скінчимо все це?

— Мун-мун-мун, — відповів Ерум, — мун, мун-мун.

Джексон кілька секунд на нього дивився. Далі тихо, насилу стримуючись, мовив:

— Еруме, хлопче, що ви намагаєтеся мені сказати?

— Мун, мун, мун, — твердо заявив Ерум, — мун, мун мун мун. Мун мун.

Він помовчав і трохи нервово звернувся до мера:

— Мун, мун?

— Мун... мун мун, — твердо відповідав мер, інші чиновники кивнули.

Усі повернулися до Джексона.

— Мун, мун-мун? — запитав його Ерум, з тремтінням у голосі, але з величезною гідністю.

Джексон отетерів. Його обличчя почервоніло від гніву, груба синя вена набрякла на шиї. Але йому вдалося опанувати себе й заговорити повільно, спокійно, хоча і не без прихованої загрози:

— Що, врешті-решт, відбувається? Ви що собі дозволяєте, брудні брехуни?

— Мун-мун? — перепитав мер, звертаючись до Ерума.

— Мун-мун, мун-мун-мун, — швидко відповів Ерум і зробив такий жест, ніби він нічого не розуміє.

— Краще говоріть зрозуміло, — сказав Джексон. Він ще стримувався, але вена на шиї напружилася, мов пожежний шланг під натиском води.

— Мун! — швидко сказав меру один із заступників.

— Мун мун мун мун? — жалібно перепитав мер, і голос у нього зірвався на останньому слові.

— Тож ви не розмовлятимете нормально, еге ж?

— Мун! Мун-мун! — закричав мер, пополотніючи від жаху.

Усі дивилися, як Джексон діставав бластер і цілився Еруму в груди.

— Припиніть-но ваші витівки! — скомандував Джексон. Вена в нього на шиї пульсувала, мов пітон, який душить жертву.

— Мун-мун-мун! — благав Ерум, падаючи навколішки.

— Мун-мун-мун! — закричав мер, закотив очі й знепритомнів.

— Зараз ти в мене отримаєш, — звернувся Джексон до Ерума. Його палець на спусковому гачку побілів від напруги.

Зуби в Ерума цокотіли, тож він ледь спромігся на своє дурнувате:

— Мун-мун, мун?

Нерви в нього не витримали, погляд застиг, щелепа відвисла. Він тупо чекав на смерть.

Джексон ледь не натиснув спусковий гачок, та раптом рвучко прибрав палець і сховав бластер..

— Мун, мун! — це все, на що спромігся нещасний Ерум.

— Замокни! — гаркнув Джексон, відступив і кинув лютий погляд на переляканих нанських чиновників.

Залюбки порішив би всіх. Але якраз цього робити й не можна було. Джексоніві довелося із запізненням прийняти неприйнятну реальність.

Він дещо вловив своїм бездоганим слухом лінгвіста, а мозок полігло та це проаналізував. Сумнівів не лишалося: нанці не намагались знущатися з нього. Вони не мололи нісенітниць, а зверталися до нього своєю справжньою мовою.

Ця мова складалася на даний час із єдиного слова «мун». Слово могло мати широкий набір значень завдяки зміні темпу й висоти звуку, наголосу, ритму й кількості повторень, а також за допомогою супровідних жестів і міміки.

Мова, що складалася з нескінченних варіацій єдиного слова! Джексон не хотів у це, вірити, але він був надто гарним лінгвістом, щоб сумніватися стосовно своїх висновків, бо володів тонкою інтуїцією.

Звичайно, він міг би вивчити цю мову.

Але поки він її вивчатиме, як ще вона зможе змінитися?

Джексон зітхнув і потер обличчя. У певному сенсі це був звичайний процес. Усі мови змінюються. Але на Землі та у тих кількох десятках світів, з якими вона має зв'язок, мови змінювалися відносно повільно.

На планеті На такі зміни відбувалися швидше. Набагато швидше.

Мова планети На змінюється, як мода на Землі, або ще стрімкіше. Вона змінюється, як ціни чи по-годні умови. Змінюється безперервно, відповідно до невідомих правил і незрозумілих принципів. Вона змінює свої форми, мов снігова лавина. Порівняно з цією мовою, англійська — непорушний льодовик.

Мова планети На — справжня чудернацька подоба річки Геракліта. Не можна двічі увійти в ту саму річку, сказав Геракліт, вода в ній тече завше інша.

Мови планети На це стосується буквально.

Це зробило її досить незручною. Але ще гірше те, що спостерігач, подібний до Джексона, не зміг би навіть сподіватися зафіксувати чи виділити окремий термін з тієї мережі термінів, що складають мову планети На, бо ці терміни постійно змінюються. Спроба спостерігача їх занотувати сама по собі виявилася б доволі брутальним втручанням, що могло порушити й змінити систему, спричинити нові передбачувані зміни. Якщо термін виділяється з системи, його зв'язок з іншими частинами незворотно руйнується, і сам термін від початку виявляється хибним.

Сама можливість подібних змін унеможливорює роз'яснення слів та будь-який контроль змін. Через невизначеність мова планети На опирається всім спробам її вивчення. Так Геракліт привів Джексона до Гейзенберга, попри те, що сам Джексон нітрохи не знався на вченні останнього. Вражений, зачарований, він ледь не побожно дивився на чиновників.

— Вам це вдалося, хлопці, — сказав він, — ви здолали систему. Старенька Земля могла б вас проковтнути й не помітити, і ви нічого б не вдіяли. Але земляни обожають законність, а в наших законах сказано, що налагодження комунікації — неодмінна умова будь-якої транзакції.

— Мун? — ввічливо запитав Ерум.

— Це означає, що я даю вам спокій, — сказав Джексон, — принаймні, поки діє цей закон. Але, дідько, хіба відставка — не найкраще, чого можна собі побажати. Чи не так?

— Мун мун, — нерішуче озвався мер.

— Так, я піду, — сказав Джексон, — ви по-чесному виграли... Але якщо я коли-небудь дізнаюся, що ви, нанці, одурили мене...

Він не закінчив, вийшов без зайвих слів і повернувся на свій корабель.

За півгодини приготувався до польоту, а ще за п'ятнадцять хвилин стартував.

З кабінету Ерума чиновники спостерігали за космічним кораблем Джексона, який світився в темному вечірньому небі, мов комета. Він зменшився до блискучої, ледь помітної крапки, а потім зник у просторах космосу.

Чиновники мить помовчали, потім презирнули-ся й зненацька всі розреготалися. Сміялися дужче й дужче, хапаючись за боки, так що сльози котилися щоками.

Мер перший припинив істерику, опанував себе й мовив:

— Мун, мун, мун-мун.

Ця думка миттю змусила всіх отямитися. Їхня радість згасла. Усі мимоволі замислилися про далеке недружнє небо й згадали свої недавні пригоди.

Нарешті наймолодший, Ерум, запитав:

— Мун-мун? Мун-мун?

Його наївність в деяких чиновників викликала посмішку. І все ж таки ніхто не міг відповісти на таке просте, але найважливіше запитання. Справді, чому? Хто-небудь міг хоча б здогадатися?

Ця невизначеність не тільки заважала зрозуміти минулі події, але й викликала сумніви щодо майбутнього. І якщо знайти справжню відповідь не вдавалося, то відсутність навіть приблизних здогадів мучила нестерпно.

Тиша тривала, поки на вустах молодого Ерума не з'явилася крива цинічна усмішка й він не промовив доволі жорстко:

— Мун! Мун-мун! Мун?

Його слова всіх вразили, але то була надто покваплива реакція молодої людини. Проте й залишити поза увагою такої заяви ніхто не міг. І поважний перший заступник мера вийшов наперед, щоби відповісти.

— Мун мун, мун-мун, — сказав старий чоловік надзвичайно просто, — мун мун мун-мун? Мун мун-мун-мун. Мун мун мун; Мун мун мун; мун мун. Мун мун мун мун мун мун мун мун. Мун-мун? Мун мун мун мун!

Упевненість, навіть віра, що звучали у цих словах, глибоко зворушила Ерума. Непрохані сльози блиснули в його очах. Забувши про все, він глянув на небо, стиснув кулаки й вигукнув:

— Мун! Мун! Мун-Мун!

Старий заступник мера зі спокійною посмішкою додав:

— Мун-мун-мун; мун, мун-мун.

За іронією долі, у ці слова вмістилась уся дивовижна й моторозна правда. Можливо, навіть добре, що ніхто, крім них, цього не чув.

Заборонена зона

— Ну тут же просто чудово, капітане! — вигукнув Сім-монс, ніби ненароком зазирнувши в ілюмінатор, — наче в раю. — І зітхнув.

— Виходити поки що не можна, — зауважив капітан Кілпеппер.

На обличчі біолога відбилося розчарування.

— Але, капітане...

— Ні, — Кілпеппер дивився в ілюмінатор на коло прим'ятої лугової трави навкруг корабля. Всипана червоними квітами, трава здавалася такою само свіжою, як і два дні тому, коли вони приземлилися. Праворуч, за луками виднівся бурий ліс, крізь гілля зблискували жовті й помаранчеві квіти. Ліворуч тяглася низка синьо-зелених пагорбів. Схилом одного з них стікав водоспад.

Дерева, квіти й усе таке. Місце безперечно красиве, й саме тому воно викликало у Кілпеппера недовіру. Він змінив на своєму віку двох дружин і п'ять кораблів, тож досвід підказував, що за прекрасною зовнішністю може приховуватися що завгодно. П'ят-надцять років у космосі додали йому зморшок на чолі й сивини у волоссі, але не дали жодних підстав для відхилення від власних переконань.

— Ось звіти, сер, — помічник капітана Морена передав йому стоси документів. На широкому, грубуватому обличчі Морени застиг зневажливий вираз. Кілпеппер чув притлумлену метушню й стримуваний шепіт за дверима. Він знав, що це команда зібралася слухати, що він скаже цього разу.

Усім хотілося нарешті вибратися назовні.

Кілпеппер переглянув звіти. Вони були такі самі, як і чотири попередні. Атмосфера придатна для дихання, небезпечних мікроорганізмів не виявлено, шкідливого випромінювання також. Якісь форми тваринного життя в сусідньому лісі. Виявлено багато металу — можливо, гори з покладами залізної руди за декілька кілометрів на південь. Підлягає подальшому дослідженню.

— Добре, — сказав Кілпеппер. — Звіти чимось дратували його. З попереднього досвіду він знав, що на кожній планеті зазвичай буває хоча б щось та не так. Волів виявляти подібне відразу, перш ніж воно призведе до неоправданого.

— То нам можна вийти, сер? — перепитав Морена й напружено виструнчився. Кілпепперу здавалося, що він чує навіть дихання екіпажу за дверима.

— Ну, не знаю, — протягнув Кілпеппер і почухав голову, намагаючись придумати привід для відмови. Щось йому тут таки не подобалося.

— Гаразд, — здався він нарешті, — встановіть захисне озброєння, щоб було наготові на час перебування зовні. Випустіть чотирьох. Ніхто не повинен відходити далі, ніж за двадцять п'ять метрів від корабля.

Йому довелося дозволити їм вийти. Досить з них і шістнадцяти місяців у задушливому, тісному кораблі.

— Так, сер! — відповів помічник Морена й зник за дверима.

— Я вважаю, наукова група теж має вийти, — сказав Сіммонс, напружено стискаючи кулаки в кишенях.

— Згоден, — стомлено озвався Кілпеппер, — і я піду з вами. Врешті-решт, ця експедиція має і практичну мету.

Після очищеної рециркульованої атмосфери корабля повітря безіменної планети здавалося сповненим пахоців. З гір повівав легкий свіжий вітерець.

Капітан Кілпеппер стояв, склавши руки на грудях, і з насолодою дихав. Четверо членів екіпажу ходили поблизу, розминаючи ноги, й теж наповнювали легені свіжим повітрям. Група науковців стояла разом, вирішуючи, з чого почати. Сіммонс нахилився і зірвав стебельце трави.

— Цікава штучка, — мовив він, тримаючи травинку проти сонячного світла.

— І що ж у ній цікавого? — капітан Кілпеппер підійшов ближче.

— Ось погляньте, — худорлявий біолог подав йому стебельце, — ідеально гладенька. Не видно жодних ознак клітинної будови. Зачекайте-но...

Він схилювався над червоною квіткою.

— Ти диви! До нас гості, — один із членів екіпажу, Флінн, перший помітив місцевих мешканців. Вони вийшли з лісу й луками прямували до корабля.

Капітан Кілпеппер глянув на корабель. Озброєння у бойовій готовності. Для впевненості намацав особисту зброю в очікуванні розвитку подій.

— Еге, браття, — промимрив Арамик, корабельний лінгвіст. Він уважно, як зацікавлений фахівець, розглядав тубільців, які повільно наближалися. Решта чоловіків здивовано спостерігали.

Очолювала процесію істота з шиєю щонайменше вісім футів завдовжки, як у жирафи, та з товстими короткими ногами гіпопотама. Вираз її обличчя видавався веселим, фіолетова шкіра була розцяцькована великими білими плямами.

За нею рухалися п'ять маленьких звірят, укритих білосніжним хутром, приблизно розмірів тер'єра і з пихатим виглядом. Замикала ходу маленька товста істота, червона, з довжелезним зеленим хвостом.

Усі зупинилися перед чоловіками та вклонилися. Запанувала тривала незручна мовчанка. Нарешті всі розсміялися.

Сміх, здавалося, спрацював як сигнал. П'ять маленьких створінь вистригнули на спину бегемо-то-жирافی. За якусь мить вони почали дертися

одне одному на плечі. Ще за хвилину всі п'ятеро балансували в піраміді, мов група акробатів.

Чоловіки із захватом зааплодували.

Товста тварина, й далі балансуючи, стала на хвіст.

— Браво! — закричав Сіммонс.

П'ять пухнастих звірят зістрибнули зі спини жирафи й почали танцювати навколо товстуна.

— Вау! — вигукнув Моррісон, бактеріолог.

Бегемото-жирафа перевернулася у незграбному сальто, невдало приземлилася, однак скочила й глибоко вклонилася.

Капітан Кілпеппер супився й потирав долоні, не в змозі збагнути причини такої поведінки місцевих істот.

Тубільці заходилися співати. Мелодія здавалася дивною, але, без сумніву, то був такий спів. Істоти кілька секунд щось узгоджували між собою, та нарешті вкотре вклонилися й почали качатися в траві.

Екіпаж і далі аплодував. Арамій дістав диктофон і записував звуки тубільців.

— Поки що досить, — сказав Кілпеппер членам екіпажу, — повертаймося на корабель.

Наказ викликав обурені погляди.

— Інші теж хочуть вийти, — пояснив капітан. Чоловіки неохоче почали заходити у корабель.

— Гадаю, ви хочете ще трохи на них подивитися, — Кілпеппер звернувся до науковців.

— Звичайно, — озвався Сіммонс, — ніколи не бачив нічого подібного.

Кілпеппер кивнув і разом із чотирма членами екіпажу пішов до корабля.

— Морена! — гукнув Кілпеппер. Помічник капітана увійшов до командного пункту.

— Вирушайте на пошуки родовищ металевих руд. Візьміть ще одну людину та постійно підтримуйте радіозв'язок з кораблем.

— Слухаюся, — Морена широко посміхнувся, — начебто місцеві доброзичливо ставляться до нас, чи не так, сер?

— Так, — коротко відповів Кілпеппер.

— Красивий світ, — вів далі помічник.

— Так, — знову сказав капітан.

Помічник капітана Морена пішов готувати потрібне обладнання.

Капітан Кілпеппер замислився про те, що все-таки не гаразд із цією планетою. Решту дня він провів за складанням звітів. Під вечір облишив роботу і вийшов на прогулянку.

— У вас є вільна хвилинка, капітане? — звернувся до нього Сіммонс. — Я хотів би дещо показати вам у лісі.

Кілпеппер за звичкою трохи побурчав, однак пішов з біологом. Ліс викликав у нього цікавість.

Дорогою їх супроводжували троє тубільців. Трійця нагадувала собак за всіма ознаками, крім забарвлення — у червоно-білу смужку. Вони були схожі на льодяники.

— Ну ось, — стримуючи нетерпіння, промовив Сіммонс, щойно вони опинилися в лісі, — погляньте: вам ніщо не видається дивним?

Кілпеппер подивився навколо. Дерева були грубі й росли рідко, так рідко, що крізь них проглядався майже весь ліс.

— Бачу, — пробурчав він, — заблукати тут не вдасться.

— Придивіться пильніше, — не вгавав Сіммонс.

Кілпеппер посміхнувся. Сіммонс привів його сюди, бо лише капітан міг посправжньому розділити з ним захоплення незвичайним відкриттям, зрозумів би його ліпше, ніж будь-хто з колег.

Троє тубільців, які прийшли з ними, гралися й стрибали поряд.

— Немає підліску, — зауважив Кілпеппер, коли пройшов на кілька метрів далі. Стовбури дерев, укритих різнобарвними квітами, обвивали в'юнкі рослини. Кілпеппер оглядівся навколо й помітив пташку, що підлетіла до одного смугастого песика, якусь хвилину пурхала навколо його голови, а потім полетіла геть.

Пір'я птаха виблискувало сріблясто-золотавими барвами.

— Вас ніщо тут не насторожує? — нетерпляче запитав Сіммонс.

— Ну, хіба що гама кольорів, — сказав Кілпеп-пер. — Чи є ще щось?

— Погляньте на дерева.

Дерева рясніли плодами, які звисали з нижніх гілок, вражаючи дивовижним розмаїттям кольорів, розмірів і форм. Деякі нагадували виноград, інші — банани, ще інші — кавуни...

— Здається, вони належать до різних видів, — несміливо припустив Кілпеппер, не впевнений, що саме це Сіммонс хотів йому показати.

— Справді, до різних видів! Але ж придивіться, капітане. Ці різноманітні плоди начебто різних видів ростуть на одній гілці!

Глянувши уважніше, Кілпеппер переконався, що біолог має рацію. Кожне дерево вражало розмаїттям плодів.

— Такого просто не повинно бути, — сказав Сіммонс. — Звичайно, я не фахівець з біології рослин, але чітко бачу, що це зовсім різні плоди, а не одні й ті самі на різних стадіях достигання.

— Як же ви це пояснюєте? — поцікавився Кілпеппер.

— Особисто я — ніяк, — посміхнувся біолог, — нехай цим переймається якийсь бідолашний ботанік.

Вони повернули назад, до корабля.

— А ви тут чим займалися? — звернувся Кілпеппер до Сіммонса.

— Проводив невеличке антропологічне дослідження. Хотів дізнатися, де живуть наші друзі. Нічого не вийшло. Не знайшов ні доріг, ні жодних знарядь праці, ані оброблених ланів — нічогосінько, навіть печер.

Кілпепперу не здалося дивним, що до антропологічних досліджень узявся біолог. Неможливо включити до складу пошукової експедиції фахівців з усіх галузей. Насамперед обирали біологів та бактеріологів, бо це вважалося життєво важливим. Наступними за значенням для експедиції були лінгвісти. До ботаніків, екологів, психологів, соціологів та інших дослідників зверталися насамкінець.

Поки вони йшли до корабля, з десятків птахів кружляли навколо тваринок — чи, можливо, тубільців. Усі пташки мали яскраве забарвлення — різнокольорові цятки, смужки, плямки. Не було жодного у темних, чи сірих тонах.

Помічник капітана Морена й член екіпажу Флінн перетнули ріденький гайок і зупинилися біля підніжжя невисокого пагорба.

— Невже доведеться дертися нагору? — зітхнув Флінн, зігнутий під вагою величезної камери, яку ніс за спиною.

— Зважаючи на показники — таки доведеться, — Морена дивився на шкалу портативного приладу, який показував присутність металу на схилі, по той бік пагорба.

— У космічні подорожі непогано було б брати автомобілі, — сказав Флінн, нахилиючись уперед, щоб втримати рівновагу на пологому схилі, — чи хоча б верблюдів.

Над ними з веселим щебетанням пурхали червонясто-золоті птахи. Вітер гойдав високу траву й шелестів густим гіллям сусіднього лісу. Їх

супроводжували двоє місцевих, дуже схожих на коней, але дивної масті — зелені в білі цятки.

— Якийсь дурнуватий цирк, — пробурчав Флінн, коли один коник оббіг навкруг нього по колу.

— Справді, — погодився Морена.

Вони досягли вершини пагорба й почали спускатися. Раптом Флінн зупинився:

— Нічого собі!

Біля підніжжя пагорба височіла стрімка й пряма металева колона. Вона здіймалася, скільки сягало око, верхівка губилася в хмарах.

Вони поквапилися вниз, аби роздивитися дивовижну колону зблизька. Вона була масивнішою, ніж здавалася з відстані. Морена припустив, що її діаметр близько двадцяти футів. На його думку, метал сіро-синього кольору був сплавом сталі. Але, з іншого боку, яка сталь зможе втримати таку вагу?

— Як гадаєш, яка відстань до хмар? — поцікавився Морена.

Флінн задер голову:

— Боже мій, та не менше півмилі. Може, миля.

Від корабля колони не було видно, бо її основа ховалася за пагорбом, верхня частина зливалася з сіро-блакитним небом, а вище колона зникала серед хмар.

— Просто не вірю власним очам, — сказав Морена. — Цікаво, яку механічну напругу витримує ця штука.

Вони зачудовано розглядали величезний стовп.

— Ну, — сказав Флінн, — мабуть, треба зробити фотографії.

Він зняв зі спини камеру й тричі зняв колону з відстані двадцяти футів, потім ще раз із Мореною для порівняння розмірів. На наступних трьох знімках він охопив, наскільки зміг, загальний вигляд колони.

—Що ж це таке, на твою думку? — запитав Морена.

— Нехай із цим морочаться великі уми, — сказав Флінн, — тут їм буде над чим сушити мізки.

Він запакував камеру

— Ну, що, рушаємо назад?

Флінн поглянув на зелених коней у білу цяточку.

— Чорт забирай, а чи не можна пристосувати їх для їзди верхи?

— Спробуй, може, скрутиш в'язи, — запропонував Морена.

— Ходіть-но сюди, хлопці, — покликав Флінн.

Один коник справді підійшов і став навколішки. Флінн обережно всівся йому на спину. За мить уже хвацько сидів верхи й усміхався Морені.

— Не розтовчи камеру, — буркнув Морена, — все-таки казенне майно.

— Гарний хлопчик, — похвалив Флінн коня, — розумний хлопчик.

Кінь посміхнувся.

— Давай, назад у табір — сказав Флінн, скеровуючи коня геть від пагорба.

— Зачекай-но, — зупинив його Морена.

Він зацікавлено подивився на Флінна й покликав іншого коня.

— Давай-но, хлопчику.

Кінь опустився навколішки, й Морена теж сів верхи.

Задля спроби вони кілька разів об'їхали по колу. Кіньми можна було керувати за допомогою дотиків. На широких спинах надзвичайно зручно було сидіти. Один з червоно-золотих птахів спустився і сів на плече Флінна.

— Хіба ж не чудове життя? — Флінн погладив лискучу шкіру коня, — давай наввипередки до табору!

— Гаразд, — погодився Морена.

Але коні, попри спонукання вершників, брели повільно, мов на прогулянці.

Біля корабля Кілпеппер сидів навпочіпки на траві, спостерігаючи за роботою Араміка. Лінгвіст славився своєю витримкою. Його сестри завжди про це говорили, колеги його поважали, студенти, яких він навчав, почувалися вдячними йому. Тепер Араміку знадобилися всі його досвід, терпіння і наполегливість, накопичені за шістнадцять років.

— Спробуємо знову, — спокійно сказав Арамік і перегорнув сторінку написаної ним самим книги «Мовний підхід до чужорідного інтелекту другого ступеню». Знайшов потрібну картинку й вказав на неї.

Тварина поряд із ним здавалася немислимим гібридом бурундука й гігантської панди. Істота одним оком втупилася в діаграму, тимчасом друге безглуздо крутилося в орбіті.

— Планета, — сказав Арамік, вказуючи на малюнок, — планета.

— Пробачте, капітане, — заговорив Сіммонс, — я хотів би встановити тут рентгенівський апарат.

— Ну звичайно, прошу, — Кілпеппер підвівся, аби біолог міг розмістити на його місці своє обладнання.

— Планета, — повторив Арамів.

— Елам vessel холам крам, — люб'язно промовив бурундук-панда.

Чорт забирай, вони ж таки мають мову. Звуки, які видавала істота, були, звичайно, репрезентативними. Потрібно було лише знайти щось спільне. Чи можуть тубільці оперувати простими абстракціями? Арамів відклав книгу й вказав на бурундука-панду.

— Тварина, — вимовив він і зачекав на відповідь.

— Затримайте його на місці на якийсь час, — попросив Сіммонс, налаштовуючи рентген-апарат, — так, добре. Тепер ще кілька знімків.

— Тварина, — з надією повторив Арамів.

— Іджул біфул бокс, — вимовила істота, — локс, рамадан, самдуран, іджул біфул бокс.

«Насамперед терпіння — нагадав собі Арамів, — позитивне ставлення. Доброзичливість. Опануй себе».

Він узяв ще один посібник. Цей мав назву «Мовний підхід до чужорідного інтелекту першого ступеня».

Знайшов потрібне й відклав посібник. Усміхнувся, підняв палець.

— Один, — мовив Арамів

Істота нахилилася вперед і понюхала його руку.

Вимушено посміхаючись, Арамів підняв другий палець:

— Два, — потім підняв третій. — Три.

— Хугелекс, — сказала раптом істота.

Може, це слово «один» їхньою мовою?

— Один, — знову сказав Арамів, розмахуючи пальцем.

— Вересевевеф, — радісно відгукнулася істота.

Можливо, це синонім слова «один»?

— Один, — вкотре повторив Арамів.

Істота завела пісеньку:

— Севеф хевефулуд крем, араган, біліган, хомус дрем...

Раптом вона замовкла, подивилася на посібник з мовного підходу, схопила його й закинула якнайдалі від лінгвіста. Той уже ледь стримувався, щоб не придушити «співрозмовника».

Доповідь Морени й Флінна, які саме нагодилися, вразила Кілпеппера. Він розклав перед собою фотографії, уважно їх вивчив.

Колона була кругла, гладенька і, без сумніву, виготовлена штучно. Будь-яка раса, здатна створити щось подібне, могла б завдати їм неабиякого клопоту.

Але хто ж поставив колону? Звичайно, не ці веселі грайливі істоти, що юрмляться навколо корабля.

— Ви кажете, що її верхівка ховається у хмарах? — запитав Кілпеппер.

— Так, капітане, — відповів Морена. — Ця бісова штука заввишки щонайменше з милю.

— Повертайтеся туди, — наказав Кілпеппер, — візьміть радіолокатор. Прихопіть обладнання для дослідження за допомогою інфрачервоного випромінювання. Отримайте зображення верхньої частини цієї колони. Я хочу знати, як високо вона здіймається і що знаходиться над нею. Покваптеся.

Флінн з Мореною пішли збирати обладнання.

Кілпеппер розглядав фотографії ще з хвилину. Потім відкинув їх убік і з відчуттям невиразної тривоги пішов у корабельну лабораторію. Все, що вони бачили на планеті, здавалося безглуздом, і це турбувало капітана. Кілпеппер на гіркому досвіді переконався, що все на світі відбувається за певними законами. І якщо вчасно не виявити ці закони, все може скінчитися дуже кепсько.

Моррісон, бактеріолог, був маленьким, непоказним чоловічком. Зараз він ніби зрісся в одне ціле з мікроскопом, до якого припав.

— Щось знайшли? — запитав Кілпеппер.

— У тім то й річ, що не знайшов, — Моррісон на мить відірвався від мікроскопа. — Біс його знає, чого я тільки не знайшов — і не знайшов нічого.

— Що ви маєте на увазі? — здивувався Кілпеппер.

— Я провів дослідження зразків рослин, — пояснив Моррісон, — а також ґрунту й води. Висновки ще не остаточні, але — краще сядьте, бо впадете.

— Ну, сиджу, кажіть.

— На цій планеті немає жодних бактерій!

— Он воно що? — Кілпеппер не знайшов слова у відповідь. Відкриття мікробіолога не шокувало його. Але той поведився так, ніби виявив, що надра планети — стовідсотковий зелений сир.

— Саме так. Вода в струмку стерильна мов спирт. Ґрунт на планеті чистіший за прокип'ячений скальпель. Єдині бактерії — ті, що ми привезли з собою. І вони також гинуть.

— Як це — гинуть?

— Тут у повітрі я виявив три агенти дезінфекції. Можливо, є ще з десяток, яких я не знаю. Те саме з ґрунтом і водою. Це місце абсолютно стерильне!

— Ну, і що це означає? — поцікавився Кілпеппер, не в змозі оцінити справжнє значення цього відкриття, бо йому досі не давали спокою думки про сталеву колону.

— Добре, що ви запитали, — сказав Моррісон. — Так, дуже гарне запитання. Це просто означає, що таке місце не може існувати.

— От і приїхали.

— І я так кажу. Не може бути життя без мікроорганізмів. На планеті відсутній цілий життєвий цикл.

— Але ж, як бачите, ця планета таки існує, — заперечив Кілпеппер. — У вас є інші теорії?

— Так, але я хочу спочатку закінчити дослідження. Я скажу вам ще одну річ, про яку варто замислитися.

— Слухаю вас.

— Я не знайшов на цій планеті жодного камінця. Звичайно, я не фахівець з мінералогії, але ми в цій експедиції майстри на всі руки. Так чи інакше, я стикався з геологією. Тут немає ні уламків скель, ні каміння. Найменший камінь, за моєю оцінкою, важить не менше семи тонн.

— І про що це свідчить?

— Вам також цікаво? — Моррісон посміхнувся. — Перепрошую, я хочу закінчити своє дослідження до вечері.

До заходу сонця були також опрацьовані рентгенівські знімки місцевих істот. Кілпеппер отримав ще один сюрприз. Спочатку Моррісон сказав йому, що планета не може існувати. Тепер Сіммонс запевняв, що такі тварини існувати не можуть.

— Погляньте лише на цю картину, — сказав він Кілпепперу. — Ви бачите хоча б якісь органи?

— Я не надто знаюся на рентгенівських знімках.

— Та цього й не потрібно. Просто подивіться. Рентген виявляє лише кілька кісток і один-два органи. На деяких знімках спостерігаються певні сліди нервової системи, але в основному тварини мають однорідну структуру. — Наявної внутрішньої структури недостатньо навіть для забезпечення

життєдіяльності черв'яка-паразита, — вів далі Сіммонс. — Таке спрощення неможливе. Немає нічого, що відповідає легеням або серцю. Немає кровообігу. Немає мозку. Чортма нормальної нервової системи. Натомість призначення органів, які в них є, незрозуміле.

— Отже, ваш висновок...

— Такі тварини не можуть існувати, — повторив Сіммонс у запалі.

Йому сподобалася ця ідея. Було б цікаво написати статтю про тварин, існування яких неможливе. Зайшов Арамик, стиха лаючись.

— Які успіхи на мовному фронті? — поцікавився Сіммонс.

— Та жодних! — вигукнув Арімик і зашарівся. — Вибачте. Я протестував їх до ступеня інтелекту СЗВВ. Це майже рівень амеби. Не домігся жодної відповіді.

— Можливо, це тому, що у них просто немає мозку, — припустив Кілпеппер.

— Та ні. Здатність до трюків свідчить про певний рівень інтелекту. Вони також мають мову і застосовують певні зразки відповідей. Але ці істоти не можуть ні на чому зосередитися. Лише час від часу співають пісеньки.

— Гадаю, нам усім зараз не завадить вечерея, — сказав Кілпеппер, — і, мабуть, з двома-трьома «зарядами» з резерву.

За вечерею «заряди» виявилися дуже доречними. Десь аж після п'ятого дослідники, нарешті набралися рішучості й узятися до розгляду фактів.

Отже, тубільці (або тварини) не мають внутрішніх органів та репродуктивної системи. Те саме стосується рослин.

Здається, тут є щонайменше три десятки різних видів тварин, не рахуючи птахів, і щодня з'являються нові.

Планета неприродно стерильна і певним чином цю стерильність підтримує.

Тубільці мають мову, але вочевидь не можуть передати її іншим. До того ж, вони самі не спроможні вивчити іншу мову.

Ніде немає дрібних уламків скель або каміння.

Є величезна сталева колона, що підноситься на висоту щонайменше півмилі. Точні її розміри буде визначено після отримання нових даних. Хоча на планеті не виявлено ознак машинного виробництва, колона, без сумніву — його продукт. Хтось її виготовив і встановив.

— Якщо скласти все це до купи, що ж ми маємо? — запитав Кілпеппер.

— У мене є теорія, — сказав Моррісон, — Чудова теорія. Ви хотіли б її почути?

Усі хотіли почути теорію Моррісона, крім Арамі-ка, який досі переймався своєю нездатністю вивчити місцеву мову.

— Гадаю, ця планета створена штучно. Інакше й бути не може. Вищі форми життя не можуть розвиватися без бактерій. Усе це створили представники суперцивілізації, раси, яка й поставила сталевий шпиль. Вони створили все це для істот, що тут живуть.

— І навіщо ж? — поцікавився Кілпеппер.

— Ну, це прекрасний вчинок, — замріяно мовив Моррісон, — чистий альтруїзм. Подивіться на тубільців. Щасливі, грайливі. Жодного насильства чи будь-яких неприємних звичок. Хіба вони не заслуговують на саме такий світ? Світ вічного літа, у якому можна скільки завгодно бавитися?

— Усе це чудово, — сказала Кілпеппер, стримуючи посмішку, — але...

— Ці істоти тут як нагадування, — вів далі Моррісон, — послання всім, хто тут побуває, що люди можуть жити в мирі.

— У цієї теорії єдиний недолік, — сказав Сіммонс. — Такі істоти ніколи не могли б виникнути внаслідок природної еволюції. Ви ж бачили рентгенівські знімки.

— Це правда, — Моррісон змушений був погодитися. Романтик у його душі неохоче поступився науковцю. — Ви маєте рацію. Але, можливо, вони роботи.

— Таке пояснення вважаю прийнятним, — кивнув Сіммонс. — На мою думку, та сама раса, яка побудувала сталевий шпиль, створила і цих тварин. Вони слуги, раби. Чомусь вони навіть думають, що ми їхні господарі.

— Куди ж поділися справжні господарі? — запитав Моррісон.

— Звідки ж мені знати? — розвів руками Сіммонс.

— І де могли б жити ці господарі? — поцікавився Кілпеппер. — Ми не помітили нічого, схожого на житло.

— Ну, вони так високо розвинені, що не потребують машин чи будинків. Вони живуть у єднанні з природою.

— Тоді для чого їм потрібні слуги? — допитувався Моррісон. — І навіщо вони встановили колону?

Увечері були готові нові фотографії сталевої колонії, і вчені зацікавлено їх розглядали. Верхівка стовпа, схована густими хмарами, сягала милі у висоту. Угорі, обабіч верхівки під прямим кутом на відстань вісімдесяти п'яти футів відходили виступи.

— Схоже на сторожову вежу, — сказав Сіммонс.

— Що ж можна побачити з такої висоти? — запитав Моррісон. — Хіба що самі хмари.

— Може, вони люблять дивитися на хмари, — припустив Сіммонс.

— Я краще вже піду спати, — заявив украй роздратований Кілпеппер.

Наступного ранку він прокинувся з неприємним передчуттям. Одягнувся і вийшов надвір. Здавалося, щось невідчутне, нематеріальне витало в повітрі. Чи це просто у нього нерви розхитані?

Кілпеппер сам собі заперечив. Він вірив у свої передчуття. Вони, як правило, підсвідомо відбивали результати процесу його мислення.

Здавалося, навколо корабля все гаразд. Тварини ліниво вешталися поблизу.

Кілпеппер походжав, поглядаючи на звірят. Вчені повернулися до роботи над розгадкою таємниці планети. Арамик намагався навчитися мови від зеленаво-сріблястого звіра з сумними очима. Цього ранку істота здавалася надзвичайно лінивою. Спершу знехотя розважила Араміка своєю пісенькою, а далі перестала звертати на нього увагу.

Кілпеппер згадав Цирцею. Може, ці тварини були людьми, перетвореними на звірів лихим чаклуном? Тут-таки відкинув цю химерну ідею та побрів далі.

Члени екіпажу не помітили нічого нового й усі разом подалися до водоспаду купатися. Кілпеппер призначив двох для проведення мікроскопічного дослідження сталевих колоні.

Колона хвилювала його найбільше. Здавалося, вчені менше переймалися нею, але Кілпеппер вважав це природним. Кожен підходив до проблеми з огляду на свій фах. Лінгвіст приділяє першорядне значення мові, а біолог шукає ключа до таємниць планети у деревах, на яких ростуть різні плоди.

Де блукали думки капітан Кілпеппера? Він перебирав різні ідеї, поки вирішив, що потрібна певна теорія для об'єднання й систематизації всіх спостережень.

Але що ж це за теорія? Чому тут немає жодних бактерій? Чому нема каміння? Чому, чому, чому? Кілпеппер відчував, що пояснення відносно просте. Він майже бачив його — але воно не давалося, вислизало.

Він сів у затінку, обперся на корабель, намагаючись впорядкувати власні думки.

Близько полудня підійшов Арамик та одну за одною пожбурих свої книги в борт корабля.

— Заспокойтеся, — сказав йому Кілпеппер.

— Здаюся, — пробурчав лінгвіст. — Ці тварини сьогодні не звертають на мене жодної уваги. Вони ледве щось бурмочуть. І перестали робити свої трюки.

Кілпеппер встав і пішов до тварин. Вони й справді виявилися не такими жвавими, як завжди, — тинялися навколо, ніби вкрай виснажені.

Сіммонс стояв неподалік, записував щось на невеличкому ноутбучі.

— Щось не так із нашими маленькими друзями? — звернувся до нього Кілпеппер.

— Не розумію, — мовив Сіммонс. — Можливо, вони були надто збуджені й не спали цієї ночі.

Жирафоподібна тварина раптом сіла. Потім повільно перевернулася на бік і застигла.

— Ось тобі й маєш, — здивувався Сіммонс. — Уперше бачу, щоб котрийсь із них лягав.

Він схилився над твариною й за кілька секунд випростався.

— Ознак життя немає, — промовив Сіммонс.

Дві менші тваринки з блискучим чорним хутром теж попадали.

— О Господи, — злякався Сіммонс, поспішаючи до них, — що ж це таке?

— Побожюсь, що здогадався, — з корабля вийшов дивно блідий Моррісон.

— Це бактерії. Капітане, почуваюся вбивцею. Гадаю, ми вбили цих бідолашних тваринок. Ви пам'ятаєте, я казав, що на цій планеті немає мікроорганізмів? А подумайте лишень, скільки їх ми привезли! Бактерії з наших організмів потрапили в організми цих істот, які не мають жодного імунітету.

— Але ж ви казали, що в повітрі є агенти дезінфекції? — вигукнув Кілпеппер.

— Мабуть, вони не спрацювали достатньо швидко. — Моррісон нахилився і оглянув одну з малих тваринок. — Упевнений, що саме так і є.

Решта тварин навколо корабля теж попадали й завмерли.

Капітан Кілпеппер тривожно озирнувся.

Прибіг захеканий член екіпажу, мокрий після купання під водоспадом.

— Сер, — насилу вимовив він, переривчасто дихаючи, — тварини біля водоспаду...

— Я знаю, — озвався капітан. — Покличте всіх, нехай повертаються сюди.

— Це ще не все, сер, — пробурмотів чоловік. — Водоспад... Ви знаєте, водоспад...

— Та кажіть уже нарешті...

— Він зупинився, сер. Вода не тече.

— Кличте всіх сюди, негайно!

Чоловік стрімголов кинувся назад до водоспаду. Кілпеппер роззирнувся навколо, невідь що шукаючи. Бурий ліс стояв тихо. Занадто тихо.

Капітан уже практично мав відповідь...

Він відчув, що перестав повівати ніжний, рівний вітерець, що дув тут звідтоді, як вони приземлилися.

— Що тут в біса відбувається? — стривожено вигукнув Сіммонс.

Вони рушили до корабля.

— Здається, сонце світить не так яскраво? — прошепотів Моррісон.

Ніхто не був цілком упевнений, але здавалося, полуденне сонячне світло начебто потьмяніло.

Від водоспаду, вилискуючи мокрими тілами, мчали члени екіпажу. За наказом Кілпеппера всі зайшли у корабель. Науковці залишилися зовні. Навколо запанувала тиша.

— Чи могли б ми цьому запобігти? — Арамик сумно дивився на мертвих тварин.

Члени екіпажу, які ходили досліджувати колону, теж щодоху бігли схилом пагорба, зашпортовуючись у високій траві, ніби сам диявол гнався за ними.

— Що там ще сталося? — вигукнув Кілпеппер.

— Ця проклята колона, сер! — кричав Морена. — Вона крутиться! Колона заввишки цілу милю, вся ця маса міцного металу — обертається!

— Що робитимемо? — запитав Сіммонс.

— Усі на корабель, — пробурчав Кілпеппер. Він відчував, що відповідь майже сформульована у його свідомості. Потрібен був лише один доказ. Лише один, останній...

Тварини звелися на ноги! Червоно-сріблясті птахи знову почали кружляти високо в повітрі. Бегемо-то-жирфа встала, форкнула й побігла. Решта тварин подалася за нею. З лісу на луки висипала юрба дивних звірів.

Вони з неймовірною швидкістю помчали на захід, подалі від корабля.

— Усі на корабель! — закричав раптом Кілпеппер. Усе сходилося. Тепер він уже знав відповідь, і залишалося сподіватись, що встигне вчасно вивести корабель у глибокий космос.

— Швидше, дідько забирай! Запускайте двигуни! — гукав він до екіпажу.

— Але ж ми не встигли позбирати обладнання, розставлене навколо корабля, — вигукнув Сіммонс.

— Облиште це. Дай Боже врятувати голови! — гаркнув Кілпеппер, заштовхуючи вченого всередину.

Раптом із заходу насунулися довгі тіні.

— Капітане, ми ж не завершили дослідження!

— Нам пощастить, якщо залишимося живі, — відрубав Кілпеппер, коли вони ввійшли у відсік, — ви ще не зрозуміли? Закрити люк! Приготуйтеся!

— Ви маєте на увазі колону, що обертається? — допитувався Сіммонс, натикаючись на Моррісона в коридорі. — Справді, гадаю, що є суперраса...

— Ця колона, що обертається, — ключик у боці планети, який заводять її, — сказав Кілпеппер і пройшов до командного пункту.

— Цей вітер штучний. І весь світ такий. Тварини, річки, вітер — усе заводиться.

Капітан увів параметри швидкісної траєкторії в систему управління кораблем.

— Застібніть паски, — наказав він. — Подумайте: місце, де з дерев звисають усілякі чудові їстівні плоди, де немає ні бактерій, ні чогось, здатного вас травмувати, ані жодного гострого камінчика, щоб ви не забили пальчика на нозі. Місце, наповнене дивовижними, кумедними, лагідними тваринками, де все розраховане на те, щоб вас потішити...

— Ігровий майданчик!

Учені захоплено дивилися на капітана.

— Колона — це ключик. Заведення майже скінчилося, коли прибули ми з нашим несанкціонованим візитом. Зараз хтось знову заводить планету.

За бортом корабля зеленими луками на тисячі футів простягалися довгі тіні.

— Тримайтеся, — наказав Кілпеппер, вмикаючи зліт, — на відміну від іграшкових тваринок, я щось не надто хочу зустрічатися з дітьми, які тут граються. А вже з їхніми батьками — й поготів.

Запах думки

Справжні проблеми почалися в Лероя Кліві, коли він вів Поштовий корабель-243 крізь неколонізоване зоряне скупчення Сіргон. Досі його турбували лише звичайні негаразди міжзоряного поштаря — старий корабель, зношені труби, застаріла астронавігація. Але зараз, вивіряючи курс, він раптом відчув: щось занадто гаряче.

Кліві скрушно зітхнув, увімкнув систему охолодження й викликав поштову базу. Корабель перебував на граничній межі радіозв'язку, і голос поштмейстера насилу пробивався крізь перешкоди.

— Знову проблеми, Кліві? — поцікавилися грізним тоном людини, яка складає графіки й свято в них вірить.

— Ну, що вам сказати, — почав Кліві, — окрім труб, астронавігації та дротів, усе просто чудово, хіба ще виникли проблеми з ізоляцією і системою охолодження.

— Так, справді, все це вже дістало, — поштмейстер несподівано виказав співчуття, — уявляю, як ти почувашся.

Кліві перемкнув охолодження на крайній режим і витер чоло. Піт заливав йому очі. Поштмейстер лише гадає, що може уявити, як воно все насправді.

— Я вже скільки часу намагаюся вибити в уряду нові кораблі, подав безліч заяв — менеджер невесело засміявся, — вони гадають, що пошту можна доправляти будь-якою старою таратайкою.

На даний момент Кліві якось мало цікавили проблеми поштмейстера. Корабель перегрівався, хоча охолоджувальна система працювала в екстремальному режимі.

— Зачекайте хвилинку, — він пройшов у хвостову частину корабля: здалося, що саме звідти струмує тепло. Три ємності були наповнені замість пального шлаком, побілілим від розжарення. З четвертою от-от мало статися те саме.

Кліві на мить отетерів, потім кинувся до радіо.

— Немає пального, — сказав він, — мабуть, почалася каталітична реакція. Я ж казав, що потрібні нові ємності. Сяду на першій-ліпшій планеті з киснем.

Він розгорнув «Посібник з надзвичайних ситуацій» і знайшов зоряне скупчення Сіргон. Колоній тут не було, але на карті значилися кілька планет з кисневою атмосферою. Що було на них, окрім кисню, ніхто не знав. Ну що ж, Кліві дізнається, якщо, звичайно, його корабель ще зможе туди дістатися.

— Спробую на 3-М-22! — гукнув він, намагаючись перекричати перешкоди, що дедалі посилювалися.

— Гляди ж там пошту, — прокричав у відповідь поштмейстер. — Я висилаю корабель по тебе.

Кліві виклав йому все, що волів би зробити з усіма двадцятьма фунтами тієї клятої пошти. Але поштмейстер був уже за межами досяжності.

Кліві здійснив вдалу посадку на 3-М-22, надзвичайно вдалу, якщо брати до уваги прилади, до яких неможливо було доторкнутися, викривлені від спеки труби й наплічник з поштою, що заважав рухатися. Поштовий корабель-243

опускався плавно мов лебідь. Однак за двадцять футів від поверхні планети його струсонувало і він звалився каменем.

Кліві не знепритомнів, хоча здавалося, ніби йому потрощило всі кістки до єдиної. Коли він разом із міцно закріпленим за спиною поштовим наплічником вивалився з евакуаційного люка, борти корабля вже відсвічували вишневим.

Прожутильгав якусь сотню ярдів із заплющеними очима. Корабель вибухнув, гаряча хвиля збила Кліві з ніг. Він підвівся, зробив ще два кроки й упав без тями.

Коли до Кліві повернулася свідомість, він лежав долілиць на невеликому пагорбі у високій траві, у стані шоккової ейфорії. Почувався ніби відокремленим від тіла чистим розумом, що плавав у повітрі. Всі його турботи, емоції, страхи залишилися у тілі, та свідомість цілком звільнилася.

Кліві подивився навколо й побачив неподалік темно-зелену тваринку завбільшки як білка.

Коли істота наблизилася, він помітив, що вона не має ні очей, ні вух.

Це не здалося йому дивним, навпаки, він сприйняв те явище як цілком природне. Чому, в біса, білки повинні мати очі або вуха? Білкам ліпше не бачити мук цього світу, не чути криків болю...

Наблизилася ще одне тварина, за розмірами й зовнішнім виглядом схожа на вовка, але теж зелена. Паралельна еволюція? Деякі відмінності не впливають на загальний напрям процесу, подумав Кліві. У вовка так само не було очей і вух, зате він мав повний набір чудових зубів.

Кліві споглядав усе це з відстороненою цікавістю — просто як чистий розум, що спостерігає за вовками та білочками, та й годі. Він зауважив, що білка застигла на відстані п'яти футів від вовка. Вовк повільно наближався. Десь за три фути звір, здавалося, перестав відчувати запах здобичі. Він покрутив головою, повільно обійшов навколо й знову рушив уперед, але не в тому напрямку.

Сліпий полже на сліпого, подумав Кліві, й це здалося йому глибокою вічною істиною. У нього на очах білка раптом затремтіла, вовк круто розвернувся, накинувся на звірятко й зжер його трьома ковтками.

«Які великі у вовків зуби», — подумав Кліві. Тієї ж миті сліпий вовк обернувся до нього.

«Тепер він збирається мене з'їсти», — Кліві розважила думка про те, що він виявиться першою людиною, яку з'їдять на цій планеті.

Коли вовк загарчав над самим обличчям, Кліві знову знепритомнів.

Коли він отямився, вже вечоріло. Тіні видовжувалися, сонце схилялося до обрію. Кліві сів і спробував поворушити руками й ногами. Начебто все було ціле.

Він звівся на одне коліно. У голові ще гуло, але здатність мислити поступово поверталась. Що ж сталося? Він згадав про аварію так, ніби це було тисячу років тому. Корабель згорів, а Кліві випав з нього і знепритомнів. Потім бачив вовка і білку.

Він невпевнено встав і роззирнувся навколо. Останнє, мабуть, йому примарилося. Якби тут справді був вовк, чи залишився б він живим?

Він глянув собі під ноги й раптом помітив зелений білячий хвіст, а трохи далі й голову.

Кліві не міг зібрати думки до купи. Отже, тут таки є вовк, і він голодний. Щоб дожити до прибуття рятувального корабля, доведеться з'ясувати для себе, що саме сталося і чому.

Ні та, ні інша тварина не мали очей і вух. Як же вони стежили одне за одним? За запахом? Якщо так, то чому вовкові не відразу вдалося знайти білку?

Він почув неголосне гарчання і озирнувся. Приблизно за п'ятдесят футів стояла істота, схожа на пантеру, — коричнево-жовту пантеру без очей і вух.

«Клятий звіринець», — подумав Кліві й зачаївся у високій траві. Ця планета просто не залишала часу для тривалих роздумів. Як же влаштовані тутешні тварини? За допомогою якого відчуття вони орієнтуються, не маючи зору?

Пантера побрела геть.

Кліві полегшено зітхнув. Можливо, якщо пантера не помітить його...

Щойно він подумки згадав пантеру, вона повернулася назад і рушила просто до нього.

«Чим я привернув її увагу? — запитав у себе Кліві, знову ховаючись у траві. — Вона не могла зачути мене нюхом, побачити або почути. Я вирішив не траплятися їй на шляху...»

Пантера підняла голову й знову повернула в його бік.

Кліві саянув раптовий здогад. Тварина, позбавлена зору й слуху, могла виявити його в єдиний спосіб.

Вона володіла чимось на кшталт телепатії!

Щоб перевірити свою теорію, Кліві подумки вимовив «пантера», ідентифікуючи це слово з твариною, яка наближалася. Пантера люто заревла. Відстань між ними швидко скорочувалася.

За кілька секунд Кліві багато зрозумів. Вовк відстежував білку за її відчуттями, а не за власними. Білка завмерла — можливо, вимкнула всю свою

жит-тедіяльність! Вовк не відчував її — аж поки тваринка не зреагувала на нього відчуттям страху.

У такому разі, чому вовк не напав на нього, коли Кліві знепритомнів? Можливо, він тоді перестав думати — або, принаймні, перестав надсилати імпульси мозку на частоті, яку міг сприймати вовк. Мабуть, тут усе ще складніше.

Зараз головна його проблема — пантера.

Звір знову заревів. Він був уже за якихось тридцять футів, і відстань швидко скорочувалася.

Так, не думати, не думати, не думати про... Ой, думати про щось інше. Тоді, тоді... воно втратить нюх. Кліві почав згадувати своїх колишніх дівчат, усілякі подробиці своїх стосунків з ними.

Пантера зупинилася і розгублено пошкребла землю лапою.

Кліві й далі думав про різних дівчат, кораблі, планети й знову про дівчат, кораблі, про все на світі, аби не про пантеру...

Пантера наблизилася ще на п'ять футів.

Хай йому біс, як можна втриматися — не думати про щось? Ти затято думаєш про ці каміння та скелі, про різних людей, місця й річі, але твій розум уперто повертається, до... припини, згадай свою любу бабусю, старого батька-п'яницю, подумай про синці на своїй правій нозі. Можна порахувати їх? Вісім, ні, ще раз порахуй — таки вісім. А тепер поглянь, начебто випадково. Дивись, ніби не знаючи, що це, — і все одно тієї ж миті воно знову наблизилося.

Кліві зрозумів, що намагатися не думати про щось — все одно, що голіруч зупиняти лавину. Людський розум не можна загальмувати так просто, свідомими зусиллями. Для цього потрібні час і певний досвід.

У нього залишилося всього футів з п'ятнадцять, щоб навчився не думати про...

Ну, існують ігри в карти, вечірки, собаки, коти, коні, миші, вівці, вовки (геть, геть!), синці, кораблі, печери, сади, цуценята (ой, стій-стій), па... парапет, вінегрет, лазарет, мінарет, табурет, буфет, харчі, їжа, продукти, плити, поросята, потяги та п-п-п-п...

Пантера з відстані п'яти футів готувалася до стрибка. Кліві більше не міг стримувати свої думки. Раптом в останньому натхненному пориванні він мовби скрикнув подумки: «Пантера-самка!».

Звір, який напружився перед стрибком, збентежився.

Кліві зосередився на думці про пантеру-самицю. Він сам ніби став цією самицею: ну навіщо той самець її лякає? Він думав про буцімто своїх (от дідько!) дитинчат, теплу печеру, про задоволення від вдалого полювання на білок...

Тварина повільно підійшла до Кліві й вигнула спину. Він відчайдушно чіплявся подумки за віднайдений образ. Яка чудова зараз погода, який чудовий хлопчик, оцей самець, такий великий, сильний, з такими гарними величезними зубами.

Звір замуркотів!

Кліві ліг, обгорнувся уявним хвостом і ніби зібрався поспати. Самець пантери спантеличено застиг. Мабуть, таки підозрював: щось тут не так. Він коротко, глибоко загарчав, повернувся й подався геть.

Сонце тільки щойно закотилося за обрій, землю огорнули сутінки. Кліві пойняв нестримний нервовий дроз, він ледь стримував істеричний сміх. Якби пантера залишилася біля нього ще на хвилю...

Він із зусиллям опанував себе. Слід було все серйозно обдумати.

Напевно, свідомість кожної тварини можна відрізнити за чимось характерним лише для неї, подібним до найтоншого запаху. Він один у білки, інший — у вовка, ще інший — у людини. Найважливішим питанням було те, чи можна його вистежити лише тоді, коли він думає про якусь тварину? Чи через його думки випромінюється те, що можуть відчутити тварини, навіть тоді, коли він думає про інші речі?

Здається, пантера відчула його, коли він подумав саме про неї. Можливо, тому, що з цим мозковим імпульсом випромінювалося щось їй не знайоме. Невідомий «запах думки» цього разу збентежив звіра.

Гаразд, побачимо, що буде далі. Пантера, мабуть, не така вже й дурна. Вона повелася на його трюк просто тому, що її вперше так розіграли.

Але подібні хитрощі можуть спрацювати лише один раз.

Кліві ліг навznak, задивився у небо. Він був надто стомлений, щоб рухатися, все тіло боліло. Що станеться цієї ночі? Чи полюють уночі тутешні звірі? Може, ніч тут є часом такого собі перемир'я? Та ну їх усіх до дідька — білок, вовків, пантер, левів, тигрів та оленів.

Кліві поринув у сон.

Наступного ранку він, хоч як це дивно, прокинувся живим. Усе нормально.

День мав бути чудовим. Кліві у доброму гуморі подався до свого корабля.

Від Поштовика-243 залишилася купа покрученого металу, розкиданого випаленою землею. Кліві знайшов металевий прут, підняв його та закрив за ремінь поштового наплічника. Не бозна-яка грізна зброя, але й вона додала впевненості.

Корабель був знищений цілком. Кліві вирішив пошукати якоїсь їжі. Поблизу він натрапив на кілька кущів, укритих плодами. Скуштував один: трохи терпкий, та загальною приємний. Кліві досхочу по-ласував фруктами й запив їх водою зі струмка, що протікав поблизу.

Жодних тварин поки що не було видно. Хоча, хтозна, може, вони саме зараз тихцем підкрадалися до нього.

Він постарався про це не думати — ліпше пошукати сховку. Непогано було бдесь пересидіти до прибуття корабля рятувальників. Кліві блукав пологими пагорбами в пошуках скелі, дерева чи печери. Але у цій не надто гостинній місцевості не траплялося нічого, крім чагарників шість футів заввишки.

Близько полудня вкрай стомлений і роздратований Кліві почав з тривогою поглядати в небо. Чому досі не видно корабля? Він розраховував, що швидкісне судно екстреної допомоги має прибути не пізніше, ніж наступного дня по аварії.

Якщо поштмейстер скерував його правильно.

Нарешті Кліві щось помітив у небі. Придивився, й серце шалено закалатало. Матінко Земле!

Це був величезний птах. Він повільно кружляв над головою в людини, розправивши гігантські крила, то спустився нижче, то знову злітав у височінь, поки нарешті полетів геть.

Він дивовижно нагадував хижого птаха, що харчується падлом.

Кліві поплентався далі й уже наступної миті наскочив на чотирьох сліпих вовків.

Це стало відповіддю на головне запитання. Його таки можна вистежити за характерним «запахом думки». Вочевидь звірі цієї планети відчули, що ця істота не настільки чужа, щоб її не можна було з'їсти.

Вовки обережно наближались. Кліві спробував застосувати той самий прийом, що й учора. Дістав з-за паска металевий прут і подумав про себе як про вовчицю: буцімто вона шукає своїх дитинчат. Чи не допоможе їх знайти котрийсь із вас, панове? Вони були десь тут лише кілька хвилин тому. Один зелений, другий рябенький, третій...

Мабуть, у сліпих вовків не буває рябеньких вовченят. Один з них стрибнув до Кліві.

Кліві навідліг уперішив його залізним прутом, і вовк відскочив.

Звірі зімкнулися плечем до плеча й приготувалися до нападу.

Відчайдушним зусиллям думки Кліві намагався навіяти їм, що його взагалі нема на світі. Нічого не виходило. Вовки наступали.

Кліві згадав про пантеру. Уявив себе пантерою, великою, сильною пантерою — і вона була не від того, щоб гарненько пообідати вовком.

Це зупинило звірів. Вони занепокоєно заметляли хвостами, але не відступили.

Кліві заревів, почав гребти землю ногою, потім рушив вперед. Вовки позадкували, але один таки прослизнув у тил.

Кліві рухався боком, намагаючись уникнути оточення. Здається, вовки не надто йому повірили. Мабуть, пантера з нього вийшла така собі. Хижаки припинили відступ.

Один хижак чигав ззаду, решта стояли перед Кліві. Із заслиненої пащі кожного звисав язик. Кліві люто заревів, розмахуючи прутом. Один звір кинувся навтьоки, але той, що встиг зайти ззаду, стрибнув, вчепився в поштовий наплічник і звалив Кліві з ніг.

Коли вовки накинулись всією зграєю, Кліві знову осяяло натхнення. Він уявив себе змією, стрімкою, зі смертоносними отруйними зубами, готовою блискавично вражати ворогів.

Хижаки миттю відскочили. Кліві зашипів і вигнув шию так, ніби вона позбавлена кісток. Вовки сердито гарчали, але бажання нападати не виказували.

І тут Кліві схибив. Він знав, що слід уперто й нахабно дотримуватися обраного образу. Але тіло не підкорилося йому. Він не витримав, мимоволі зірвався на рівні й кинувся навтьоки.

Вовки погналися за ним. Кліві бачив, як у небі кружляють грифи, сподіваючись на поживу. Він опанував себе й знову спробував стати змією, але вовки не зупинилися.

Мисливці на падло підказали йому нову ідею. Кожен космонавт знає, який вигляд має земля, коли на неї дивляться з висоти. Кліві вирішив стати птахом. Уявив, як злітає в небо, стає на крило, підіймається вище, пливе в повітрі, вдивляючись у зеленавий простір, що розгортається під ним унизу.

Вовки знову розгубилися, закружляли по колу, час від часу підстрибуючи вгору. Кліві, кружляючи, злітав щораз вище, водночас повільно задкуючи.

Поки вдалося нарешті позбутися вовків, уже звечоріло. Кліві був украй виснажений. Йому вдалося прожити ще один день. Але вочевидь кожен такий гамбіт може спрацювати лише один раз. Що ж йому доведеться вигадувати завтра, якщо рятувальники ще затримаються?

Він довго не міг заснути, в темряві дивився у нічне небо. Але бачив там самі лишень зірки, а вухо час від часу вловлювало то вовче гарчання, то ревіння пантери. Звірам снівся сніданок.

Ранок настав швидко. Сон не відновив сили: Кліві прокинувся таким само втомленим, яким був увечері. Він лежав і пасивно очікував.

Де подівся рятувальний корабель? У них було достатньо часу. Чому ж вони досі не прибули? Якщо затримаються ще трохи, пантера...

Про це не можна було думати. Праворуч він почув гарчання.

Кліві вирішив відійти подалі від джерела звуку. Краще вже мати справу з вовками...

Про це теж не слід було думати, бо відразу до ревіння пантери приєдналося вовче виття.

Кліві побачив пантеру й кількох вовків, що підступали з іншого боку. Сяйнула миттєва думка: він зможе дати цьому раду. Якби вовки напали на пантеру, або навпаки, він міг би накивати п'ятами...

Але всі хижакі цікавилися виключно ним. З якого дива їм битися одне з одним, коли він стоїть тут, випромінюючи навколо свої страх і безпорадність, і вони все це відчують?

Пантера наближалася. Вовки залишалися осторонь, мабуть, сподіваючись вдовольнитися рештками. Кліві спробував знову ввімкнути птаха, але пантера, якусь мить провагавшись, знову рушила до нього.

Кліві позадкував у бік вовків. Якби ж можна було на щось видертися! Хоч би тут стирчала скеля чи росло високе дерево...

Але ж залишалися ще чагарники! Відчай додав йому дивовижної винахідливості. Кліві уявив себе кущем. Він і гадки не мав, про що мають думати куці, але старався щосили.

Тепер він цвіте. Одна гілка в нього зламана після останньої бурі. Та загалом він — доволі гарненький кущик.

Кінчиком гілочки він відчув, що вовки зупинилися. Пантера обійшла його, понюхала і відвернулася.

Справді, думав він, кому заманеться гризти куца? Я, мабуть, здався тобі чимось іншим, але насправді я просто куц. Ти ж не хочеш зжувати жмут листя?

Ще, не дай Боже, зламаєш зуба на моїх гілках. Хто коли чув, щоб пантери гризли куці? Я — кущик. Запитай у моєї мами. Вона також куц. Ми всі були куцями, ще з кам'яновугільного періоду.

Пантера не виявляла жодних ознак агресії. Але й не збиралася йти геть. Кліві не знав, скільки йому вдасться протриматися. Про що ж думати далі? Про красу весни? Про гніздо дроздів у своєму волоссі?

На його плече сіла маленька пташка.

«Тільки тебе й бракувало! — подумав Кліві. — Вона також має мене за куц і збирається звити гніздечко в моїх гілках. Ну що ж, чудово. Інші куці ще й заздритимуть».

Пташка легенько дзьобнула Кліві у шию.

«Обережніше, — подумав Кліві. — Ти ж не збираєшся псувати куц, який дає тобі притулок?»

Пташка дзьобнула знову. Далі міцно вчепилася кігтиками й почала довбати шию Кліві з швидкістю відбійного молотка.

«Та де ж ти взявся, клятий дятел?» – подумав Кліві, намагаючись не вийти з образу куша. Тут він зауважив, що пантера виказує ознаки неспокою. По тому, як пташка разів із п'ятнадцять боляче клюнула його в шию, Кліві не стерпів. Він згріб нещасного птаха у жменю й пожбував його у пантеру.

Звір хотів схопити пташку зубами, але не встиг. Розгніваний дятел, не розуміючи, що коїться, облетів навкруг голови Кліві й подався шукати спокійнішого куша.

Кліві знову вдав куш, але тепер це вже не спрацювало. Пантера вдарила його лапою. Кліві зірвався з місця, але перечепився об вовка й сторчголов покотився по землі. Пантера заревла над самісіньким вухом, і Кліві зрозумів, що ось тепер він уже труп.

І тут пантера чомусь завагалася.

Тоді Кліві перевтілювався в труп аж до кінчиків пальців. Він був мертвий уже багато днів, навіть тижнів. З нього давно стекла кров. Його тіло розклалося. Все, що від нього залишилося – суцільна гнилизна. Жодна нормальна тварина не доторкнеться до нього, хоч би якою голодною вона була.

Пантера, здавалося, з цим погодилася і відійшла. Голодні вовки завили, але також відступили.

Кліві подовжив термін свого гниття ще на кілька днів. Він повністю зосередився на думці про власну непридатність для їжі, про свою огидність. Ці думки виявилися достатньо переконливими, адже він і справді не міг повірити, що хтось може його їсти.

Пантера поволі відступала, слідом подалися й вовки. Він був врятований! Він міг би хоч усе життя залишатися трупом, якщо це необхідно...

І раптом Кліві справді відчув запах гнилого м'яса. Озирнувся й побачив біля себе величезного птаха, схожого на земного грифа.

Кліві ледь не заплакав. А з цим як упоратися? Повільно переступаючи лапами, птах рушив до нього. Кліві підхопився й відштовхнув грифа ногою. Якщо його хтось і має з'їсти, то все-таки у жодному разі не гриф.

І негайно повернулася пантера. Здавалося, що на її сліпій морді застиг вираз розчарування й гніву. Кліві замахнувся своїм металевим прутком. Якби ж тут було дерево, щоб на нього видертися, якби він мав пістолет, щоб стріляти, чи хоч смолоскип, аби відігнати тварин вогнем...

Кліві миттю збагнув, що знайшов рішення. Він спалахнув вогнем просто в морду пантері, й вона з виттям відскочила. Кліві швидко закрутився на всі боки, пожираючи суху траву, охоплюючи полум'ям чагарники.

Пантера з вовками кинулися навтьоки.

Тепер він справді взяв гору! Як це від початку не згадав, що всі тварини відчувають глибокий, інстинктивний жах перед вогнем. Господи, він повинен стати найбільшою пожежею, яка будь-коли траплялася тут!

Легкий вітерець підхопив, роздмухав його вогонь і покотив ґрунтом. Білки вискакували з кущів і мчали геть від нього. Зграї птахів злітали в небо, пантери, вовки й інші тварини бігли всі вкупі, забувши про мисливський інстинкт, безтямно рятуючись від вогню!

Кліві почав усвідомлювати, що став справжнім телепатом. Із заплющеними очима він міг бачити, відчувати, що відбувається навколо. Він ревів і полум'ям просувався, розганяючи всіх перед собою, відчував їхній страх.

Саме так і мало статися. Хіба людина не завжди була господарем світу завдяки своїй здатності до пристосування й розвиненому інтелекту? Так сталося й цього разу. Пишаючись собою, він перестрибнув вузький струмок за три милі від місця, де почалася пожежа, запалив зарості кущів, спалахнув, розгорівся...

І раптом відчув першу краплю води.

Він і далі горів, але за однією краплею впало п'ять, потім п'ятнадцять, потім п'ятсот. Вода заливала його. Його паливо — трава та чагарники — швидко просякли водою.

Він вичерпався.

«Це просто несправедливо», — думав Кліві.

Насправді він мав перемогти. Він грав з цією планетою за її правилами і переміг її — лише для того, щоби звичайне природне явище все зіпсувало.

Тварини потроху почали повертатися.

Дощ перейшов у зливу. Останній спалах полум'я Кліві згас. Він зітхнув і знепритомнів.

— ... до біса гарна робота. Ти зберіг пошту, а це значить, що ти гарний поштар. Можливо, заслуговуєш на медаль.

Кліві розплющив очі. Поштмейстер стояв над ним, згорда всміхаючись. Кліві лежав на ліжку, над головою бачив вигнуті металеві стіни.

Він був на рятувальному кораблі.

— Що сталося? — пробурмотів він.

— Ми забрали тебе вчасно, — сказав поштмейстер. — Але ліпше тобі не рухатися поки що. Ми ледь устигли.

Кліві відчув, як корабель злітає, і зрозумів, що вони залишають планету 3-М-22.

Він докульгав до ілюмінатора й подивився на зелений простір унизу.

— Ще трохи — й було б уже запізно, — вів далі поштмейстер, який стояв поряд і теж дивився вниз. — Ми задіяли систему гасіння саме вчасно. Ти стояв посеред найжахливішої пожежі, яку мені доводилося будь-коли бачити.

Вигляд незайманого зеленого краєвиду внизу вселив поштмейстерові раптовий сумнів. Він ще раз визирнув у ілюмінатор, і вираз його обличчя нагадав Кліві одурену пантеру.

— Слухай, а як же тебе не зачепило полум'я?

Необхідна річ

Річард Грегор сидів за своїм столом у трохи занедбаному офісі компанії «ААА Головна міжпланетна служба дезактивації», вкотре переглядаючи список з 2305 найменувань різних предметів, і намагався згадати, чи нічого не пропустив.

Захисний крем проти радіації? Вакуумна запальничка? Набір для очищення води? Начебто все є.

Він позіхнув і глянув на годинник. Арнольд, його партнер, мав зараз повернутися: саме пішов замовляти всі ті 2305 речей і стежити за тим, як їх доправлятимуть на борт космічного корабля. За кілька годин «ААА Головна» мала вирушити на чергове завдання.

Але чи врахували вони все найнеобхідніше? Космічний корабель — ніби самотній острів у просторі, що мусить сам забезпечувати свою життєдіяльність. Якщо на Дементії II скінчиться квасоля — там нема крамниці для поповнення запасів. Жоден ремонтний сервіс не поквартується туди на допомогу, якщо згорить ізоляційна оболонка головного двигуна. Потрібно мати на борту запасну ізоляцію, інструменти для її заміни та інструкцію щодо виконання ремонтних робіт. Космос надто великий, щоб можна було за кожної пригоди розраховувати на рятувальну операцію.

Екстрактор кисню? Сигарети? «Це нагадує перелік асортименту товарів у супермаркеті», — подумав Грегор.

Він відсунув список убік, дістав пошарпані карти й почав розкладати складний пасьянс, який сам і вигадав.

За кілька хвилин у офіс повернувся безтурботний Арнольд.

Грегор підозріливо глянув на партнера. Коли низенький хімік заходив отак бадьоро, аж підстрибом, а його кругле обличчя випромінювало щастя, це зазвичай вішувало проблеми для «ААА Головної».

— Ти все купив? — стривожився Грегор.

— Я зробив дещо ліпше, — гордовито повідомив Арнольд.

— Запуск має відбутися...

— І він таки відбудеться, — Арнольд примостився на краєчок столу. — Я просто заощадив нам значну суму.

— Тільки не це, — зітхнув Грегор. — І як же саме?

— Подумай, — Арнольд був у захваті, — просто спробуй підрахувати, скільки зайвих витрат на оснащення кожної звичайнісінької експедиції. Ми зауповуємо 2305 предметів, які нам буцімто можуть знадобитися. Вага корисного вантажу обмежується, наша житлова площа звужується через речі, які ніколи не використовуються.

— За винятком одного-двох разів, — нагадав Грегор, — коли вони врятували нам життя.

— Я це врахував, — відповів Арнольд. — Я ретельно вивчив проблему, й мені вдалося значно скороти-ти список. Пощастило: я знайшов одну річ, справді необхідну в експедиції. Незамінну річ.

Грегор підвівся і з висоти свого зросту глянув на партнера. Безліч різноманітних здогадів вихором закружляли у його думках, і він із зусиллям опанував себе.

— Арнольде, — мовив він, — не знаю, що ти накоїв. Та ліпше для тебе, якщо ці 2305 предметів опиняться на борту, і то якнайшвидше.

— Це неможливо, — з нервовим смішком заперечив Арнольд, — я витратив усі гроші. Проте ця штука цілком окупиться.

— Яка ще штука?

— Це справді дуже потрібна річ. Прийдемо на корабель, і я покажу її тобі.

Грегор не зміг витягти з нього більше жодного слова. Арнольд таємниче посміхався весь час, поки вони їхали до космопорту Кеннеді. Їхній корабель, запланований до зльоту за кілька годин, уже стояв на стартовій позиції.

Арнольд хвалькуватим жестом відчинив люк.

— Можеш заходити й дивитися! — крикнув він. — Ось мрія всіх експедицій.

Грегор увійшов у корабель і побачив якусь велику фантастичну з вигляду машину, що зусібіч блищала циферблатами, лампочками та індикаторами.

— Що воно таке? — поцікавився Грегор.

— Гарна, чи не так? — Арнольд лагідно погладив машину. — Її тримав у себе Джо, міжзоряний лахмітник. Я виманив у нього це диво за безцінь.

Грегор відразу все зрозумів. Раніше він уже мав справу з міжзоряним лахмітником Джо, й завжди це закінчувалося швидкою катастрофою. Пристрої Джо таки працювали, інша річ — як саме та як довго.

Грегор суворо виголосив:

— Жоден прилад Джо не злетить більше зі мною в космос. Можливо, нам вдасться продати це на металобрухт.

Він роззирнувся навколо в пошуках достатньо замашної залізяки, щоб розтратити пристрій.

— Зажди, — попросив його Арнольд, — дай я хоч покажу її тобі в роботі. Візьмімо таку ситуацію. Ми знаходимося в глибокому космосі. Головний двигун вийшов з ладу. Під час огляду ми виявили, що відкрутилася дюралева гайка на третій шестерні. Ми не можемо знайти цю гайку. Що ми маємо робити?

— Беремо нову гайку з 2305-ти предметів, які спакували на випадок подібної надзвичайної ситуації, — відповів Грегор.

— Та от біда! Ти не включив до списку дюралевих гайок на чверть дюйма! — переможно виголосив Арнольд. — Я перевіряв. І що ж тоді?

— Ну, не знаю, — протягнув Грегор. — А ти що пропонуєш?

Арнольд підійшов до машини й натиснув кнопку. Голосно й чітко промовив:

— Дюралева гайка, діаметр чверть дюйма.

Машина неголосно загула. Лампочки замиготіли. Панель відсунулася, відкриваючи блискучу, щойно виготовлену дюралеву гайку.

— Ось що ми робитимемо у подібних випадках, — сказав Арнольд.

— Так, добре, — кивнув не надто вражений Грегор, — вона виробляє гайки. Що ще вона може робити?

Арнольд знову натиснув кнопку.

— Фунт свіжих креветок.

Коли панель відсунулася, вони побачили й це.

— Треба було замовити чищених, — сказав Арнольд.

Він натиснув кнопку.

— Графітовий стрижень, чотири фути завдовжки з діаметром два дюйми.

Цього разу панель відкрилася ширше, щоб зміг пройти стрижень.

— Що ще вона може виготовити? — поцікавився Грегор.

— А чого б ти забажав? — посміхнувся Арнольд. — Тигреня? Карбюратор моделі А? Лампочку на двадцять п'ять ватт? Жуйку?

— Ти маєш на увазі, що вона може все? — не міг повірити Грегор.

— Геть усе на світі. Це Конфігуратор. Хочеш — спробуй сам.

Грегор спробував і швидко отримав пінту прісної води, наручного годинника та банку соусу.

— Ну-ну, — тільки й спромігся вимовити він.

— Тепер ти зрозумів, що я мав на увазі? Хіба це не ліпше, ніж перти з собою 2305 предметів? Чи не простіше і розумніше виготовляти все тоді, коли це потрібно?

— Та воно наче й добре, — зітхнув Грегор, — але...

— Але що?

Грегор похитав головою. Справді — що? Ніби не було до чого прискіпатися. Просто його досвід підказував, що жодні мудровані пристрої ніколи не виявляються такими корисними, надійними та безвідмовними, якими видаються на перший погляд.

Він трохи подумав і знову натиснув кнопку.

— Транзистор серії GE 1324E.

Машина загула, панель відсунулася. Перед ним з'явився крихітний транзистор.

— Здається, вона справді працює дуже добре, — мусив визнати Грегор. — А що ти там робиш?

— Чищу креветки, — озвався Арнольд.

Поки партнери ласували чудовими креветками, надійшов дозвіл на старт. За годину корабель був уже в космосі.

Вони прямували на Деннет IV, планету середнього розміру в зоряному скупченні Сикофакс. Деннет була доволі спекотною, вкритою хмарами, родючою планетою і мала тільки один серйозний недолік — там випадало забагато дощів. На Деннеті зливи перічили майже безперервно, а коли не було дощу, то він мав от-от піти.

Упоратися з цим було не складно. Основними прийомами контролю клімату всі володіли доволі добре, адже від подібних труднощів страждали багато світів. «ААА Головні» знадобиться всього кілька днів, щоб зупинити безперервний дощ і змінити погоду.

Подорож минула без жодних пригод, і партнери побачили Деннет. Арнольд вимкнув автопілот і провів корабель крізь товстий шар хмар. Приблизно

милю вони рухалися в сивій пелені туману. Нарешті побачили вершини гір. Арнольд знайшов пласку сіру рівнину без ознак рослинності.

— Незвичний колір ландшафту, — зауважив Грегор.

Арнольд кивнув. Він зайшов на посадку, вправно зробив коло, вирівняв корабель, обережно знизився, втримуючи рівновагу, і вимкнув двигун.

«Цікаво, чому тут немає рослинності», — подумав Грегор.

За хвилину він усе зрозумів. Корабель на секунду завис, а далі провалився у те, що здавалося «рівниною», і пролетів ще вісім футів, поки гепнувся на поверхню планети.

Вони прийняли за рівнину надзвичайно щільний туман, можливий лише на Деннеті.

Мандрівники покvapливо відстібнули паски безпеки й перевірили зуби, кістки та зв'язки. Переконалися, що з ними все гаразд, і взялися перевіряти корабель.

Для нещасного старенького космічного апарата пригода скінчилася не так вдало. Радіо та автопілот цілком вийшли з ладу. Погнулися десять пластин на кормовій частині, і, найгірше — виявилися пошкодженими деякі вразливі деталі пристрою керування напрямком руху.

— Нам ще й пощастило, — підсумував Арнольд.

— Могло бути й гірше, — погодився Грегор, вдивляючись у туман, — але наступного разу, прошу, ліпше сідай на автопілоті.

— Я навіть радий, що так сталося, — заявив Арнольд. — Тепер ти побачиш, як Конфігуратор нас рятуватиме. Негайно берімося до роботи.

Вони записали всі пошкоджені деталі. Арнольд підійшов до Конфігуратора, натиснув кнопку і сказав:

— Пластина зовнішньої обшивки корабля, площа п'ять дюймів, товщина півдюйма, сталевий сплав 342.

Машина миттю виготовила замовлення.

— Нам потрібен десяток таких, — нагадав Грегор.

— Знаю, — Арнольд знову натиснув кнопку. — Ще одна.

Машина ніяк не реагувала.

— Напевне, треба повторити команду цілком, — припустив Арнольд.

Він знову натиснув кнопку і повторив:

— Пластина зовнішньої обшивки корабля, площа п'ять дюймів, товщина півдюйма, сталевий сплав 342.

Машина не працювала.

— Дивно, — знизав плечима Арнольд.

— Ще б пак, — Грегор відчув неприємний холод десь у животі.

Арнольд спробував знову, й знову марно. Він подумав, потім натиснув кнопку й сказав:

— Пластмасовий чайник.

Машина видала чайник з яскраво-синього пластику.

— Ще один, — сказав Арнольд. Коли Конфігура-тор жодним чином не зреагував, він попросив воскового олівця. Машина видала восковий олівець.

— Ще один восковий олівець, — скомандував Арнольд.

Машина не працювала.

— Цікаво, — сказав Арнольд. — Я мав би передбачити подібну можливість.

— Яку можливість?

— Мабуть, Конфігуратор може виготовити що завгодно, — пояснив Арнольд, — але тільки один раз.

Він спробував знову — машина виготовляла різні речі, але тільки в одному примірнику.

— Просто чудово, — розвів руками Грегор. — Нам потрібно ще дев'ять пластин. І для пристрою керування напрямком руху знадобиться чотири однакові деталі. Що робитимемо?

— Та щось придумаємо, — оптимістично відгукнувся Арнольд.

— Сподіваюся, — пробурчав Грегор.

Здошило. Партнери обмірковували ситуацію.

— У мене єдине пояснення, — озвався Арнольд за кілька годин. — Тут задіяний принцип задоволення.

— Та невже? — гмикнув Грегор. Він дрімав, заколисаний стукотінням крапель по обшивці корабля.

— Ця машина вочевидь наділена чимось на кшталт інтелекту, — вголос міркував Арнольд, — адже вона отримує наказ, переводить його в команди для певних дій і виготовляє речі згідно з програмою, закладеною в її пам'ять.

— Ну виготовляє, — зітхнув Грегор, — але ж тільки один раз.

— Так. А чому тільки один раз? Це і є ключем до вирішення наших проблем. Гадаю, ідеться про самообмеження, причина якого — потреба задоволення. Ну, можливо, чогось схожого на задоволення.

— Я щось не дуже тебе розумію, — похитав головою Грегор.

— Сам подумай. Конструктори не програмували б машину на такі обмеження. Єдине можливе пояснення ось яке: аж така складна машина може набувати майже людських рис. Від виготовлення нової речі вона отримує приблизно таке саме задоволення, як і людина. Але тільки від виготовлення речі, справді нової для неї. Після цього Конфігуратору хочеться виготовляти вже щось інше.

Грегор крізь сон байдуже слухав Арнольдове патякання.

— Реалізації власного потенціалу — ось чого прагне машина. Найбільше Конфігуратор бажає створювати все, що тільки можливо. З його точки зору повторення того, що вже одного разу виготовлене, — марнування часу.

— Такої нісенітниці я ще зроду не чув, — нарешті озвався Грегор, — але якщо все й справді так, то що ж із цим робити?

— Гадки не маю, — розвів руками Арнольд.

— Ну, так я й знав.

На вечерю цього разу Конфігуратор приготував цілком пристойний ростбіф, на десерт був яблучний пиріг по-конфігураторському та гострий сир. Настрій приятелів після вечері значно покращав.

— Заміна, — мовив нарешті Грегор, викуривши сигару від Конфігуратора, — ось що нам доведеться спробувати. Ми можемо використовувати для пластин не лише сплав 342. Є багато матеріалів, які можуть витримати космічну подорож.

Конфігуратора не вдалося спокусити виготовленням пластини з заліза або феросплавів. Приятелі попросили в машини й отримали бронзову пластину. Далі вона відмовилася виготовляти пластини з міді чи олова, зате погодилася на створення алюмінієвої, кадмієвої, платинової, золотої та срібної пластин. Вольфрамова була винятковою рідкістю, тож Арнольда зацікавило, як машина взагалі змогла її вилити з цього металу. На плутоній Грегор наклав вето, і, таким чином, були використані майже всі придатні метали. Арнольдові сяйнула ідея: зробити одну пластину з надміцної кераміки. Останню пластину виготовили з чистого цинку.

Звичайно, благородні метали мають властивість плавитися за високої температури, але за належного охолодження вони могли б якось протриматися до Землі. Загалом, приятелі цієї ночі добре попрацювали, а наостанок випили по келиху чудового, ледь маслянистого сухого хересу.

Наступного дня вони закріпили пластини й оглянули свою роботу. Задня частина корабля нагадувала ковдру з клаптиків.

— Непогано, як на мене, — сказав Арнольд.

— Сподіваюся, все це якось протримається до Землі, — зітхнув Грегор. — Тепер перейдемо до деталей пристрою керування напрямком руху.

Але виявилось, що цю проблему вирішити не так легко. Вийшли з ладу чотири однакові деталі — крижкі пристрої високої точності, виготовлені зі скла та дротів. Жодна заміна у цьому випадку була неможлива.

Машина без затримки виготовила першу деталь. Але на цьому все й скінчилося. Приятелі почувалися огидно.

— Маєш якісь ідеї? — звернувся Грегор до Арнольда.

— Давай поки що пообідаємо.

Вони вирішили, що тепер непогано смакував би салат з омарів, тож замовили його. Конфігуратор хвильку погудів, але нічого не видав.

— А зараз що йому не так? — розгубився Грегор.

— От цього я й боявся, — зітхнув Арнольд.

— Чого ти боявся? Адже раніше ми не просили омара.

— Омара — ні, — сказав Арнольд. — Але ми замовляли креветки. І те, й інше належить до ракоподібних. Швидше за все, Конфігуратор розрізняє класи об'єктів.

— Тоді ліпше відкріймо якісь консерви, — вирішив Грегор.

Арнольд знічено посміхнувся.

— Ну, — пробурмотів він, — коли я купив Конфі-гуратора, гадав, що нам більше не доведеться дбати про їжу, і...

— Консервів немає?

— Та нема...

Вони повернулися до машини й замовили по черзі лосося, форелі, тунця — все марно. Тоді спробували попросити смаженої свинини, баранячу ногу, телятини. Нічого не вийшло.

— Мабуть, наш ростбіф минулого вечора представляв усі можливі страви із м'яса ссавців, — сказав Арнольд. — Цікаво. Можемо розробити теорію класифікації...

— Вмираючи з голоду, — пробурчав Грегор. Він замовив смажену курку, і Конфігуратор приготував її без жодних вагань.

— Еврика! — вигукнув Арнольд.

— От дідько! — похопився Грегор. — Треба було попросити індичку.

Дощ і далі заливав Деннет, туман стелився строкатою латаною кормою космічного корабля. Арнольд узявся до якихось складних розрахунків на логарифмічній лінійці. Грегор допив сухий херес, без жодного успіху спробував замовити ящик віскі й почав розкладати пасьянс.

Вони скромно повечеряли залишками курятини. По вечері Арнольд завершив свої розрахунки.

— Це має спрацювати, — виголосив він.

— Що саме?

— Принцип задоволення, — Арнольд підвівся й почав ходити каютою. — Ця машина має майже людські риси. Звичайно, вона здатна й навчатися. Сподіваюся, ми зможемо навчити її отримувати задоволення від багаторазового виготовлення однієї і тієї самої речі. А саме — потрібних нам деталей.

— Що ж, спробуймо, — погодився Грегор.

До пізнього вечора вони розмовляли з машиною. Арнольд переконував її в тому, що від повторення можна отримати величезну насолоду. Грегор розповідав про глибоке естетичне задоволення від виробництва такої високохудожньої речі, як деталь пристрою керування напрямком, особливо якщо його виготовити кілька разів, і кожна деталь буде точною і досконалою копією іншої. Арнольд створював ліричні пісні про гострі відчуття, творчий трепет у процесі виготовлення безлічі однакових предметів. Знову й знову ті самі деталі, виготовлені з того самого матеріалу, що з'являються з однаковою швидкістю. Найвищий екстаз! Грегор розвивав красиву філософську концепцію, яка, на його думку, цілком відповідала своєрідним здібностям машини. Концепція полягала у тому, що повторення (на противагу простому створенню) наближає до стану ентропії, а це і є досконалість.

Клацання та спалахи лампочок свідчили про те, що Конфігуратор слухає. І коли настав звичайний для Деннета вологий блідий світанок, Арнольд натиснув кнопку і дав команду виготовити деталь для пристрою керування.

Машина вагалася. Індикатори невпевнено мерехтіли, тривав процес прийняття рішення. Кожен спалах свідчив про невизначеність.

У машині ще раз щось клацнуло. Панель відійшла. Вони побачили ще один примірник потрібної деталі!

— Ура! — закричав Грегор і ляснув Арнольда по спині. Він швидко знову повторив наказ. Але цього разу Конфігуратор гучно й виразно загудів і нічого не видав.

Грегор спробував ще раз. Але не дочекався від машини жодної реакції. Вона більше нічого не виготовляла.

— Що знову не так? — дратувався Грегор.

— Усе зрозуміло, — сумно сказав Арнольд. — Вона вирішила спробувати повторитися, аби перевірити, чи справді це їй сподобається. Спробувала і вирішила, що ні — не подобається.

— Машина, яка не любить повторюватися! — застогнав Грегор. — Це просто не по-людському!

— Та навпаки, — розпачливо мовив Арнольд, — аж надто по-людському.

Час було вечеряти, й приятелям довелося вигадувати продукти, які Конфігуратор міг погодитися створити для них. Без проблем отримали овочеву страву, але вона здалася не надто поживною. Машина виготовила хлібину, пиріг давати відмовилася.

Молочного їх теж позбавили, мабуть, тому, що вже одного разу був сир. Нарешті, по годині спроб і помилок, Конфігуратор видав їм фунт китового стейка, очевидно, засумнівавшись, до якої категорії слід відносити кита.

Грегор повернувся до роботи з наміром збудити радість повторення в рецепторах машини. Постійне гудіння і хаотичні спалахи лампочок свідчили, що Конфігуратор досі слухає.

Арнольд, озброєний посібниками, розробляв власний план дій.

За кілька годин він підскочив з переможним вигуком.

— Я знав, що знайду його!

Грегор обернувся до нього:

— Що саме?

— Замінник пристрою керування напрямком! — він тицьнув книгу Грегору до носа.

— Подивися. Учений на Веднері II винайшов це п'ятдесят років тому. Воно не відповідає сучасним стандартам, але працюватиме. І підійде для нашого корабля.

— А з чого цей пристрій виготовляється? — стурбувався Грегор.

— Ліпше годі й придумати. Безпрограшний варіант! Він виготовляється з гуми!

Арнольд похапцем натиснув кнопку Конфігурато-ра й прочитав опис пристрою. Жодної реакції.

— Ти повинен виготовити пристрій з Веднеру! — кричав Арнольд машині. — Інакше порушиш власні принципи!

Він знову натиснув кнопку і, якомога чіткіше вимовляючи кожне слово, знову прочитав опис.

Нічого не сталося.

У Грегора раптом виникла жаклива підозра. Він обійшов Конфігуратор, побачив на його задній панелі саме те, чого боявся, й показав Арнольду.

Там була прикріплена табличка виробника: «Кон-фігуратор 3-го класу . Виготовлено у Веднерській лабораторії, Веднер ІІ».

— Отже, його вже використовували для цього, — здогадався Арнольд.

Грегор промовчав. А що тут скажеш?

Всередині корабля обшивка почала вкриватися цвіллю, зовні на кормі з'явилася іржа. Машина так само слухала проповіді приятелів про красу і велич повторення, але жодним чином не реагувала.

Виникла проблема з їжею. Фрукти відпали через яблучний пиріг, так само, як і будь-яке м'ясо, риба, молочні продукти й крупи. Нарешті вони змогли пообідати жаб'ячими лапками, запеченими за старим китайським рецептом кониками та філе ігуани. Тепер, коли вже споживали ящірок, комах і земноводних, харчування за допомогою машини виключалося.

Обоє почувалися вкрай знеможеними. Довгобразе обличчя Грегора витяглося дужче. Арнольд знайшов у своєму волоссі сліди цвілі. Надворі безперервно дощило, краплі стукали в ілжмінатори, й далі заливаючи просочений вологою ґрунт. Космічний корабель почав осідати під власною вагою.

Наступного разу, коли приятелі зголодніли, вже не змогли пригадати нічого істивного.

І тут Грегорові саянула нова ідея.

Він старанно її обміркував. Ще одна невдача призвела б до остаточної зневіри й занепадницького настрою. Але мізерний шанс ще залишався й варто було спробувати.

Він повільно підійшов до Конфігуратора. Арнольд аж налякався, бо очі Грегора палали диким вогнем.

— Грегоре! Що ти збираєшся робити?

— Я збираюся дати цьому одороблу ще одну останню команду, — хрипко відповів Грегор. Тремтячою рукою натиснув кнопку й прошепотів своє прохання.

Якусь мить нічого не відбувалося. Раптом Арнольд крикнув:

— Назад!

Машина затремтіла, затрусилася, стрілки індикаторів почали сіпатися, лампочки замерехтіли. Індикатори тепла та енергії з червоного кольору на шкалі перейшли до фіолетового.

— Що ти наказав їй виготовити? — запитав Арнольд.

— Я не абищо замовив, — сказав Грегор. — Я наказав їй відтворити саму себе!

Конфігуратор конвульсивно здригнувся й випустив хмару чорного диму. Приятелі закашлялися, задихаючись.

Коли дим розвіявся, Конфігуратор залишався на місці, фарба на ньому полушилася, деякі індикатори вийшли з ладу. А поряд із ним, виблискуючи свіжим мастилом, стояв його двійник.

— У тебе вийшло! — закричав Арнольд. — Ти нас врятував!

— Навіть більше, — озвався стомлений, але задоволений Грегор. — Я зробив нас багатими. Він повернувся до нового Конфігуратора, натиснув кнопку й вигукнув:

— Відтворити самого себе!

За тиждень Арнольд та Грегор завершили свою роботу на Деннеті й із трьома Конфігураторами повернулися в космопорт Кеннеді. Відразу після посадки Арнольд залишив корабель і найняв таксі. Поїхав спочатку на Канал-стріт, потім до середмістя Нью-Йорка. Справи забрали у нього небагато часу, й за кілька годин він повернувся на корабель.

— Усе гаразд, — повідомив він Грегору, — я зв'язався з кількома різними ювелірами. Можемо збути зо двадцять великих каменів без помітного впливу на ринок. Після цього, думаю, нам доведеться деякий час займатися платиною, а потім... Що сталося?

Грегор здавався стривоженим.

— Ти нічого не помічаєш?

— Ну? — Арнольд оглянув каюту, Грегора й Кон-фігуратори. У каюті їх було вже не три, а чотири.

— Ти наказав їм відтворити ще одного? — запитав Арнольд. — Нічого страшного. Накажи їм, щоб виготовили по одному діаманту...

— До тебе ще не дійшло? — скрушно похитав головою Грегор. — Дивися.

Він натиснув кнопку на одному Конфігураторі й сказав:

— Діамант.

Конфігуратор затремтів.

— Це все ти зі своїм бісовим принципом задоволення, — дорікнув Грегор. — Ось тобі й повторення! У цих клятих машин від задоволення просто зірвало дах.

Машина затрусилася всім своїм корпусом і видала... Новий Конфігуратор.

Лабіринт Редферна

Одного звичайнісінького ранку Чарлз Енджер Редферн отримав два цікаві листи. Один був у простому білому конверті. Почерк, яким на ньому писали адресу, здався Редферну знайомим. Він розпечатав конверт і дістав листа без привітання та без підпису. Поміркував лише хвилику, перш ніж збагнув, що почерк здається дивно знайомим, бо нагадує його власний. Це трохи інтригувало, хоча загалом він не очікував нічого незвичайного. Але прочитав таке:

«Більшість правил так званого Лабіринту Редферна, без сумніву, не викликає заперечень, тому що ніхто особливо не переймається обранням шляху. Лабіринт Редферна не може запропонувати нічого, крім розгубленості та безпорадності самого Редферна. Відчувається лише, що Редферну не вдалося подолати власну слабкість і свою рабську сутність та безмежне прагнення покори, які він сам зневажає

Через цю критичну неспроможність перше відчуття читача може виявитися вочевидь недоречним: зацікавленість у скромній обмеженості Лабіринту та зловтішне бажання бачити його якомога коротшим.

Але це швидко минає, і читач виявляє, що його переважний настрій – приховане бажання взагалі нічого не відчувати. Він з вдячністю відкриває у собі байдужість. Та хоча він, звичайно, не бажає пам'ятати Лабіринт, водночас і не докладає достатніх зусиль до того, щоб його забути.

Таким чином, читач стикається з нудьгою Редферна та з ще більш спустошливою власною нудьгою. Він наслідує Редфернову ворожість і легко її перевершує, відмовляється навіть визнати існування Редферна, і через це почувається невпевнено, взагалі не випробувавши Лабіринту. І тут він має рацію – жодне число повторних спроб не зможе змінити цього винятково логічного висновку.

Цей Лабіринт, мабуть, можна було б використати як зразковий пам'ятник нудьзі, не прикрашений (як це природно для Редферна!) жодною провокаційною ідеєю.

Це відображено у правилі 113: "Усім відомо, що Лабіринт керує своїми випадковими жертвами за залізними правилами, але мало хто розуміє логічні наслідки цього – а саме: Лабіринт повинен стати однією з цих жертв, і тому він має бути рівною мірою підпорядкований жорстоким нормам правил".

Редферн не встановлює "правила", порушення яких ми могли б передбачити. Це добре видно з його іншого позбавленого сенсу положення 282: "Провидіння, попри всі його зовнішні вияви, все-таки милосердне".

За Редферном, Лабіринт керує людьми, але Провидіння керує Лабіринтом. Як ми можемо про це дізнатися? За правилами, яким підпорядковується Лабіринт

(спільно з усіма іншими речами, окрім Провидіння). Що є цей закон? Те, що Лабіринт підпорядковується правилу повідомлення про себе. Наші докази цього? Той факт, що Редферн, найбільш покірна та найбільш тривіальна людина, це знає.

Але тепер ми хочемо точно знати, що це саме той закон, який керує Лабіринтом. Як Лабіринт має виявити себе? Без опису цього в нас нема нічого, й Редферн не допоможе нам у даному квесті. Він не здатний нам цього сказати й, мабуть, не сказав би навіть, якби міг. Тому й звертаємося до непримітного за інших обставин Чарльза Енджера Редферна по опис правил, які регулюють Лабіринт, його особливостей і форми та по допомогу в його пізнанні».

Редферн відклав листа. Його втомили надумані двозначності. Довільна манера викладу та загальне враження чогось надто умоглядного несподівано принесли йому втіху, яку зазвичай отримує людина, викриваючи брехню там, де вона сподівалася знайти істину. Він узяв другого листа.

Конверт був незвично довгим і вузьким і мав неприємний сірий колір. Він зберіг слабкий, та легко впізнаваний запах морських водоростей. Ім'я адресата, виведене ручкою, нерівними друкованими літерами, написали правильно, але вказали не ту адресу: бульвар Брукнера, 132. Її перекреслили, й на штампі поштового відділення можна було прочитати: «Повернути відправникові». Але на конверті не було зворотної адреси. Штамп, своєю чергою, перекреслили чорним олівцем і дописали: «Спробуйте передати на Дванадцяту вулицю, 137 В». Це й була справжня адреса.

Редферн подумав, що всі ці деталі зайві й ніби замінюють листа всередині конверта. Він відкрив конверт і дістав клапоть коричневого пакувального паперу, на якому прочитав:

«Вітаємо!

Вас обрали як одного зі справді сучасних і розважливих людей, у яких прагнення нового переважає страх, а потяг до незвичайного обмежується лише родимим смаком і бездоганними манерами. Перш за все ми віримо, що Ви належите до нестримних шукачів пригод, з якими бажаємо потоваришувати.

Тому користуємося цією можливістю, запрошуючи вас на ГРАНДІОЗНЕ ВІДКРИТТЯ НАШОГО ЛАБІРИНТУ!!!

Цей Лабіринт (єдиний подібний на Східному узбережжі) подарує вам, без сумніву, безліч задоволень. Наші криві не мають кутів! Цей Лабіринт перевіряє уяву та здійснює дитячі бажання.

Будь ласка, зателефонуйте нам, і ми організуємо зручні для вас час і місце входу в Лабіринт. Ваш внесок нам – це лише життя, свобода та прагнення щастя.

Прохання зателефонувати якнайшвидше. Заздалегідь вдячні!».

Замість підпису був номер телефону.

Редферн з досадою змахнув затиснутим у руці листом. Це, швидше за все, справа рук одного надміру енергійного англійського майора – аматора модних новацій і дружніх жартів.

Автор листа вочевидь мав намір розіграти Редферна. А Редферн вирішив розіграти хитруна – вдати, що повірив йому. Він узяв телефон і набрав номер, вказаний у листі.

Голос жінки середніх років, відчутно чимось роздратованої, відповів доволі стримано:

– Інститут дослідження поведінки Редферна.

Редферн насупився, прочистив горло й мовив:

– Я телефоную, щоб запитати про Лабіринт.

– Про що? – перепитала жінка.

– Про Лабіринт.

– Який номер ви набирали?

Редферн назвав номер. Жінка сказала, що це справді номер Інституту Редферна, але про лабіринт вона нічого не знає. Якщо, звичайно, він не має на увазі добре відому серію L лабіринтів, які використовуються для дослідів зі щурами. Лабіринти серії L, вела далі жінка, є в різних модифікаціях, ціни встановлюються відповідно до їх площі у футах. Є моделі від L-1001, простого лабіринту бінарного примусового вибору з площею двадцять п'ять квадратних футів, аж до L-10023 багатоваріантної моделі випадкового вибору з площею дев'ятсот квадратних футів, придатного для демонстрації в аудиторії.

– Ні, – сказав Редферн, – побоюся, мав на увазі не це.

– Тоді що саме ви мали на увазі? – поцікавилася жінка. – Ми створюємо також спеціальні лабіринти, як вказано у нашій рекламі на «Жовтих сторінках».

– Але я не хочу, щоб ви створювали для мене лабіринт, – сказав Редферн. – Розумієте, якщо вірити листу, який я отримав, цей лабіринт уже існує і, здається, він досить великий за розміром і розрахований на людей.

– То йдеться про такий лабіринт? – в голосі жінки прозвучала підозрілива нотка.

Редферну довелося пояснювати:

– Я отримав листа. Мене запросили на урочисте відкриття цього Лабіринту й дали ваш номер телефону для отримання додаткової інформації...

— Послухайте, пане, — роздратовано перебила його сердита жінка, — я не знаю, чи ви справді псих, чи це у вас такі жарти, чи може ще щось інше, але Інститут Редферна — поважна установа, якій понад тридцять п'ять років. І якщо ви знову набридатимете нам з цією нісенітницею, я запишу ваш дзвінок, і ви відповісте згідно з законом!

Вона кинула слухавку.

Редферн сів у крісло. Помітив, що у нього тремтять руки. Намагаючись викрити чийсь розіграш, він збирався влаштувати власний, а натомість наразився на другий, додатковий. Зрозумів, що повівся як дурень.

Тут у нього виникла тривожна думка. Він відкрив телефонну книгу Мангеттена і пошукав номер Інституту дослідження поведінки Редферна.

Такого у списку не було.

Редферн зателефонував у довідкову службу й попросив подивитися у списку нових номерів, потім — у звичайному списку, але, як і передбачав, інституту Редферна ніде не було. Нарешті, він узяв «Жовті сторінки» й почав шукати у різних розділах: «Лабіринти», «Дослідження», «Поведінка», «Наукове та лабораторне обладнання». Ніде не було жодної згадки ні про Редферна, ні про якусь фірму, що спеціалізується на створенні лабіринтів.

Він зрозумів, що намагаючись розгадати другий розіграш, втрапив у пастку третього і, швидше за все, серія розіграшів на цьому не закінчується.

Але вже накопичилося забагато доказів, щоб і далі вважати це жартом. Серія розіграшів була, фактично, частиною самого Лабіринту, невеличкою петлею, яка швидко згорнулася назад, до початкової точки. Або до моменту, який дуже нагадує початкову точку.

Однією з основних особливостей лабіринту є дублювання, подвоєння. І воно насправді було — вочевидь через використання імені Редферна в обох листах і наслідування його почерку та приховано — через монотонно повторювані протиріччя у кожному твердженні.

Опис закону лабіринту (який, як було заявлено, він знав і водночас якого не знав) був доволі простим. Це міг бути опис лише його власних емоцій, що їх міг викликати лабіринт. Його стомили навмисні двозначності. Довільна манера й загальне враження чогось умоглядного принесли несподівану втіху, яку зазвичай отримує людина, викриваючи брехню там, де вона сподівалася знайти істину.

Таким чином, він побачив, що перший лист насправді був лабіринтом — рабським, без кінця дубльованим пам'ятником нудьзі, чию досконалість порушила одна важлива деталь — власне його існування. Другий лист був необхідним дублюванням першого, й у такий спосіб виконувалися закони Лабіринту.

Можливі й інші точки зору, але тієї миті, коли Редферн про це подумав, він зауважив, що, можливо вже міркував про все це раніше.

Не спробуєш – не дізнаєшся

Руки дуже стомилися, та він знову взявся до зубила й молотка. Майже закінчив, залишилося ще кілька літер – і напис буде глибоко вкарбований у твердий граніт. Чоловік завершив роботу, випростався, недбало кинув інструменти на долівку печери. Задоволений собою, витер піт з брудного, зарослого щетиною обличчя і прочитав напис.

Я ВИНИК ІЗ ЗЕМНОГО ҐРУНТУ, ГОЛИЙ І БЕЗЗАХИСНИЙ.

Я ВИГОТОВИВ ЗНАРЯДДЯ. Я БУДУВАВ І РУЙНУВАВ,

СТВОРЮВАВ І ЗНИЩУВАВ. Я СТВОРИВ ТЕ, ЩО МЕНЕ

ПЕРЕВЕРШИЛО, І ВОНО ЗНИЩИЛО МЕНЕ.

МОЄ ІМ'Я – ЛЮДИНА, І ЦЕ – МОЯ ОСТАННЯ ПРАЦЯ.

Він посміхнувся. Гарно написано. Можливо, не надто досконало з літературної точки зору, але це – гідна пам'ятка останньої людини. Глянув на більше не потрібні інструменти в себе під ногами й знищив їх. Зголоднілий після тривалої роботи, навприсядки приготував обід. Якусь мить дивився на їжу – начебто чогось бракує. Засоромився й створив стіл, стілець і посуд. Почувався збентеженим: знову про це забув.

Квалитися не було куди, та все одно їв похапцем. Подумки відзначив: якщо не загадуєш певних конкретних харчів, завжди створюєш гамбургер, картопляне пюре, горошок, хліб і морозиво. І підсумував – звичка. По обіді примусив зникнути решки їжі, а також посуд і стіл. Стілець він залишив: так і сидів на ньому, уважно розглядаючи напис. «Добре вийшло, – похвалив себе, – але ніхто, крім мене, ніколи не прочитає».

Не було жодного сумніву, що він – остання жива людина на Землі. Війну вели за всіма правилами. Так старанно воювати могла тільки людина – істота вкрай педантична. У цій війні не було ні нейтральних країн, ані політики неприєднання. Доводилося ставати або по один бік, або по інший. Бактерії, отруйні гази та радіація накрили Землю величезною хмарою. У перші дні цієї війни одна непереможна зброя майже невпинно змагалася з іншою таємною зброєю. І навіть по тому, як остання рука натиснула останню кнопку, бомби, що запускалися й керувалися автоматично, й далі сипалися дощем. Несчасна Земля стала величезним смітником, позбавленим усього живого, від полюса до полюса не залишилось ні рослини, ані тварини.

Майже все це розгорталося в нього на очах. Він чекав, поки не впевнився, що впала остання бомба, й тепер повернувся.

«Дуже розумно вчинив», – гірко подумав чоловік, з печери споглядаючи застиглу лаву, свій корабель, що завмер на ній, і понівечені гори вдалині.

Він зрадник. Та кого це тепер обходить?

Чоловік був капітаном Військ Західної Півкулі. За два дні війни вже зрозумів, що це — кінець. Тож завантажив корабель консервованим повітрям, їжею і водою та втік. Знав, що серед хаосу і руйнування ніхто не кинеться його шукати, а за кілька днів уже й не буде кому вирушати на пошуки. Посадив великий корабель на зворотний бік Місяця й чекав. Війна тривала дванадцять днів — він розраховував на чотирнадцять, але довелося чекати ще майже півроку, поки перестали падати автоматичні ракети. Тоді й приземлився.

І виявив, що живий тут лише він один...

Сподівався, що й інші визнають цю війну безглузду, завантажуть кораблі та втечуть на Місяць. Мабуть, якщо хтось і мав подібні наміри, часу для їх здійснення вже не залишалося. Він мав надію на виживання бодай розпорошених купок людей, але нікого не знайшов. Війна велася надто ретельно.

Повернення на Землю мало його вбити, бо саме повітря тут стало отруйним, але не чоловік цим не переймався — і не загинув. Здавалося, виробив імунітет проти різних видів мікробів та випромінювання, або навіть набув особливої здатності до виживання. Звичайно, він стикався з усіма згубними впливами, блукаючи цілим світом, скеровуючи свій корабель над подовбаними долинами й випаленими горами від руїн одного міста до згарища на місці іншого. І ніде не знайшов життя, але дещо відкрив у собі.

Він міг творити. Усвідомив свою силу на третій день перебування на Землі. Йому закортіло побачити дерево посеред розтопленого каменю й покорченого металу — і дерево з'явилося. Решту дня він вправляв-ся, поки не з'ясував, що може створювати не лише все побачене колись, а й те, про що чув.

Те, що він найкраще знав, і створювалося найпростіше. Наприклад, речі, відомі йому лише з книг або розповідей, — скажімо, палаци — зазвичай виявлялися кривобокими й трохи дивними, хоча їх можна було вдосконалювати, подумки допрацьовуючи деталі. Все створене було тривимірним. Навіть їжа смакувала як справжня й тамувала голод. Він міг забути про те, що створив, лягти спати, і все одно після пробудження бачив свої творіння на колишньому місці. Міг і знищувати їх: достатньо подумки зосередитися на цьому — й усе створене зникає. Просто що більша річ, то довше слід на ній зосереджуватися.

Об'єкти, які створив не він — долини й гори, — теж міг знищувати, але це займало більше часу. Мабуть, легше вправлятися з матерією, створеною самотужки. Він міг творити птахів і дрібних тварин, чи це тільки мало вигляд птахів і тварин?

Ніколи не намагався створити людину.

Чоловік не був ученим, служив космічним льотчиком. Мав досить обмежені знання з теорії будови атома й практично нічого не знав про генетику. Міркував так: імовірно, певні зміни в ньому відбулися на клітинному рівні, можливо, щось зрушилося в його мозку чи на самій Землі. Та причинами теж не надто цікавився, просто прийняв цей факт.

Він знову подивився на гранітну плиту. Щось його непокоїло.

Звичайно, міг би її створити, але не знав, чи залишаться по його смерті всі створені ним речі. Вони здавалися доволі стабільними, але могли зникнути разом зі зникненням його самого. Тому він знайшов компромісне рішення. Створив зубило та молоток, але обрав для напису природну гранітну стіну. Вирізьблював свого листа на внутрішній стіні печери, щоб він краще зберігся. Багато годин напружено працював над ним, навіть спав та їв біля стіни.

Від входу в печеру він міг бачити корабель на випаленому ґрунті, але не поспішав повертатися до нього. За шість днів глибоко закарбований у скелі напис був готовий.

Нарешті чоловік збагнув, що саме його непокоїло, коли він дивився на сірий граніт. Єдиними людьми, які зможуть це прочитати, будуть прибульці з інших планет. Як вони розшифрують послання? Останній землянин люто дивився на напис. Слід було зробити його символічним. Але які символи він мав обрати? Математичні? Але що можна сказати про людину за допомогою математичних символів? І звідки він узяв, що будь-хто колись знайде цю печеру? Яка користь від напису, коли вся історія людства написана на обличчі планети, випалена у земній корі, й кожен, хто це побачить, зуміє її прочитати? Він прокляв свою дурість, яка змусила витратити шість днів на марний напис. Уже збирався його розчинити, аж раптом рвучко озирнувся: зачув кроки біля входу в печеру.

Ледь не впав зі стільця й зірвався на рівні.

Перед ним стояла дівчина. Він закліпав, але дівчина не зникла. Висока, чорнява, загорнута в подертий, брудний клапоть якоїсь тканини.

— Вітання, — мовила вона і зайшла до печери. — Я з долини почула стукіт твого молотка.

Чоловік машинально запропонував їй стільчик і створив інший для себе. Дівчина обережно перевірила його, перш ніж сісти.

— Я бачу, як ти це робиш, — сказала вона, — але не можу повірити в це. Дзеркала?

— Ні, — пробурмотів він невпевнено, — я створюю. Тобто я можу... Але зачекай! Як ти сюди потрапила?

Очікуючи відповіді, він перебирав різні можливості. Ховалася в печері? На вершині гори? Ні, залишається єдине ...

— Я була на твоєму кораблі, друже.

Вона відкинулася на спинку стільця і обхопила руками коліно

— Коли ти завантажив свій крейсер, я зрозуміла, що збираєшся його викрасти. Я втомилася вісімнадцять годин на добу встановлювати запобіжники й вирішила втекти з тобою. Ще є хто-небудь живий?

— Ні. Чому ж тоді я не бачив тебе?

Він дивився на прекрасну дівчину в лахмітті, й думки в нього плуталися. Простягнув руку й доторкнувся до неї. Вона не відсторонилася, але на гарненькому личку позначилося роздратування.

— Я справжня, — сказала вона прямо, — ти мав бачити мене на базі. Пам'ятаєш?

Він намагався пригадати той час, коли ще існувала база, — здавалося, це було століття тому. Там справді працювала чорнява дівчина, на яку він не звертав жодної уваги.

— Гадаю, що змерзла на смерть, — вела вона далі, — чи впала в кому за кілька годин по тому, як злетів твій корабель. У твоєму ящику жажлива система опалення! — вона здригнулася від згадки.

— Я мав заощаджувати кисень, — пояснив він, — тому обігрівав лише кабінку пілота. Розтягував запас, щоб на довше вистачило.

— Добре, що ти мене тоді не бачив, — засміялася вона. — Б'юсь об заклад, що, мабуть, мала чудовий вигляд, уся вкрита памороззю. Така собі сонна красуня. Ну, заморозилася, одним словом. Коли ти відчинив усі відсіки — ожила. Ось і вся історія. Припускаю, це зайняло кілька днів. А чому ти не побачив мене?

— Може, тому, що я не повертався до корабля, — зізнався він. — Я невдовзі виявив, що запаси більше не потрібні. Це ж треба — я вважав, що відчинив усі відсіки, але насправді не пригадую...

Дівчина побачила напис на стіні.

— Що це?

— Я хотів залишити такий пам'ятник.

— Хто ж це прочитає? — слушно поцікавилася вона.

— Та, мабуть, ніхто. Це була дурна ідея.

Він зосередився на цій думці. За кілька хвилин гранітна стіна очистилася.

— Я досі не розумію, як ти змогла вижити, — спантеличено повторив він.

— Але ж якось вижила. Я не розумію, як ти це робиш, — вона показала на стільці й стіну, — але тепер визнаю: ти справді можеш це робити. Чому ж ти не можеш прийняти того факту, що я жива?

— Не ображайся, — пробурмотів чоловік, — мені дуже потрібне чиесь товариство, особливо жіноче. Це просто... відвернися на хвилинку.

Дівчина, мабуть, не зрозуміла, навіщо, але виконала його прохання. Він швидко знищив щетину на обличчі й створив чисті напрасовані брукки та

сорочку. Скинув подертий однострій, переодягнувся, знищив ганчір'я. Потім дещо пригадав і створив гребінець та розчесав скуйовджене темне волосся.

— Усе гаразд, — звернувся до дівчини, — можеш дивитися.

— Непогано, — вона з посмішкою оглянула його.

— Дозволь зачесатися твоїм гребінцем, — попросила дівчина, — і, будь ласка, може, й мені зробиш одяг? Загалом, дванадцятий розмір, але може бути десь трохи ширше — у потрібних місцях, звичайно.

З третьої спроби йому вдалося зробити все правильно — ніколи не думав, що жіночі форми можуть виявитися аж настільки оманливими. Насамкінець він зробив для неї пару золотавих босоніжок на високих підборах.

— Трохи затісні, — повідомила вона, взуваючись, — і не надто практичні за відсутності тротуарів. Але красно дякую. З твоїми здібностями можна було б не турбуватися через подарунки на Різдво.

Її темне волосся виблискувало у сонячному промінні, й дівчина здавалася дуже привабливою і теплою — людською.

— Спробуй, може, ти теж можеш створювати, — запропонував він, бажаючи розділити з нею свої неймовірні нові можливості.

— Я вже намагалася, — зітхнула вона, — та не виходить. Світ і досі належить чоловікам...

Він спохмурнів.

— Тоді як я можу бути абсолютно впевнений, що ти справжня?

— Ти знову за своє? Пам'ятаєш, як ти мене створив, володарю? — засміялася вона, нагинаючись, щоб послабити ремінець на взутті.

— Ну, я думав... про жінок, — похмуро озвався він. — Можливо, я й створив тебе, але вві сні. Чому б моїй підсвідомості не мати такої сили, як у свідомого розуму? Я міг тебе запам'ятати і відтворити твій образ. І ти була б надзвичайно схожою на справжню. Тож якби тебе створила моя підсвідомість, вона зробила б це так, щоб свідомість ніколи не дізналася про це.

— Ти просто смішний!

— Адже якби мій свідомий розум про це довідався, — вів він далі, стараючись не відволікатися на сторонні думки, — то не сприйняв би твого існування. Загалом твоя функція, як творіння моєї підсвідомості, полягає в тому, щоб не дати мені дізнатися про твоє штучне походження. Щоб у будь-який можливий спосіб, за допомогою будь-яких логічних висновків довести, що ти існувала раніше...

— Ну, тоді давай подивимось, як тобі вдасться створити жінку, якщо твій розум на таке здатний! — дівчина рвучким рухом схрестила руки й відкинулася на спинку стільця.

— Гаразд, спробую.

Він дивився на стіну печери, на тлі якої почала з'являтися жінка. Вона формувалася поступово: одна рука виявилася закороткою, ноги — задовгими. Він цілковито зосередився й зміг трохи виправити пропорції. Але очі в жінки були розташовані якимось дивно, під кутом, а плечі та спина мали неприродні обриси. Чоловік створив оболонку без мозку та внутрішніх органів, автомат. Наказав їй говорити, але з рота в тієї істоти вилітали самі бульбашки повітря, бо їй не дали голосового апарату.

Він зітхнув і знищив недолугий витвір.

— Я не скульптор, — здався нарешті, — й не Бог.

— Я рада, що аж тепер ти це зрозумів.

— Це ще не підтвердження, — вправився він і далі, — що ти справжня. Не знаю, на що здатна моя підсвідомість.

— Зроби щось для мене, — раптом попросила дівчина. — Я втомилася слухати цю дурню.

Він зрозумів, що завдав їй болю. Скривдив єдину людину, яка залишилася з ним на Землі. Кивнув, узяв її за руку й вивів з печери. На відкритій рівнині створив місто. Вже вправлявся у цьому кілька днів тому, тож цього разу вийшло набагато краще. Пригадуючи малюнки й колишні дитячі уявлення про «Тисячу та одну ніч», обрав чорний, білий і рожевий кольори. Стіни сяяли рубінами, брама була з чорного дерева, оздобленого сріблом. Червоно-золотаві вежі прикрасив сапфірами. Величні сходи з молочно-білої слонової кістки тисячами мармурових сходинок вели до найвищого опалового шпиля. Він створив лагуни з блакитною водою, над ними пурхали маленькі пташки, срібні та золоті рибки звивалися в спокійній глибині.

Двоє ходили містом, і чоловік створював для дівчини троянди — білі, жовті, червоні, а ще — цілі сади небачених квітів. Між двох будівель, прикрашених шпильастими куполами, виник величезний басейн, на його гладіні тішила око барка під пурпуровим накриттям, а на ній — усі види страв і напоїв, які він міг пригадати.

Пара пливла лагуною, їх обвівав легенький вітерець, створений чоловіком.

— І все це несправжнє, — за деякий час нагадав він дівчині.

Вона посміхнулася.

— Неправда. До всього цього можна доторкнутися. Воно справжнє.

— Але чи залишиться все це тут, якщо я помру?

— Кого це хвилює? Крім того, якщо ти можеш створювати все це, то можеш вилікувати й будь-яку хворобу. Можливо, ти навіть здатний зупинити старість і смерть.

Вона зірвала квітку з похиленої над водою гілки й вдихнула її пахощі.

— Ти можеш зберегти квіти, щоб вони не зів'яли й не загинули. Можливо, ти зробиш те саме для нас. То в чому ж проблема?

— Ти хотіла б залишити Землю? — спитав він і затагнувся новоствореною сигаретою. — Хотіла б знайти нову планету, не зачеплену війною? Хотіла б розпочати все наново?

— Розпочати наново? Ти маєш на увазі... Можливо, згодом. Зараз не хочу навіть підходити до корабля. Це нагадує про війну.

Вони поплавали ще трохи.

— Тепер ти впевнений, що я справжня? — запитала дівчина.

— Якщо чесно — ні, — зізнався він, — але дуже хочу в це вірити.

— То послухай мене, — дівчина нахилилася до нього. — Я справжня.

Вона обійняла його.

— Я завжди була справжньою. Я завжди буду справжньою. Ти хочеш доказів? Ну, я знаю, що я справжня. І ти це знаєш. Які ще можуть бути запитання?

Він дивився на дівчину довгу мить, відчував, як її теплі руки обіймають його за ший, слухав її дихання. Він вдихав пахощі її шкіри й волосся, особливі, притаманні тільки їй.

Нарешті повільно вимовив:

— Я вірю тобі. Я тебе кохаю. Як... як твоє ім'я?

Дівчина замислилася на мить.

— Джоан.

— Дивно, — він знизав плечима, — я завжди мріяв про дівчину на ім'я Джоан. Як твоє прізвище?

Дівчина поцілувала його.

Над лагуною кружляли ластівки, яких він створив, — його ластівки; його рибки вигравали у воді, його місто, розкішне й блискуче, розкинулося аж до гір, укритих застиглою лавою.

— Ти не назвала мені свого прізвища, — нагадав нарешті.

— Прізвище для дівчини не має значення, бо вона завжди бере прізвище свого чоловіка.

— Ти ухиляєшся від відповіді!

Вона посміхнулася:

— Та невже?

Лаксіанський ключ

Річард Грегор сидів за тим самим столом у тому самому трохи занедбаному офісі компанії «ААА Головна міжпланетна служба дезактивації». Наближався полудень, але Арнольд, його партнер, ще не з'являвся. Грегор знову розкладав свій надзвичайно складний пасьянс. Раптом з холу почувся грукіт.

Двері «ААА Головної» прочинилися, у щілину простромилася голова Арнольда.

— Що, в тебе короткий робочий день? — поцікавився Грегор.

— Я щойно забезпечив наше майбутнє, — заявив Арнольд, потім відчинив двері навстіж і гукнув:

— Хлопці, заносьте!

Четверо спітнілих вантажників затягли квадратну чорну машину завбільшки як слоненя.

— Ось, — гордовито вказав на неї Арнольд.

Він розрахувався з робітниками, закрив руки за спину, мрійливо примружився, оглядаючи машину.

Грегор відклав карти повільним рухом стомленої від життя людини, яка бачила всього на своєму віку. Далі підвівся та обійшов навкруг машини.

— Ну-ну... І що ж воно таке?

— Мільйон баксів просто у нас в руках, — повідомив Арнольд.

— Хто б сумнівався. Але що це?

— Безвтратний Виробник, — пояснив Арнольд, задоволено посміхаючись. — Я вранці проходив повз контору міжзоряного лахмітника Джо й побачив у вітрині цю штуку. І купив її, вважаю, задушно. Джо навіть не знає до ладу, що воно таке.

— Так само, як і я, — зітхнув Грегор. — А ти хоч знаєш?

Арнольд опустився навколішки, намагаючись прочитати інструкцію, вигравіювану на передній панелі машини. Не оглядаючись, кинув:

— Ти ж чув про планету Мельдж?

Грегор кивнув. Мельдж була віддаленою від торгових шляхів маленькою непоказною планетою на північній периферії галактики. Свого часу на Мельдж існувала надзвичайно розвинена цивілізація, що розквітла завдяки так званій Стародавній Мельджській Науці. Старовинні наукові досягнення мешканці планети втратили кілька століть тому, хоча іноді де-неде ще знаходилися поодинокі артефакти.

— Це витвір Стародавньої Науки? — уточнив Грегор.

— Авжеж. Це Мельджський Безвтратний Виробник. Сумніваюся, чи знайдеться більш ніж чотири чи п'ять подібних у цілому всесвіті. Відтворити їх неможливо.

— Що ж він виробляє? — запитав Грегор.

— А я звідки знаю? — знизав плечима Арнольд. — Може, знайдеш мені мельдж-англійський словник?

Сам дивуючись з власної терплячості, Грегор підійшов до книжкової полиці.

— То ти навіть не знаєш, для чого він?

— О, словник. Дякую. Чи не байдуже, що він виробляє? Це ж безкоштовно. Машина отримує енергію з повітря, з космосу, від сонця, звідки завгодно. Їй не потрібне жодне підключення, пальне чи обслуговування. Дія в неї не обмежена.

Арнольд розгорнув словник і почав шукати у ньому слова з панелі Виробника.

— Вільна енергія...

— Ці вчені були не дурні, — Арнольд уже занотовував свій переклад у кишеньковому гаджеті. — Виробник добуває енергію з повітря, тому байдуже, що він виробляє. Ми завжди зможемо це продати, і все отримане буде чистим прибутком.

Грегор дивився на свого низенького меткого партнера, і його зажурене довгобразе обличчя здавалося ще сумнішим, ніж зазвичай.

— Арнольде, — сказав він, — хочу тобі дещо нагадати. Перш за все ти хімік. Я еколог. Ми нічого не петраємо в машинах, а в складних інопланетних механізмах і поготів.

Арнольд неуважно кивнув і повернув вимикач. Виробник стримано загурчав.

— Ба більше, — Грегор відступив на кілька кроків, — ми — дезактиватори планет, якщо ти не забув. У нас немає підстав для...

Виробник почав уривчасто кашляти.

— Ось, переклав, — вигукнув Арнольд. — Тут написано: «Мельджський Безвтратний Виробник — ще один тріумф Лабораторії Глоттена. Цей Виробник гарантовано не піддається жодним руйнівним впливам, захищений від

пошкоджень, його неможливо вивести з ладу. Він не потребує жодного джерела енергії. Щоб розпо-чати роботу, натисніть кнопку 1. Щоб зупинити, використовуйте Лаксіанський Ключ. Ваш Мельджський Безвтратний Виробник постачається з вічною гарантією щодо відсутності дефектів. У разі їх виникнення просимо звертатися до Лабораторії Глоттена».

— Я погано пояснив? — не здавався Грегор. — Ми дезактиватори...

— Не будь занудою, — перебив його Арнольд. — Щойно ця машина запрацює, ми можемо піти у відставку. Так, ось кнопка 1.

Машина лиховісно задеренчала, далі цей звук змінився рівним гудінням. Кілька хвилин нічого не відбувалося.

— Мабуть, вона прогрівається, — занепокоївся Арнольд.

Нарешті з отвору внизу панелі посипався сірий порошок.

— Напевне, пилюки назбиралося, — пробурчав Грегор.

Але порошок і далі сипався на підлогу.

— Вона працює! — вигукнув Арнольд.

— Що ж це таке? — запитав Грегор.

— І гадки не маю. Доведеться зробити аналіз.

Переможно посміхаючись, Арнольд набрав порошку в пробірку й побіг до свого столу.

Грегор стояв перед Виробником і дивився на струмінь сірого порошку, аж поки озвався:

— Може, ліпше вимкнути, поки не дізнаємося, що воно таке?

— Ну, ні, — похитав головою Арнольд. — Хоч би що це було, воно коштує грошей.

Він узяв пальник, долив у пробірку дистильованої води й поринув у роботу.

Грегор знизав плечима. Він звик до Арнольдових проектів.

Звідтоді, як вони заснували «ААА Головну», Арнольд шукав легкого збагачення. Але його так звані короткі шляхи зазвичай лише додавали труднощів у їхній роботі й ускладнювали звичні методи, але Арнольд швидко забував про це.

«Ну, — подумав Грегор, — принаймні, з ним не занудьгуеш». Він сів за стіл і знову почав розкладати складний пасьянс.

Упродовж наступних кількох годин у офісі панувала тиша. Арнольд невтомно працював — додавав хімікати, збирав осад, звіряв результати за кількома грубими книгами, розкладеними на столі. Грегор приніс бутерброди та каву.

Сам попоїв і тепер ходив туди-сюди кімнатою та спостерігав, як сірий порошок безперервним потоком сіється з машини.

Гудіння Виробника поступово поголоснішало, порошок посипався грубішою цівкою.

Ще за годину Арнольд скінчив свою роботу.

— Ми на коні! — заявив він.

— То що ж це за речовина? — поцікавився Грегор, сподіваючись, що хоча б цього разу Арнольд поцілів у яблучко.

— Ця речовина — танґриз, — повідомив Арнольд і глянув на Грегора в очікуванні його реакції.

— Танґриз?

— Абсолютно точно.

— Тоді, прошу, поясни мені, що воно таке, цей танґриз? — допитувався Грегор.

— Я думав, ти знаєш. Танґриз — основна їжа населення Мельджу. Дорослі жителі планети Мельдж споживають по кілька тонн танґриз у на рік.

— Їжа? — Грегор по-новому, з повагою подивився на темно-сірий порошок. Машина, яка цілодобово виробляє їжу, може виявитися дуже прибутковою.

Особливо, якщо не потребує жодного обслуговування та працює без витрат.

Арнольд уже розгорнув телефонний довідник і набрав номер.

— Доброго дня. Це міжзоряна харчова корпорація? Я б хотів поговорити з президентом. Що? Його немає? Тоді з віце-президентом. Це важливо... Ви слухаєте? Гаразд, тут така справа. Я можу запропонувати вам майже необмежену кількість танґриз у, основної їжі населення планети Мельдж. Так-так. Я знав, що вас це зацікавить. Так, звичайно, я зачекаю.

Він звернувся до Грегора:

— У цих корпораціях думають, що зможуть на нас натиснути... Так, сер, це правда, сер. Ви маєте справу з танґризом? Чудово, чудово!

Грегор підійшов ближче, намагаючись почути, що говорять по той бік лінії зв'язку.

Арнольд відсторонив його.

— Ціна... Ну, і яка ж справжня ринкова ціна? ...П'ять доларів за тонну не так і багато, але я гадаю... що? П'ять центів за тонну? Ви жартуєте! Я сподівався на серйозну розмову.

Грегор відійшов від телефону й стомлено опустився в крісло, незворушно слухаючи балачки Арнольда:

— Так, так. Ну, я не знав, що... Розумію. Дякую.

Арнольд поклав слухавку.

— Здається, — сказав він, — на Землі нема значного попиту на танґриз. Тут мешкають лише близько п'ятдесяти прибульців з Мельджу, а вартість його транспортування на саму планету може виявитися надзвичайно високою.

Грегор підняв брову й глянув на Виробника. Здавалося, машина запрацювала швидше, бо танґриз ринув, як вода з шлангу під високим тиском. На всіх речах у кімнаті осіла сіра пилюка. Шар порошу на підлозі перед машиною сягав півфута.

— Нічого, — заспокоїв партнера Арнольд, — можливо, цей порошок використовується ще й з іншою метою.

Він повернувся до столу й почав гортати свої грубі книжки.

— Може, поки що ліпше його вимкнути? — запропонував Грегор.

— Нізащо, — відмахнувся Арнольд. — Він же працює безкоштовно! Хіба ти не розумієш? Він заробляє нам гроші.

Арнольд занурився у книги. Грегор знову почав був сновигати кімнатою, але виявилось, що по кісточки в танґризі не так легко брести. Він важко опустився у крісло, міркуючи: може, ліпше піти кудись у парк?

До вечора сірий пил заповнив кімнату на кілька футів у висоту. В ньому вже потонули кілька ручок, олівців, папок і кейс. Грегор почав перейматися, чи витримає таку вагу підлога. Він проклав стежку до дверей, користуючись замість лопати кошиком для сміття.

Арнольд із втомленим, але задоволеним виглядом нарешті згорнув свої книги.

— Є ще одне застосування цього продукту.

— Яке саме?

— Танґриз використовується, як будівельний матеріал. За кілька тижнів він застигає на повітрі, стає твердим як граніт. Знаєш, що зробимо?

— Ну кажи.

— Зателефонуємо до будівельної компанії. Давай просто зараз.

Грегор поговорив з представником будівельної компанії Толедо-Марс і повідомив панові О'Тоулу, що вони можуть запропонувати майже необмежену кількість танґризів.

— Танґризу? — перепитав О'Тоул. — Зараз цей будівельний матеріал не надто популярний. Розумієте, до нього не пристає фарба.

— Я цього не знав, — розгубився Грегор.

— А ви знаєте, що раса якихось божевільних вживає його в їжу? Чому б вам...

— Ми воліємо продавати його як будівельний матеріал, — пояснив Грегор.

— Гаразд, я думаю, ми зможемо домовитися. Завжди є який-такий попит на дешеве будівництво. Візьмемо по п'ятнадцять за тонну.

— Доларів?

— Центів.

— Я вам зателефоную, — сказав Грегор.

Його партнер схвально кивнув.

— Гаразд. Скажімо, ця машина виробляє десять тонн за день, щодня, рік за роком. Давай порахуємо...

Він швидко щось обчислив на логарифмічній лінійці.

— Майже п'ятсот п'ятдесят доларів на рік. Це, звичайно, нас не озолотить, але хоча б частково відшкодуємо оренду офісу.

— Але ж ми не можемо залишати все це тут, — Грегор з тривогою спостерігав, як неухильно зростають кучугури танґризу.

— Звичайно ж, ні. Ми винаймемо ділянку десь за містом і перенесемо виробництво туди. Покупці зможуть забирати продукт у будь-який зручний для них час.

Грегор зателефонував О'Тоулу й дав згоду на співпрацю з його фірмою.

— Гаразд, — погодився й О'Тоул, — ви знаєте, де розташований наш завод? Привозьте продукт у будь-який час протягом робочого дня.

— Ми повинні привозити? Я думав, що ви...

— За п'ятнадцять центів за тонну? Ні, ми й так ідемо вам на поступки, забираючи у вас цей товар. Доставка вашим коштом.

— Нічого собі, — пробурмотів Арнольд, коли Грегор повісив слухавку, — вартість транспортування...

— ...значно перевищить п'ятнадцять центів за тонну, — продовжив Грегор. — Ти ліпше зупини машину до того часу, поки ми вирішимо, що робити

Арнольд нахилився до Виробника.

— Зараз подивимося, — бурмотів він. — Щоб вимкнути Виробника, потрібно скористатися Лаксі-анським ключем.

Він оглянув передню панель машини.

— Вимидай мерщій, — нетерпляче квапив Грегор.

— Хвилинку.

— Ти його вимкнеш нарешті, чи ні?

Арнольд з ніяковою посмішкою випростався.

— Це не так просто.

— У чім затримка?

— Щоб його вимкнути, потрібен Лаксіанський ключ. А його тут, здається, немає.

Наступні кілька годин вони витратили на безладні телефонні дзвінки в різні куточки країни. Грегор і Арнольд зв'язувалися з музеями, науково-дослідними інститутами, археологічними відділеннями коледжів та будь-якими установами, що лишень спадали на думку. Ніхто зроду не бачив Лаксіан-ського ключа, жоден співрозмовник гадки не мав, де його шукати.

Арнольд у розпачі зателефонував міжзоряному лахмітникові Джо.

— Ні, не було в мене Лаксіанського ключа, — відповів Джо. — А як гадаєте, чому я так дешево продав машину?

Партнери облишили телефон і подивилися один на одного. Мельджський Безвтратний Виробник бадьоро видавав струмись нікому не потрібного порошку. Обидва стільці, крісло й радіатор потонули в ньому, сірі кучугури танґризу вже сягали висоти столів.

— Гарні заробітки, — підсумував Грегор.

— Ми щось вигидаємо.

— Ну-ну... Ми?

Арнольд повернувся до своїх книжок і провів цілу ніч у пошуках іншого застосування танґризу. Грегору довелося викидати сірий порошок у хол, щоб він повністю не поглинув офіс.

Настав ранок, безтурботне сонце зазирнуло у вікна крізь пелену сірого пилу. Арнольд відірвався від книг, устав і позіхнув.

— Ну то що? — не витримав Грегор.

— На жаль, нічого.

Грегор подався по каву. Коли повернувся, то застав Арнольда в товаристві розлюченого власника будинку й двох здоровенних червонопиких поліцейських.

— Негайно заберіть цей пісок з холу до останньої порошокни! — верещав власник.

— Правильно, — докинув один із червонопиких поліцейських. — Окрім того, є постанова проти експлуатації заводів у діловому районі.

— Це не завод, — намагався пояснити Грегор, — це — Мельджський Безвтратний Виробник.

— А я вам кажу, що це завод, — розгнівався поліцейський, — і наказую негайно припинити виробництво.

— У нас проблема, — розвів руками Арнольд. — Ми не можемо його вимкнути.

— Як це — не можете вимкнути? — підозріливо поцікавився поліцейський. — Ви що, знущаєтеся? Вимкніть негайно.

— Офіцере, присягаюся...

— Слухайте-но, розумнику, я повернуся за годину. Або вимкнете машину й приборете весь цей безлад, або проти вас буде відкрито справу.

Усі троє пішли.

Грегор і Арнольд перезирнулися, далі обоє глянули на Безвтратного Виробника. Тангриз майже поховав його під сірим заметом, але й далі невблаганно прибував.

— Прокляття! — здавалося, що Арнольд на межі нервового зриву. — Кудись же треба це збувати. Має ж бути хоч якийсь попит на цей клятий продукт! Але воно нічого не варте! Вся ця купа бісового порошку не коштує і копійки!

— Опануй себе, — Грегор сердито витрушував пил з волосся.

— Ти розумієш? Якщо ми отримуємо цю дурню в необмеженій кількості й без втрат, на неї має бути попит...

Двері відчинилися, увійшов високий, худий чоловік у темному діловому костюмі з компактим ґаджетом у руці.

— О, це таки справді тут, — сказав він.

Раптом Грегорові сяйнула божевільна надія.

— Це Лаксіанський ключ? — запитав він.

— Який ще ключ? Ні, це зовсім не те, що ви подумали, — заперечив чоловік, — це вимірвач втрати електроенергії.

— О Господи! — вирвалося у Грегора.

— І він, здається, привів мене до джерела витрат, — мовив чоловік. — Мене звуть Гарстерсом.

Він згріб порошок зі столу Грегора, зняв показники приладу й почав заповнювати якийсь бланк.

— У чому річ? — не зрозумів Арнольд.

— Я з енергетичної компанії «Метрополітен», — пояснив Гарстерс. — Учора, десь близько полудня, ми помітили раптовий стрибок витрат електроенергії.

— І ви хочете сказати, що ці витрати через нас? — налякався Грегор.

— Через вашу машину, — уточнив Гарстерс. Він заповнив свій бланк і поклав його до кишені. — Дякую за співпрацю. Рахунок вам надішлють.

Із чималими зусиллями службовець прочинив двері, з порогу озирнувся на Безвтратного Виробника.

— Мабуть, він у вас виробляє щось дуже коштовне, — резюмував він, — якщо компенсує такі витрати. Це часом не платиновий порошок?

Чоловік ввічливо посміхнувся, вклонився і вийшов.

Грегор глянув на Арнольда:

— Оце твоя безкоштовна енергія?

— Ну, таке, — знітився той. — Гадаю, він просто захоплює енергію з найближчого джерела.

— Так ото ж. «Отримує живлення з повітря, з космосу, від сонця». І з ліній енергопостачання, якщо вони близьенько.

— Виходить, що так. Але основний принцип...

— До дідька твій основний принцип! — скрикнув Грегор. — Ми не можемо зупинити цю дурню без Лаксіанського ключа, жодна людина не знає, що таке цей клятий ключ, ми занурюємося в кучугури якогось жахливого пилу й навіть не спроможні його вивозити, ще й спалюємо енергію, ніби нове сонце!

— Ну має ж бути якийсь вихід, — у голосі Арнольда почувся відчай.

— Та що ти кажеш? Припустимо... Ну то шукай його!

Арнольд сів там, де під купами порошку мав бути його стіл, і заплющив очі. У двері гупали, з вулиці чулися розгнівані голоси.

— Замкни двері, — попросив Арнольд.

Грегор замкнувся на ключ. Арнольд подумав ще кілька хвилин, потім підвівся.

— Не все ще втрачено, — запевнив він. — Ця машина таки забезпечить нам статки.

— Давай просто знищимо її, — запропонував Грегор. — Скиньмо в океан, абощо.

— Ні! Я знаю, що робити! Ну-бо, поквапся. Приготуємо до відльоту наш космічний корабель.

Наступні дні для «ААА Головної» промайнули в суцільній метушні. Партнерам довелося за немислиму ціну найняти людей, щоб ті вигребли з будинку танґриз. Далі вони якось примудрилися перевезти до космічного корабля машину, яка безперервно розсівала скрізь за собою сірий пил. Нарешті все було готове. Безвтратний Виробник стояв у трюмі, швидко заповнюючи його танґризом. Корабель залишив межі сонячної системи й набрав швидкість.

— Це ж логічно, — пояснював Арнольд. — Звичайно, на Землі немає попиту на танґриз. Тому не варто було й намагатися продати його тут. Але на планеті Мельдж...

— Щось мені це все не до вподоби, — засумнівався Грегор.

— Мій план має спрацювати. Постачати на Мельдж танґриз надто дорого. Але ми розмістимо там саму нашу фабрику. Можемо випускати продукцію безперервним потоком.

— А якщо й там попит виявиться занижким? — не вгавав Грегор.

— Як це він може бути занижким? Цей продукт — хліб мешканців Мельдж. Це їхній основний харч. Як тут можна проколотися?

По двотижневій подорожі у космосі в ілюмінаторі з правого борту корабля з'явилася Мельдж. І саме вчасно — танґриз уже заповнив трюм під зав'язку. Його герметично закрили, але тиск зростав разом із загрозою розриву стін корабля. Доводилося щодня скидати по кілька тонн, але цей процес займав багато часу й призводив до втрат тепла та повітря.

Таким чином, вони прибули на Мельдж майже без запасів кисню, в холодному кораблі, кожен закапелок якого був натоптаний танґризом. Щойно приземлилися, на борт прибув митник у помаранчевому однострої.

— Ласкаво просимо, — сказав він. — Гості не так часто відвідують нашу невеличку віддалену планету. Ви до нас надовго?

— Гадаємо, що так, — відповів Арнольд. — Ми збираємося відкрити тут бізнес.

— Чудово! — чиновник привітно посміхнувся. — Нашій планеті потрібна свіжа кров, нові підприємства. Дозвольте поцікавитися, що у вас за бізнес?

— Ми збираємося продавати танґриз, основний продукт харчування...

Обличчя чиновника миттю спохмурніло.

— Що-що ви збираєтеся продавати?

— Танґриз. У нас є Безвтратний Виробник, і...

Митник натиснув кнопку пристрою, закріпленого на зап'ястку.

— Вибачте, ви повинні негайно залишити планету.

— Але ж ми маємо паспорти з відкритими візами...

— Згідно з нашими законами, ви маєте негайно відлетіти й забрати свого Безвтратного Виробника.

— Як таке можливе? — обурився Грегор. — У вас хоча б є свобода підприємництва?

— Тільки не для виробництва танґризів.

З десяток танків виповзли на поле космодрому й оточили корабель. Чиновник вийшов і почав спускатися трапом.

— Зачекайте! — відчайдушно заволав Грегор. — Якщо ви боїтеся конкуренції, то прийміть Безвтратного Виробника від нас у подарунок!

— Ні! — закричав Арнольд.

— Так! Просто відкопайте і заберіть його. Нехай годує ваших злидарів. Може, потім поставите нам пам'ятник.

Підтяглися ще кілька танків. Низько у небі над космодромом кружляли застарілі реактивні літаки.

— Залиште планету! — вигукнув чиновник. — Ви справді гадаєте, що змогли б продавати танґриз на Мельджі? Та розплюште очі, озирніться!

Вони поглянули навколо. Поле космодрому було вкрите сірим порошком, його оточували будівлі однакового сірого кольору. Позаду розкинулися похмурі сірі поля, а ще далі здіймалися низькі сірі гори.

Скільки сягало око, скрізь панував сірий колір танґризів.

— Тобто ви маєте на увазі, — почав здогадуватися Грегор, — що вся планета...

— Уявіть, — сказав чиновник, затримавшись на сходах, — тут батьківщина Стародавньої Науки, й завжди знаходяться дурні, в яких руки так сверблять, що кортить покопирсатися в давніх артефактах. А тепер будьте. Але якщо вам колись трапиться де-небудь Лаксіанський ключ, повертайтеся і називайте будь-яку ціну.

Остання зброя

Едсель був у вбивчому настрої. Разом із Парком і Факсоном вони впродовж трьох тижнів розкопували кожен курган, який траплявся їм у цій клятій місцині, не знаходили нічого й бралися до наступного. Минало швидкоплинне марсіанське літо, що не день холоднішало. І що не день розхитувалися нерви Едсе-ля, які й за спокійніших часів були не надто міцними. Коротун Факсон здавався веселим і мріяв про купу грошей, які вони матимуть, коли знайдуть зброю. Парк, ніби залізний, мовчки сунув уперед, і якщо його не зачіпали, не озивався й словом.

Але Едсель був на межі. Вони розрили ще один курган і знову не знайшли жодних ознак загубленої марсіанської зброї. Бліде сонце в нереально синьому небі, в якому і вдень блищали зірки, здавалося Едсе-лю сліпучим. Надвечірня прохолода пробиралась під ізоляційний костюм, пронизуючи холодом суглоби та м'язи.

Зненацька Едселю захотілося вбити Парка. Він незлюбив цього мовчазного чоловіка ще на Землі, коли вони домовлялися про партнерство. Парка він ненавидів навіть сильніше, ніж зневажав Факсона.

Едсель зупинився.

— Ти хоч знаєш, куди ми оце йдемо? — звернувся він до Парка лиховісно тихим голосом.

Парк байдуже стелував вузькими плечима. Жодне почуття не відбилося на його блідому, худорлявому обличчі.

— Ти знаєш, де ми зараз? — допитувався Едсель.

Парк знову знизав плечима.

«Увігнати б йому кулю в голову», — подумався Ед-сель і дістав зброю.

— Зачекай! — Факсон став між них. — Не заводься, Едселю. Краще подумай, яка купа грошей у нас буде, коли ми знайдемо зброю!

Очі коротуна знову засвітилися від цієї думки:

— Вона десь тут, Едселю. Можливо, у наступному кургані.

Едсель завагався, ще раз глянув на Парка. Понад усе на світі хотілося його порішити. Якби ж на Землі, плануючи експедицію, він знав, що все так обернеться... Адже звідти все здавалося таким простим. Він мав рукопис, у якому розповідалося, де розташований таємний склад загубленої легендарної марсіанської зброї, Парк знав марсіанське письмо, Факсон мав змогу профінансувати експедицію. Отже, гадав Едсель, їм потрібно лише дістатися Марса та дійти до кургану, в якому заховані ті штуки.

Едсель ніколи раніше не залишав Землі. Не збирався впродовж тижнів мерзнути, недоїдати, харчуватися концентратами, крізь апарат вдихати повітря з убогим вмістом кисню, відчуваючи постійне запаморочення. Не

знав безперервного болю у м'язах, бо не доводилося торувати собі шлях густими марсіанськими чагарниками.

Він тоді думав лише про ціну, яку уряд – байдуже, який – буде готовий заплатити за цю легендарну зброю.

– Перепрошую, – Едсель, насилу опанував себе, – ця місцина мене дістала. Вибач, Парку, я зірвався. Веди нас далі.

Парк кивнув і рушив уперед. Факсон полегшено зітхнув і пішов слідом.

Зрештою, думав Едсель, я зможу пришити їх будь-коли.

Вони знайшли потрібний курган аж надвечір, коли терпіння Едселя знову майже зійшло нанівець. То була дивна, масивна споруда, саме така, як описано в рукописі. Під кількома дюймами ґрунту наткнулися на метал і відшукали вхід.

– Я виб'ю двері, – Едсель знову нетерпляче дістав револьвер.

Парк відтіснив його вбік, повернув ручку, й двері відчинилися.

Усередині вони побачили величезну кімнату. Ряд за рядом виблискувала там легендарна втрачена зброя, зниклі артефакти марсіанської цивілізації.

Троє чоловіків якусь мить просто непорушно дивилися. Перед ними був скарб, від пошуків якого люди майже відмовилися. Від часу висадки на Марс земляни дослідили руїни великих міст. Скрізь були розкидані потрошені транспортні засоби, витвори мистецтва, знаряддя виробництва – сліди величної цивілізації, яка на тисячі років випереджала земну. Старанно розшифровані науковцями писемні пам'ятки розповідали про великі війни, що точилися на Марсі. Однак усі рукописи створювалися до того, як із марсіанами сталося непоправне. Кілька тисяч років на Марсі не було розумного життя. Ба більше, весь тваринний світ планети виявився знищеним.

Здавалося, марсіани забрали з собою в могили й свою зброю.

Едселю вдалося дізнатись, що ця втрачена зброя цінувалася на вагу радію. Не було нічого подібного до неї.

Чоловіки увійшли до приміщення. Едсель схопив перше, що трапилося під руку. Зброя мала вигляд пістолетів сорок п'ятого калібру, тільки здавалася трохи більшою. Він підійшов до дверей і повернув зброю до чагарників.

– Не стріляй, – сказав Факсон, коли Едсель прицілився, – хтосьна, як воно діє. Коли ми продамо цю зброю урядові, хай він шукає фахівців для випробування.

Едсель натиснув на курок. Куш на відстані сімдесяти п'яти футів вибухнув із яскраво-червоним спалахом.

– Непогано, – Едсель погладив пістолет, відклав його і взяв інший.

— Будь ласка, Едселя, — нервово повторив Факсон, — навіщо все це випробовувати тут? Ти ж можеш натрапити на якусь атомну бомбу, абощо.

— Замовкни, — процідив Едсель, розглядаючи спусковий механізм.

— Не стріляй більше, — знову попросив Факсон і глянув на Парка, сподіваючись на підтримку, але той мовчки спостерігав за Едселем.

— Ви ж знаєте: можливо, щось із усього цього знищило марсіанську расу. Хочете знову запустити це в дію?

Едсель дивився, як спалахнула яскравим сяйвом розжарена ділянка рівнини там, куди сьгнув його постріл.

— Гарна штука.

Він узявся до іншого пристрою, схожого на палицю. Забув уже й про холод і голод, почувався абсолютно щасливим від забав із цими блискучими іграшками.

— Збираймося вже, — Факсон подався до дверей.

— Збиратися? Куди? — Едсель узяв ще один блискучий пристрій, зручний, вигнутий під зап'ясток і долоню.

— Повертаймося до космопорту, — сказав Факсон, — щоби продати все це, як планували. Гадаю, зможемо запросити будь-яку ціну, без обмежень. За таку зброю уряд заплатить мільярди.

— Мої плани змінилися, — Едсель кутиком ока спостерігав за Парком. Худорлявий чоловік ходив поміж штабелів зброї, але ні до чого не торкався.

— Слухай-но, — Факсон пильно глянув на Едсе-ля, — врешті-решт, я фінансував цю експедицію. Ми планували продати все це добро. Я теж маю право на... ну гаразд, можливо, я не правий.

Ще не випробувана Едселем зброя націлилася йому в живіт.

— Що ти збираєшся робити? — він намагався не дивитися на пістолет.

— Треба бути цілковитим дурнем, щоби комусь це продати. — заявив Едсель і прихилився спиною до стіни печери так, щоб тримати у полі зору ще й Парка, — Думаю, що зможу й сам це використати.

Він широко усміхався обом.

— Удома я зможу озброїти надійних хлопців. З цим, що тут є, ми зможемо легко скинути будь-який уряд у Центральній Америці. Упевнений: ми протримаємося скільки завгодно.

— Ну, — Факсон не міг відвернути погляду від пістолета, — якось мені не хочеться влазити у такі справи. Я виходжу з гри.

— Гаразд, — кивнув Едсель.

— Не бійся, я нікому нічого не розкажу, — покwapливо заговорив Факсон, — просто не хочу займатися нічим таким — стріляниною, вбивствами... Ліпше повернуся додому.

— Як собі хочеш, — погодився Едсель.

Парк стояв осторонь, розглядав свої нігті.

— Коли вже матимеш власне королівство, яось заїду до тебе, — вів далі Факсон, невпевнено посміхаючись. — Може, зробиш якимсь герцогом чи щось таке.

— Напевне, я зможу влаштувати це для тебе.

— Ну то бувай. Удачі, — Факсон махнув рукою і вийшов. Едсель дав йому змогу відійти на двадцять футів, потім прицілився з нової зброї, натиснув на курок.

Ні звуку, ні спалаху — Факсону просто відтяло руку. Едсель ще раз швидко натиснув курок, і далі цілячись у Факсона. Маленького чоловічка розрізало навпіл, ще й глибоко проорало землю по обидва боки від нього.

Едсель раптом збагнув, що відкрив спину Парку, й озирнувся. Тому достатньо було просто схопити найближчий пістолет, щоби знищити Едселя. Але Парк незворушно стояв на місці зі згорнутими на грудях руками.

— Цей промінь, як бачу, розрізує все, — нарешті мовив він. — Корисна штука.

Едсель бавився ще близько півгодини, бігаючи до дверей і назад з різною зброєю. Парк сам ні до чого не торкався, але зацікавлено спостерігав. Стародавня марсіанська зброя була мов новенька. Тисячі років зберігання їй анітрохи не зашкодили. Тут лежала безліч вогнепальної зброї різної конструкції та ефективності. Знайшлися також дивовижно компактні теплові та радіаційні пристрої. Були знаряд-дя, що могли заморожувати, спалювати, руйнувати, розрізувати, коагулювати, паралізувати й знищувати все живе в різноманітні способи.

— Спробуймо ось це, — запропонував Парк.

Едсель, який саме зібрався випробувати цікаву триствольну гвинтівку, зупинився.

— Я зайнятий, — відмахнувся він.

— Та облиш ті цяцьки. Роздивімося щось серйозніше.

Парк стояв біля присадкуватої чорної машини на колесах. Разом вони витягли її назовні. Парк спостерігав, як Едсель навмання натискав кнопки на пульті керування. З нутра машини почулося слабе гудіння, її огорнув

блакитний туман. Що більше Едсель крутив регулятор на пульті, до далі розповзався туман, поки не накрив обох чоловіків.

— Спробуй пробити це бластером, — порадив Парк.

Едсель узяв один з пістолетів і вистрілив. Туман поглинув заряд. Едсель покvapливо випробував ще три види зброї. Вони не могли пробити прозору перешкоду.

— Гадаю, — стиха озвався Парк, — воно зможе зупинити навіть атомну бомбу. Це силове поле.

Едсель вимкнув машину, й обоє повернулися в склад. Сонце схилялося до обрію, в печері темнішало.

— Знаєш, Парку, — мовив Едсель, — ти класний мужик. Хлопець хоч куди.

— Дякую, — всміхнувся Парк, погляд якого ковзав купами зброї.

— Ти ж не образився, коли я перерізав Факсона? Він би бігцем помчав нас здавати уряду.

— Та навпаки, я це схвалюю.

— Так отож. Бачу, на тебе можна покластися. Ти ж міг мене вбити, поки я займався Факсоном.

Едсель, звісно, промовчав, що на місці Парка він би так і вчинив.

Парк знизав плечима.

— А ти не від того, щоб нам удвох заснувати королівство? — поцікавився Едсель. — Думаю, вдвох нам це легко вдалося б. Підберемо собі якусь гарненьку місцинку, матимемо повно дівчат, всілякі розваги. Як тобі це?

— Авжеж, я не проти, — кивнув Парк, — можеш на мене розраховувати.

Едсель поплескав його по плечі, й обоє пішли поміж рядів зброї.

— Ну, з цим усе ясно, — сказав Парк, коли дісталися кінця складу. — Це не надто відрізняється від уже випробуваного.

І тут вони помітили в кутку двері з написом, ви-карбуваним марсіанськими письменами.

— Що тут написано? — поцікавився Едсель.

— Щось про «останню зброю», — Парк уважно придивлявся до витонченого орнаменту з дивних літер, — і попередження: заходити не можна.

Він відчинив двері. Чоловіки зазирали всередину й зненацька позадкували.

Це приміщення разів у три було більше за попереднє. І в ньому, скільки сягало око, стояли шерехи солдатів. Гарно вбрані, повністю озброєні, вони застигли непорушно, ніби статуї.

Ті люди, здавалося, були неживі.

Біля дверей вони побачили стіл, на якому лежали три речі: куля завбільшки як кулак із цифровою шкалою, блискучий шолом і невеличка чорна скринька з марсіанським написом.

— Це що — гробниця? — прошепотів Едсель, з острахом вдивляючись у жорсткі неземні обличчя марсіанських солдатів.

Парк у нього за спиною промовчав.

Едсель підійшов до столу і взяв кулю. Обережно змістив шкалу на одну поділку.

— По-твоєму, як воно працює? — звернувся він до Парка. — Думаєш..?

І тут обидва скрикнули й відсахнулися.

У шерехах солдатів почався ледь помітний рух. Вони похитнулися і виструнчилися. Тепер ці люди не здавалися мертвими. Стародавні воїни ожили.

Один з них, у дивовижному пурпурово-сріблястому однострої, вийшов наперед і вклонився Едселю.

— Пане, ваші війська наготові.

Вражений Едсель не спромігся на відповідь.

— Як ви залишаєтеся живими тисячі років? — нарешті вичавив із себе Парк.
— Ви марсіани?

— Ми слуги марсіан, — відповів солдат. Парк зауважив, що губи в нього не ворушилися. Ці істоти спілкувалися за допомогою телепатії.

— Ми Синтетики, пане.

— Кому ви підкоряєтеся? — запитав Парк.

— Активатору, пане, — солдат звертався до Едсе-ля й глянув на кулю в його руці. — Ми не потребуємо ні їжі, ані сну, пане. Наше єдине бажання — служити вам і воювати.

Солдати в шерехах виструнчилися.

— Ведіть нас у бій, пане!

— Будьте впевнені! — Едсель нарешті оговтався. — Я вам покажу, хлопці, що таке справжній бій, навіть і не сумнівайтеся!

Солдати тричі урочисто його привітали. Едсель з посмішкою глянув на Парка.

— Що означає решта поділок на цій шкалі? — запитав Едсель. Але солдат мовчав.

Запитання вочевидь виходило за межі запрограмованої інформації.

— Мабуть, активують інших Синтетиків, — сказав Парк. — Імовірно, під землею є інші приміщення.

— Браття! — гукнув Едсель. — Я поведу вас до бою!

Воїни знову тричі вигукнули вітання.

— Вимкни їх, нехай сплять, давай виробимо план дій, — запропонував Парк.

Едсель зітхнув і повернув перемикач у попереднє положення. Солдати знову нерухомо застигли.

— Вийдімо звідси.

— Гаразд.

— І прихопи ось ці речі.

Едсель узяв блискучий шолом і чорну коробку та вийшов слідом за Парком. Сонце майже сховалося за обрієм, червоною землею стелилися чорні тіні. Добряче похолоднішало, але чоловіки навіть не помітили цього.

— Ти чув, що вони сказали, Парку? Ти це чув? Вони сказали, що я їхній командир! З такими воїнами..., — Едсель радісно засміявся.

З такими солдатами і такою зброєю його ніщо не зможе зупинити. Він справді матиме свою власну країну, і найвродливіших дівчат у світі. Ох, і життя ж настане!

— Я генерал! — закричав Едсель і надягнув шолом.

— Поглянь, Парку? Мені це личить? Не схожий на... — він раптом зупинився. У вухах ніби хтось шепотів і бурмотів. Що воно за голос?

— ...божевільний із жалюгідною мрією про королівство. Така міць гідна генія, людини, яка може змінити історію. Такої, як я!

— Хто це говорить? Це ти, Парку? — Едсель раптом зрозумів, що шолом дав йому змогу підслухати чужі думки. Він не мав часу, щоби подумати, як саме ця зброя може прислужитися правителю.

Парк вистрілив йому в спину з пістолета, який весь час тримав у руці.

— Ото дурень, — пробурмотів Парк і надягнув собі шолом. — Королівство! Вся сила світу була у нього в руках, а він мріяв про якесь нікчемне королівство!

Парк озирнувся на печеру.

— З цими військами, силовим полем і зброєю я завоюю цілий світ, — він вимовив це зі спокійною впевненістю, що так і буде.. Повернувся, щоб зайти до печери і активувати синтетиків, але спершу зупинився, щоб забрати маленьку чорну коробку, яку виніс Едсель.

На ній витонченим марсіанським письмом був вирізьблений напис: «Остання зброя».

Цікаво, що це може бути, — сам у себе запитав Парк. Він дозволив Едселю прожити достатньо довго, щоб той зміг випробувати всі інші види зброї. Парк не хотів наражатися на небезпеку. Погано, що Едсель не дожив до останнього випробування.

«Звичайно, можна обійтися і без нього», — подумав Парк. — Досить і того, що вже є. Але ж ця річ може набагато спростити справу, зробити безпечнішою. Хоч би що, воно може знадобитися».

Ну, давай поглянемо, що марсіани вважали своєю останньою зброєю.

Він відкрив коробку.

З неї заklubочилася легка пара, Парк відкинув коробку, налякавшись, що то може бути отруйний газ.

Пара піднялася вище. Деякий час вона розповзалася хаотично, далі почала густішати, поширюватися і формуватися.

За кілька секунд воно набуло остаточно сформованого вигляду й зависнуло над коробкою. У сутінках Парк розгледів щось подібне до велетенського рота й очей, які не кліпали.

— Ох-хо-хо, — почулося з рота, — протоплазма! — Воно рушило до тіла Едселя. Парк підняв бластер і старанно прицілювався.

— Спокійна протоплазма, — повторило воно, і далі наближаючись до мертвого Едселя, — люблю спокійну протоплазму.

Одним ковтком воно поглинуло тіло.

Парк вистрілив, вогонь випалив у землі яму завглибшки футів із десять. З неї з лиховісним реготом піднявся гігантський рот.

— Довго ж я чекав, — прозвучало з нього.

Парк намагався опанувати себе. Не дозволяючи собі запанікувати, він активував силове поле. Навколо Парка утворилася блакитна сфера...

Воно з хихотінням пробиралось крізь цю синяву туманність.

Парк схопив зброю, якою Едсель убив Факсона, і відчув, як добре припасований пістолет зручно влігся у долоню. Він обернувся до того краю силового поля, звідки до нього наближалось воно, й випустив промінь.

Воно не зупинилося.

— Здохни, щезни! — заволав Парк, уже втрачаючи контроль над собою.

Воно, широко посміхаючись, просувалося вперед.

— Люблю спокійну протоплазму, — знову почулося з гігантського рота, який упритул наближався до Парка. — Але активну протоплазму теж люблю.

Воно зробило ще один ковток, а потім вигулькнуло із силового поля, збуджене відчуттям мільйонів одиниць протоплазми навколо, як колись у давнину.

Сезон риболовлі

Вони мешкали на новому місці лише тиждень, і це вперше їх тут запросили в гості. Прийшли о восьмій тридцять вечора. Здавалося, Кармайкли на них чекали. На ганку й у вітальні горіло світло, входні двері були прочинені.

— Як я тобі? — запитала Філліс, наближаючись до дверей. — Із зачіскою все гаразд?

— Ти — чарівне видіння в червоному капелюшку, — запевнив її чоловік. — Головне — не зіпсуй враження, коли візьмешся до карт.

Вона швидко показала чоловікові язика й натиснула кнопку. З будинку долинув приглушений дзвінок.

Маллен тим часом поправив краватку й на кілька міліметрів витяг носовика з нагрудної кишенки.

— Може, вони спустилися в погріб по джин, — сказав він дружині. — Чи ще раз подзвонити?

— Ні, ліпше зачекаймо.

Вони трохи постояли й подзвонили знову.

— Дуже дивно, — сказала Філліс за кілька хвилин. — Ми нічого не переплутали? Нас запрошували саме на сьогодні?

Чоловік кивнув. Був теплий весняний вечір, вікна у будинку Кармайклів стояли відчинені. Крізь жалюзі було видно столик для бриджу, розставлені стільці, цукерки. Все підготували для гостей. Але до дверей ніхто не підходив.

— Може, вони кудись поїхали? — припустила Філліс Маллен.

Її чоловік швидко пройшов подвір'ям до під'їзної доріжки.

— Автомобіль стоїть у гаражі.

Він повернувся й штовхнув входні двері. Вони відчинилися.

— Джиммі, не заходь!

— Та я не заходжу, — він простромив голову в двері. — Доброго вечора! Є хто вдома?

У будинку було тихо.

— Вітаю вас! — гукнув чоловік і прислухався. Від сусіднього будинку долинав затишний гомін, як завше ввечері напередодні вихідних, — люди розмовляли, сміялися. Вулицею проїхала машина. Десь рипнула дошка, тому знову все стихло.

— Вони не могли піти й ось так залишити свій будинок, — сказав Маллен дружині. — Мабуть, щось сталося.

Він увійшов у дім. Філліс зайшла слідом, але невпевнено стояла у вітальні, поки чоловік заглядав у кухню. Почула, як він відчинив двері погребу, гукнув: «Є хто вдома?» й зачинив їх знову, потім повернувся до вітальні та зійшов нагору.

За якийсь час Маллен спустився зі збентеженим виглядом.

— Нікого немає, — повідомив він.

— Ліпше ходімо звідси, — попросила Філліс, раптом відчувши ніяковість у яскраво освітленому порожньому приміщенні. Вони порадилися: чи не залишити записки, й вирішили, що не треба, та вийшли.

— Може, слід зачинити входні двері? — запитав Джим Маллен, зупиняючись.

— Яка з того користь? Усі вікна відчинені.

— І все-таки...

Чоловік повернувся й зачинив двері. Вони повільно пішли додому, оглядаючись. Все-таки сподівалися, що Кармайкли вибіжать слідом із вигуками: «Сюрприз!».

Але в будинку панувала тиша.

Їхній дім розташовувався лише за один квартал — цегляне бунгало, подібне до двох сотень інших у цьому районі. Вдома пан Картер сидів біля карткового столика та майстрував штучних комах для лову форелі. Він працював повільно й упевнено, його спритні пальці вправлялися з кольоровими нитками з любов'ю і старанністю. Він так захопився роботою, що навіть не почув, як увійшли Маллени.

— Ми вдома, тату, — сказала Філліс.

— А, — озвався пан Картер, — погляньте-но на цю красу.

Він підняв закінчену роботу. Це була майже точна копія шершня. Гачок був хитро захований між жовтими й чорними нитками.

— Кармайклів не було вдома, — повідомив Маллен, вішаючи куртку.

— Я вранці збираюся піти на Олд Крік, — правив своєї пан Картер. — Щось мені підказує, що там може бути форель.

Маллен посміхнувся. Розмовляти з батьком Філліс було непросто. Він ніколи не говорив ні про що, крім риболовлі. Старий залишив дуже успішний бізнес, коли йому виповнилося сімдесят, і цілковито присвятив себе улюбленому заняттю.

Тепер, майже у вісімдесят, містер Картер мав чудовий вигляд. Навіть дивно, подумав Маллен. Шкіра в тестя була рожева, очі — ясні й безтурботні, біле волосся він акуратно зачісував назад. Старий здавався цілком притомним — поки не йшлося про риболовлю.

— Давайте щось трохи поїмо, — сказала Філліс.

Не без жалю вона скинула червоний капелюшок, розправила вуаль і поклала його на кавовий столик. Пан Картер додав ще одну нитку до своєї наживки, уважно її оглянув, потім відклав і пішов у кухню.

Поки Філліс готувала каву, Маллен розповідав тестеві, що сталося. Відповідь пана Картера була цілком очікуваною:

— Ходімо завтра на риболовлю, й викинь усе це з голови. Риболовля, Джиме, більше, ніж спорт. Риболовля — це спосіб життя, це навіть філософія. Це чудово — десь знайти собі спокійне плесо та посидіти на березку. Найкращим вважаю те місце, де є риба.

Філліс посміхнулася, спостерігаючи за Джимом, який нетерпляче крутився на стільці. Коли батько починав розводитися про риболовлю, зупинитися він уже не міг. А до цих балачок його могло повернути що завгодно.

— От скажімо, — вів далі пан Картер, — молодий керівник. Такий, як ти, Джиме, — працює у офісі, переходить з посади на посаду. Звичайна історія? Але наприкінці довгої кар'єри на нього чекає річка з фореллю. Візьмімо політика. Ви, звичайно, бачили їх в Олбані. Кейс у руці, заклопотаний...

— Дивно, — Філліс перервала батькову тираду. В руці вона тримала закриту пляшку молока.

— Подивіться...

Молоко до них надходило з молочарні Стенерто-на. На зеленій етикетці можна було прочитати «Мо-лочорня Стенерон», і обидва слова з помилками.

— І ось ще, — Філліс показала напис нижче: «Лицензія охарони здоров'я н'Ю-Йорку». Це здавалося незграбною підробкою справжньої етикетки.

— Де ти це взяла? — запитав Маллен.

— Ну, як завше, в крамниці пана Елджера. Може, це такий рекламний трюк?

— Я зневажаю тих, хто рибалить із хробаками, — торочив своє пан Картер, — от комаха, муха, скажімо, — витвір мистецтва. А той, хто користується хробаком, здатен грабувати сиріт і палити церкви.

— Не пий цього, — сказав Маллен дружині, — давай перевіримо решту продуктів.

Виявили ще три підробки. Шоколадний батончик «Мелло-Біт» мав помаранчеву обгортку, замість знайомої малинової. Ще виявили банку «Смитани», майже на третину більшу за звичайні баночки цієї марки, та пляшку «Мінеральної води».

— Дуже дивно, — мовив Маллен, потираючи підборіддя.

— Я завжди маленьких випускаю, — базікав пан Картер, — бо не спортивно ловити їх. Не брати мальків — один із пунктів кодексу рибалки. Нехай вони ростуть, нехай дозрівають, нехай набувають досвіду. Інша річ — старі хитруни. Мені потрібні ті, що забиваються під коріння, ті, що втікають, перш ніж рибалка на них погляне. Це хлопці, з якими можна поборотися!

— Я збираюся повернути цей товар Елджеру, — сказав Маллен, складаючи продукти в паперовий пакет. — Якщо побачиш подібне, відкладай сюди.

— Олд Крік — ото місцина, — не вгавав пан Картер, — отам вони й ховаються.

Суботній ранок видався сонячним і теплим. Пан Картер поснідав і легкою, молодого ходю подався на Олд Крік. Його пошарпаний широкополий капелюх швидко зник удалині.

Джим Маллен випив кави й пішов до будинку Кармайклів.

Машина стояла в гаражі. Вікна були так само відчинені, так само стояв стіл для бриджу, як минулого вечора, світла досі не вимкнули. Це нагадало Маллену історію, яку він колись читав, — про корабель під усіма вітрилами, з усім начинням, але без жодної живої душі на борту.

— Може, комусь зателефонуємо? — запропонувала Філліс, коли чоловік повернувся додому. — Мені здається, трапилося щось лихе.

— Так, але кому телефонувати?

Маллени щойно оселилися тут. Віталися з трьо-ма-чотирма сусідськими родинами, але не знали, у кого можна щось дізнатися про Кармайклів.

Проблему вирішив телефонний дзвінок.

— Якщо це хтось із місцевих, — підказав Джим, перш ніж Філліс узяла слухавку — розпитай їх про Кармайклів.

— Слухаю?

— Доброго дня. Гадаю, ви мене не знаєте. Я Марі-ан Карпентер, живу неподалік. Я просто хочу запитати, чи не заходив до вас мій чоловік? — голос у жінки був наляканий.

— Ні, сьогодні в нас нікого не було.

— Зрозуміло, — жінка ніби вагалася.

— Вам чимось допомогти? — запитала Філліс.

— Просто якось дивно, — сказала пані Карпентер. — Ми з Джорджем, моїм чоловіком, снідали сьогодні вранці. Потім він піднявся нагору по куртку — і більше я його не бачила.

— Оце так!

— Я впевнена, що він не спускався вниз. Я зійшла нагору подивитися, що його затримало, — ми збиралися виїжджати, — а його там не було. Я обшукала весь дім. Подумала, що, може, це якийсь дурнуватий жарт, хоча такі речі й не характерні для Джорджа, тому пошукала під ліжками й у шафах. Потім подивилася в підвалі, розпитала сусідів, але ніхто його не бачив. Я подумала, можливо, він пішов з вами знайомитися — ми якось говорили з ним про це.

Філліс розповіла жінці про зникнення Кармайклів. Вони поговорили ще трохи, й Філліс поклала слухавку

— Джиме, — сказала вона, — все це мені страшенно не подобається. Мабуть, ліпше повідомити поліції про Кармайклів.

— Матимемо дурнуватий вигляд, якщо вони просто поїхали відвідати друзів в Олбані.

— Це буде найкращим з того, що могло статися.

Джим набрав номер, але лінія була зайнята.

— Я туди піду.

— Візьми і це з собою, — дружина подала йому паперовий пакет.

Капітану поліції Леснеру впродовж цілої ночі й цілого ранку довелося терпляче вислуховувати нескінченний потік звернень. Патрульні й сержанти з ніг збилися, а він стомився найдужче. Попри це він запросив пана Маллена до свого кабінету й вислухав його історію.

— Викладіть усе це на папері, — попросив Лес-нер. — Ми вчора пізно ввечері вже отримали дзвінок про Кармайклів від їхнього сусіда й розшукуємо їх

разом із чоловіком пані Карпентер. Це вже десяте за два дні.

— Десяте — що?

— Зникнення.

— О Господи! — видихнув Маллен і переклав паперовий пакет із руки в руку.
— І всі з цього міста?

— Усі до єдиного тутешні, — кивнув капітан Леснер. — Ба більше — всі з житлового масиву Вейнсвілл, навіть фактично, з чотирьох кварталів цього масиву. Він назвав вулиці.

— Я живу саме там, — сказав Маллен.

— Я теж.

— У вас є певні здогади? Хто може бути викрадачем? — запитав Маллен.

— Скидається на те, що це не викрадач, — похитав головою Леснер, прикурюючи двадцяту за час цього чергування сигарету. — Жодних натяків на викуп. Зниклих безвісти нічого не поєднує. За багатьох з них викрадач зміг би вимагати лише якихось жалюгідних копійок. І чому відразу зникли стільки людей?

— Може, це якийсь маніяк?

— Усе може бути. Але як він зміг захопити цілі сім'ї? Дорослих чоловіків, міцних, як от ми з вами? І де він сховав їх чи їхні тіла? — Леснер сердито загасив сигарету, — Мої люди обшукали в місті кожен дюйм. Ми підняли на ноги кожного копа в радіусі двадцяти кілометрів. Поліція зупиняє автомобілі. І ми нічогісінько не знайшли.

— О, і ще тут ось що, — Маллен показав йому підробки.

— Біс його знає, що воно таке, — з досадою мовив капітан Леснер. — Не було часу займатися ще й цим. До нас уже надходили подібні скарги.

Задзвонив телефон, та Леснер на нього не зважав.

— Схоже на певну схему чорного ринку. Я надіслав деякі продукти в Олбані на аналіз. Перевіримо торгові точки. Може, це зроблено за кордоном. Насправді ФБР може... Клятий телефон!

Він схопив слухавку.

— Леснер слухає. Так. Так. Ти впевнена? Звичайно, Мері. Зараз буду, — він поклав слухавку. Його рожевошоке обличчя раптово сполотніло.

— Телефонувала сестра моєї дружини, — пробурмотів він. — Моя дружина зникла!

Маллен мчав додому з шаленою швидкістю. Вдарив по гальмах так, що ледь не розбив головою лобове скло, і вскочив до будинку.

— Філіс! — погукав він. Та де ж це вона? О, Боже, що, як і вона зникла...

— Ти чого кричиш? — Філіс вийшла з кухні.

— Я подумав... — він схопив її в такі міцні обійми, що жінка скрикнула.

— Що з тобою? — посміхнулася вона. — Ми ж не молодята. Півтора року, як одружилися.

Чоловік розповів їй усе, про що дізнався в поліцейській дільниці.

Філіс оглянула вітальню. Все тут ще тиждень тому здавалося таким привітним і милим. Тепер її вже лякала тінь під кушеткою, прочинені дверцята шафи змусили здригнутися. Жінка зрозуміла, що все це вже ніколи не буде таким, як раніше.

Постукали в двері.

— Не виходь, — попросила Філіс.

— Хто там? — запитав Маллен.

— Джо Даттон, ваш сусід. Гадаю, ви чули новини?

— Ну, так, — крізь зачинені двері відповів Маллен.

— Ми перегороджуємо вулиці, — сказав Даттон. — Перевірятимемо кожного, хто заїжджатиме сюди чи виїжджатиме звідси. Самі покладемо цьому край, якщо поліція не може впоратися. Хочете приєднатися до нас?

— Ви ризикуєте, — зауважив Маллен і відчинив двері. Віля порогу стояв невисокий, смаглявий чоловік у старій армійській куртці. Він стискав у руці замашну палицю.

— Ми повністю контролюємо ці квартали, — сказав Даттон. — Хай лишень спробують ще когось захопити.

Маллен поцілував дружину й приєднався до Даттона.

У другій половині дня в приміщенні школи відбулися збори. Там зібралися всі мешканці постраждалих кварталів і багато інших жителів міста, які змогли пропхатися до зали. Насамперед вони дізналися, що попри всі перестороги з Вейнсвілла зникли ще троє людей.

Виступив капітан Леснер і повідомив, що він звернувся в Олбані по допомогу. Офіцери спецпризначення вже виїхали, ФБР також цим займається. Офіцер чесно зізнався, що йому невідомо, хто й чому це робить. Леснер навіть гадки не мав, чому зникали люди з однієї частини Вейнсвілла.

Він також отримав відповідь з Олбані на запит про підроблені продукти: виявилось, що вони розповсюджені всім житловим масивом. Хімічний аналіз

не показав слідів будь-яких токсичних агентів. Це заперечило попередню підозру про те, що такі харчі справляли на людей наркотичний вплив і змушували бозна куди йти з дому. Проте Леснер застеріг усіх від вживання цих продуктів, позаяк їх походження поки не з'ясоване.

Компанії, продукцію яких фальсифікували, не мають жодної інформації, про те, хто доклав до цього рук. Вони готують позови про порушення їхніх авторських прав.

Мер розповів про низку вжитих заходів і порадив усім зберігати спокій, адже влада повністю контролює ситуацію.

Певна річ, мер жив не у Вейнсвіллі.

Збори закінчилися, й чоловіки повернулися на свої пости. Почали шукати дров для нічних вогнищ, але потреба чергування відпала. Прибула допомога з Олбані — колона техніки з людьми. Чотири горезвісні квартали оточила озброєна охорона. Встановили портативні прожектори, на оточеній території з восьмої вечора оголосили комендантську годину.

Пан Картер пропустив усі ці тривоги й метушню. Цілий день він ловив рибу. Із заходом сонця старий повернувся з порожніми руками, але цілком щасливий. Охорона пропустила його до будинку.

— Гарний був день для риболовлі, — повідомив він.

Маллени провела жакливу ніч. Не роздягалися й лише уривками дрімали у світлі прожекторів, яке било у вікна, прислухаючись до кроків охоронців на вулиці.

До восьмої ранку зникли ще двоє людей — просто з території, яка охоронялася пильніше за будь-яку в'язницю.

О десятій пан Картер знехтував умовляннями Мал-ленів, зібрав своє рибальське начиння і пішов. Від тридцятого квітня він не пропустив жодного дня й не збирався втрачати бодай хвилини сезону риболовлі.

У неділю опівдні зникла ще одна людина. Загальний рахунок сягнув шістнадцяти осіб.

О першій дня знайшлися всі зниклі діти!

Поліція виявила їх на дорозі поблизу міста. Всі восьмеро включно з хлопчиком Кармайклів, не розуміли, як вони там опинилися, — просто прямували додому. Їх помістили в шпиталь.

Однак жодних слідів дорослих знайти не змогли.

Чутки розповсюджувалися швидше за новини з газет чи радіо.

Діти не зазнали жодних ушкоджень. Огляд психіатрів встановив, що вони не пам'ятають, де були та як їх було викрадено. Все, що змогли пригадати малюки, — це відчуття польоту й нудоти, яку воно викликало. Дітей тримали в лікарні під охороною.

Але до вечора ще одна людина зникла з Вайн-свілла.

Перед заходом сонця пан Картер повернувся додому. У його ранці були дві великі веселкові форелі. Він бадьоро привітався з Малленами і подався в гараж чистити рибу.

Похмурий Джим Маллен вийшов на заднє подвір'я і теж рушив до гаража. Хотів розпитати старого про те, що той казав день чи два тому. Він не міг виразно пригадати, про що саме йшлося, але зараз йому це здавалося важливим.

Сусід, імені якого він не міг пригадати, привітав Маллена через паркан.

— Маллене, — сказав він, — мені здається, я все зрозумів.

— Що ви маєте на увазі? — запитав Маллен.

— Ви обмірковували можливі версії? — поцікавився сусід.

— Авжеж.

Худорлявий сусід був у жилеті без піджака, його лисина червонясто вилискувала в променях сонця, що вже схилилося до обрію.

— Дивіться. Це не може бути викрадач. У його вчинках немає жодного сенсу. Правильно?

— Так, цілком погоджуюся.

— Маніяк теж відпадає. Як він зміг би викрасти п'ятнадцять-шістнадцять осіб? І повернути дітей? Навіть ціла банда маніяків не впоралася б, та ще й за такого натовпу копів навколо. Правильно?

— Так, і що ж далі?

Кутиком ока Маллен помітив, як за спиною сусіда з'явилася його огрядна дружина. Вона підійшла ближче та прислухалася.

— Те саме стосується і банди злочинців чи навіть марсіан. По-перше, неможливо таке скоїти, по-друге немає на те жодних причин, навіть якщо б і була така можливість. Маємо шукати щось нелогічне — тоді залишиться лише єдина логічна відповідь.

Маллен міркував, до чого сусід хилить, поглядаючи на його дружину. Вона дивилася на Маллена, згорнувши руки перед грудьми, з якимсь викличним виглядом. «Чого б це їй гніватися на мене? — подумав Маллен. — Що я їй такого зробив?».

— Єдина відповідь, — неквапом викладав свою думку сусід, — це те, що десь тут є отвір. Діра в просторово-часовому континуумі.

— Та про що ви? — не стримався Маллен. — Яюсь я не зовсім вас розумію.

— Діра в часі, — пояснив лисий інженер, — або діра в просторі. Або у тому й іншому. Я вам не поясню, звідки вона взялася, але вона таки є. Людина потрапляє в ту діру, і — маєте! — переноситься в інше місце. Або в інший час. Або перше й друге водночас. Цю діру, звичайно, неможливо побачити. Це четвертий вимір. Але вона існує. Гадаю, якби можна було простежити за цими людьми, ми помітили б, як кожен з них пройшов через певне місце — і зник.

— Ну, так, — Маллен замислився, — це цікаво, але ж ми знаємо, що багато людей зникли просто з власних будинків.

— Справді, — погодився сусід. — Дайте мені подумати... Знаю! Діра у просторі-часі не фіксована. Вона рухається, переміщується певною територією. Скажімо, була в будинку Карпентерів, потім якось перемістилася...

— Чому вона не виходить за межі цих чотирьох кварталів? — запитав Маллен, водночас і далі міркуючи, чому сусідка так сердито стиснула вуста й так пильно дивиться на нього.

— Ну, — сказав сусід, — мабуть, існують певні обмеження.

— І чому діти повернулися?

— Заради Бога, Маллене, ви хотіли б, щоб я тут-та-ки з'ясував усе до найменших дрібниць? Це непогана робоча гіпотеза. Треба назбирати більше фактів, перш ніж можна буде пояснити все до кінця.

— Вітаю! — з гаража вийшов пан Картер. Він тримав дві красиві форелі, акуратно почищені й вимиті.

— З одного боку форель — гідний противник, з іншого — чудова страва. Найкращий спорт і смачні харчі! — старий не поспішаючи пішов у дім.

— А в мене є краща теорія, — дружина сусіда взяла руки в боки.

Обоє чоловіків обернулися до неї.

— Хто тут єдина людина, нітрохи не стурбована тим, що відбувається? Хто ходить з мішком, у якому, як він каже, носить рибу? Хто розказує, що він весь час на риболовлі?

— Ну, ні, — протягнув Маллен. — До чого тут татусь Картер? У нього є ціла філософія риболовлі...

— Мені начхати на його філософію! — закричала жінка. — Він може обдурити вас, але не мене! Я просто бачу, що він єдиний чоловік у нашому районі, який нічим не переймається, і що він щодня вештається скрізь, і, можливо, його лінчувати замало!

Вона круто розвернулася і пішла до свого будинку.

— Будь ласка, Маллене, — сказав лисий сусід, — я перепрошую. Ви знаєте, які ці жінки. Вона переживає, хоча Денні зараз у безпеці, в лікарні.

— Я розумію, — кивнув Маллен.

— Вона нічого не тямить у просторово-часовому континуумі, — серйозно провадив сусід, — але я поясню ці речі їй сьогодні ввечері. Вона вранці вибачиться. Ось побачите.

Чоловіки потиснули один одному руки й повернулися до своїх будинків.

Швидко смеркло, прожектори освітили місто. Промені світла пронизували вулиці й двори, відбивалися у шибках зачинених вікон. Мешканці Вейнсвілла зачалися в передчутті можливих нових зникнень.

Джим Маллен хотів би дістатися до того, хто такого накоїв. Хоча б на мить — йому більше не знадобилося б. Але мусив сидіти й чекати. Почувався цілком безпорадним. Очі в дружини були стомлені, вуста — бліді й потріскані. Зате пан Картер веселився, як завжди. Він підсмажив форель на газовій плиті й пригощав їх обох.

— Я сьогодні знайшов чудову спокійну затоку, — розповідав пан Картер. Це біля гирла Олд Кріка, на невеличкій його притоці. Цілий день я рибалив, сидючи на травичці на березі й спостерігаючи за хмарами. Фантастична річ — ці хмари! Я піду туди завтра й ще день там порибалю. Тоді подамся деінде. Мудрий рибалка не виловлює всю рибу на одному місці. Помірність — ось правило рибалки. Трохи візьми, трохи залиш. Я часто думав...

— Тату, заради Бога! — скрикнула Філліс і зітхнула. Пан Картер сумно похитав головою, усміхнувся з розумінням і доїв свою форель. Потім пішов у вітальню працювати над новою мухою.

Виснажені Маллени лягли спати...

Маллен прокинувся й сів у ліжку. Глянув на дружину, яка спала поряд. Годинник показував п'ятдесят вісім хвилин на п'яту. «Майже ранок», — подумав він.

Устав, накинув халат і тихо спустився вниз. Прожектори миготіли навпроти вікна вітальні, було видно охорону.

Це якось заспокоювало, і він пішов у кухню. Намагаючись рухатися тихо, налив у кухоль молока. На холодильнику стояв свіжий пиріг, і Маллен відрізав собі скибочку.

«Викрадачі, — думав він, — маніяки. Марсіани. Діри в просторі. Або все разом. Ні, це не те». Маллен намагався пригадати, про що хотів запитати в пана Картера. Це було щось важливе.

Він вимив кухоль, поставив пиріг на місце й пішов у вітальню. Раптом його рвучко кинуло вбік.

Щось тримало його! Маллен почав молотити руками навсібіч, але відбиватися не було від кого. Однак щось його схопило мов залізною рукою і звалило з ніг. Він шарпнувся в інший бік, якось звівся на ноги. Але раптом його відірвало від підлоги, й на якусь мить він повис, звиваючись і розмахуючи

ногами. Навколо грудей щось охопило так жорстко, що не давало ні дихнути, ні видати бодай звук. Його підкинуло догори.

«Діра в просторі», — згадав він, намагаючись крикнути. Безладно розмахуючи руками, чоловік якось зміг ухопитися за край кушетки й поволік її за собою. Маллен смикнувся, невидима петля навколо грудей на мить послабшала й дала йому змогу опуститися на підлогу.

Чоловік поповз до дверей. Його знову підхопило, але він устиг обіруч обхопити радіатор опалення й опирався щосили. Ще кілька зусиль — і він зачепився за радіатор спочатку однією ногою, а потім і другою.

Радіатор жакливо заскрипів. Маллен відчув, що його самого ось-ось розірве навпіл, але тримався. Кожен його м'яз розтягнувся, загрожуючи розривом. Раптом петля повністю його відпустила.

Маллен скотився на підлогу.

Отямився він уже при денному світлі. Закусивши вуста, Філіс бризкала йому водою в обличчя. Він закліпав, якусь мить не в змозі збагнути, де він.

— Я тут? — запитав Маллен.

— Як ти почуваєшся? — стривожено допитувалася Філіс. — Що трапилося? Любий! Давай виїдемо звідси...

— Де твій батько? — вигукнув Маллен і звівся на ноги.

— На риболовлі. Будь ласка, сядь. Я зателефоную до лікаря.

— Ні. Зачекай, — Маллен пішов у кухню.

На холодильнику стояла коробка з пирогом. Він прочитав: «Кондитерська Джонсона. Вейнсвілл, Нью-Йорк». Велика літера К в слові «Нью-Йорк». Незначна помилка.

Де ж пан Картер? Чи справді розгадка в ньому? Маллен піднявся нагору й одягнувся. Склавав коробку від пирога, запхав до кишені й поквапився до дверей.

— Ні до чого не торкайся, поки я не повернуся! — крикнув він Філіс.

Жінка побачила, як він сів у машину та виїхав на вулицю. Стримуючи сльози, вона пішла в кухню.

Маллен дістався Олд Кріка за п'ятнадцять хвилин. Зупинив авто й рушив уздовж річки.

— Пане Картере! — гукав він. — Пане Картере!

Він кричав добрі півгодини, забираючись дедалі глибше в ліс. Дерев нависали над водою, доводилося обминати їх убід, і це добряче

затримувало його. Він поспішав. Весь обляпаний, ковзаючи на камінні, намагався бігти.

— Пане Картере!

— Агов, привіт! — Маллен почув голос старого й кинувся на його звук угору течією вздовж притоки. Пан Картер сидів на крутому березі невеличкої заплави з довгим бамбуковим вудлищем у руці. Маллен підійшов до нього.

— Чудово, синку, — сказав пан Картер, — добре, що ти прислухався до моєї поради щодо риболовлі.

— Ні, — Маллен спохмурнів, — я хочу, щоб ви мені дещо сказали.

— Залюбки, — всміхнувся старий. — Що ж ти хочеш запитати?

— Чи може рибалка повністю виловити всю рибу на певному місці?

— Я такого не роблю. Але дехто, гадаю, здатен до чогось подібного.

— І ще приманка... Чи кожен гарний рибалка використовує штучні приманки?

— Я пишаюся своїми комахами, — сказав пан Картер, — намагаюся зробити їх якомога більш схожими на справжніх. Ось, наприклад, чудова копія шершня.

Він відчепив жовтий гачок від свого капелюха.

— А ось чудовий комар.

Раптом волосінь на вудці ворухнулася. Легко й упевнено старий витяг її. Він схопив форель у руку й показав Маллену.

— Мале ще — не буду його брати.

Він обережно зняв гачок, попустив волосінь і вкинув рибу в річку.

— Коли ви кидаєте їх назад — гадаєте, вони розуміють, що сталося? Можуть щось повідомити іншим?

— Ні, — похитав головою пан Картер, — нічого це їх не навчає. Трапляється, одна й та сама молода рибка потрапляє на вудку двічі й тричі. Вони повинні трохи підрости, перш ніж почнуть щось розуміти.

— Я так і думав, — Маллен глянув на старого. Навколишній світ не обходив пана Картера. Жах, який скував увесь Вейнсвілл, його не зачепив.

«Рибалки живуть у власному світі», — подумав Маллен.

— Шкода, що тебе не було тут годину тому, — сказав пан Картер. — Я підчепив такого красеня. Чудовий хлопчина, фунтів зо два. Гідний противник для такого старого бойового коня, як я! І це ж треба — зірвався. Але спіймається інший... Агов, куди ти йдеш?

— Повертаюся додому! — вигукнув Маллен, бр'ю-хаючись у воді. Тепер він знав, чого шукав у пана Картера, — паралелей. І тепер уже все розумів.

Безневинний пан Картер, витягуючи форель, дуже нагадував іншого, набагато сильнішого рибалку, який ловив...

— Назад, попередити інших риб! — крикнув Маллен, на мить озирнувшись, і спотикаючись, побіг попід берегом. Хоч би тільки Філіс не торкалася ні до якої їжі! Він дістав із кишені упаковку від пирога й пожбурих її якнайдалі. Ненависна приманка!

А тим часом рибалки, кожен на своїй риболовлі, знову з посмішками закинули у воду свої вудки.

Світ, який наснився

У кожному циклі нескінченності є безліч світів — AETH DE PLACITUS RELIQUAE.

Ланігану знову наснилося те саме, й він прокинувся від власного хрипкого крику. Сів у ліжку, вдивляючись у фіолетову пітьму. Зуби в нього були стиснуті, вуста скривила судом. Відчув, що його дружина Естель поворухнулася й теж сіла поряд. Ланіган не дивився на неї. Досі борсаючись у тенетах свого сну, чекав на докази реального світу.

Крісло повільно пропливло у його полі зору та з легким стукотом прибилось до стіни. Обличчя Ланігана трохи розслабилось. Естель поклала долоню на його руку, — жест мав бути заспокійливим, але обпік його вогнем.

— Ось, — мовила вона, — випий це.

— Не треба, — помотав головою Ланіган, — усе нормально.

— Все ж таки випий.

— Це справді зайве. Зі мною все гаразд.

Нарешті він трохи оговтався від пережитого жахіття. І він сам, і навколишній світ знову стали звичними. Це відчуття було для Ланігана таким важливим, що він не хотів його позбутися через заспокійливе.

— Це був той самий сон? — запитала Естель.

— Так, той самий... Не хочу про це говорити.

— Гаразд, — кивнула Естель. (Вона потурає мені, подумав Ланіган, бо я її лякаю... Та я й сам боюся.)

Дружина запитала:

— Котра на годиннику?

Ланіган глянув.

— П'ятнадцять хвилин по шостій.

Але щойно він це вимовив, стрілки на годиннику рвучко стрибнули вперед.

— Ні, за п'ять хвилин сьома.

— Ти ще зможеш заснути?

— Навряд, — зітхнув Ланіган, — мабуть, вставатиму.

— Добре, любий.

Естель позіхнула, заплющила була очі, та знову розплющила й запитала:

— А ти не хочеш зателефонувати...

— Я зустрічаюся з ним о дванадцятій десять, — нагадав Ланіган.

— Чудово, — Естель знову заплющила очі й за мить заснула. Ланіган дивився на неї. Її каштанове волосся стало блакитним, вона глибоко зітхнула.

Ланіган устав з ліжка й одягнувся. Він був міцним чоловіком, помітним у натовпі, мав виразні риси й висип на шиї. Більше нічим особливим не вирізнявся, окрім того, що бачив один і той самий сон, який доводив його до божевілля.

Він провів кілька годин на ганку, спостерігаючи за появою нових зірок у світанковому небі.

Потому вирушив на прогулянку. Йому «пощастило» — за два квартали від свого будинку наткнувся на Джорджа Торстейна. Кілька місяців тому необережно розповів Торстейну про свій сон. Торстейн був простим, доброзичливим хлопцем, який свято вірив у самовдосконалення, дисципліну, практичність, здоровий глузд та решту нудних чеснот. Його тверезе заперечення всілякого безглуздя на певний час принесло Ланігану полегшення. Але тепер цей тип уже дратував його. Такі люди, як Торстейн, — без сумніву, сіль землі й хребет нації, але для Ланігана, який боровся з невідомістю (і програвав), спілкування з Торстейном переросло зі звичайної неприємності в суцільний жах.

— Ну, Томе, як справи, хлопче? — привітав його Торстейн.

— Добре, — відповів Ланіган, — просто чудово.

Він ввічливо кивнув і хотів іти собі далі під ніжно-зеленим небом. Але не так легко було втекти від Торстейна.

— Томе, хлопче, я міркував про твою проблему, — завів Торстейн, — і дуже непокоюся.

— Ну, це шляхетно з твого боку, — посміхнувся Ланіган, — але насправді ти не мусиш цим так перейматися.

— Я переймаюся, бо хочу цього, — похитав головою Торстейн. І хоч як це прикро, він був ширий. — Я не байдужий до людей, Томе. Завжди залишався таким, ще змалечку. Ми ж із тобою давні друзі й сусіди.

— Авжеж, — без особливого захвату озвався Лані-ган. (Найгірше — коли ти потребуєш допомоги й таки доводиться її приймати.)

— Томе, гадаю, тобі не завадить трохи відпочити.

Торстейн мав для всього простий рецепт. Він практикував своє лікування без ліцензії, тож і ліки не потребували значних витрат.

— Я справді не можу цього місяця дозволити собі відпочинку, — заперечив Ланіган. (Небо зараз було помаранчево-рожевим, три сосни зів'яли, дуб перетворився на кактус.)

Торстейн весело розсміявся.

— Хлопче, якраз навпаки, ти не можеш саме зараз позбавити себе відпочинку! Ти це розумієш?

— Ну, я так не думаю.

— А ти подумай! Ти стомився, ти напружений, весь на нервах. Працюєш забагато.

— Я вже мав тижневу відпустку, — сказав Ланіган і глянув на годинник. Його золотий корпус перетворився на свинцевий, але час він, як здалося Лагніану, показував досить точно. За його відчуттями, від початку розмови збігло не менше двох годин.

— Це не зовсім те, що тобі потрібно, — стояв на своєму Торстейн. — Ти залишався тут, у місті, поруч зі своєю роботою. Тобі потрібно виїхати на природу. Томе, коли ти востаннє відпочивав у кемпінгу?

— У кемпінгу? Ну, я ніколи не був у кемпінгу.

— Та ви тільки погляньте на нього! Хлопче, тобі слід повернутися до реальних речей. Тобі потрібні не вулиці й будівлі, а гори та річки.

Ланіган ще раз глянув на годинник і з полегшенням побачив, що він знову став золотим.

Він зрадив, бо заплатив за той годинник шістдесят доларів.

— Дерева та озера, — вправлявся у красномовстві Торстейн, — відчуття шовковистої травички під ногами, споглядання високих темних вершин на тлі золотавого неба...

Ланіган помотав головою.

— Я був за містом, Джордже. Мені це не допомагає.

Торстейн затався на своєму:

— Ти повинен відкинути все штучне.

— Все воно здається однаково штучним, — сказав Ланіган, — дерева чи будівлі — яка між ними різниця?

— Будівлі зведені людьми, — пояснив Торстейн, — а дерева створив Бог.

Ланіган мав певні сумніви щодо обох тверджень, але не збирався ділитися ними з Торстейном.

— Можливо, щось у цьому є. Я подумаю.

— Обов'язково подумай, — наполягав Торстейн. — До речі, я знаю чудове місце. Це в штаті Мен, Томе, біля невеличкого озера...

Торстейн був неперевершеним майстром нескінченних нудних описів. На щастя для Ланігана, сталася подія, яка відвернула їхню увагу. Загорівся будинок по інший бік вулиці.

— Чий це дім? — вигукнув Ланіган.

— Макелбі, — відповів Торстейн, — у нього вже друга пожежа за цей місяць.

— Мабуть, треба зчинити тривогу.

— Маєш рацію. Я сам це зроблю, — запевнив Торстейн. — А ти май на оці ту місцинку в Мені, про яку я тобі розповів, Томе.

Торстейн зібрався йти, і раптом сталося дещо досить кумедне. Лець він ступнув на тротуар, бетон під його лівою ногою зробився рідким. Заскочений зненацька Торстейн загруз по горілку, не встиг зупинитися й гепнувся долілиць.

Том поквапився йому на допомогу, поки бетон знову не затвердів.

— Усе нормально? — запитав він.

— Звихнув ногу, от дідько, — пробурмотів Торстейн. — Але начебто можу на неї ступати.

Він пошкутитьгав повідомляти про пожежу. Ланіган залишився наглядати. На його думку, сталося спонтанне самозаймання. За кілька хвилин, як він і сподівався, вогонь так само миттєво згас.

Не можна радіти з чужої біди, але Ланігану було складно втриматися від зловтіхи через пригоду Торстейна. Навіть несподівана повінь на Мейн-стріт не зіпсувала йому настрою.

Потім він згадав свій сон, і його знову охопило сум'яття. Він поквапився до лікаря.

На цьому тижні приймальня доктора Семпсона був маленькою і темною. Старий сірий диван зник, на його місці стояли двоє крісел у стилі Людовіка XV і висів гамак. Зношений килим переткався наново, на брунатній стелі виднілися підпалини від сигарет. Але портрет Андретті залишався на звичному місці, на стіні, й велика незграбна попільничка виявилася бездоганно вичищеною.

Відчинилися двері кабінету, вистромила голова доктора Семпсона.

— Вітаю, — сказав він, — хвилинку зачекайте.

Голова лікаря сховалася за дверима.

Семпсон дотримався слова й швидко закінчив свої справи. Лангіан чекав не більше кількох секунд. Ще за мить він простягнувся на шкіряному дивані зі свіжою паперовою серветкою під головою. Доктор Семпсон запитав:

— Ну, Томе, як ваші справи?

— Так само, — поскаржився Ланіган, — навіть гірше.

— Сон?

Ланіган кивнув.

— Перекажіть-но його знову.

— Я б не хотів, — заперечив Ланіган.

— Боїтеся?

— Більше, ніж досі.

— Навіть зараз, ось тут?

— Так. Особливо зараз.

Лікар помовчав, дав Ланігану змогу заспокоїтися і мовив:

— Раніше ви говорили про свій страх перед цим сновидінням, але ніколи не казали мені, чому ви його так боїтеся.

— Ну... це звучить якось по-дурному.

Обличчя Семпсона було серйозним, спокійним, стриманим — обличчям людини, яка нічого не вважає дурницями, навіть принципово нічого не визнає не вартим уваги. Можливо, це була суто фахова маска, та Ланігана заспокоїв вираз обличчя лікаря.

— Гаразд, я скажу вам, — несподівано для себе погодився він і раптом затнувся.

— Я слухаю, — повторив доктор Семпсон.

— Ну, це тому... Словом, я вірю, що якимось, незрозуміло...

— Так, продовжуйте, — заохочував його Семпсон.

— Ну, якимось може статися, що світ із мого сну перетвориться на справжній, — він знову зупинився, потім продовжив, — і коли я прокинуся, то опинюсь у тому світі. І тоді той світ стане реальністю, а цей — сном.

Він обернувся до лікаря, щоб подивитися, як це безглузде одкровення вплинуло на нього. Якщо воно й збентежило Семпсона, він цього нічим не виказав. Лікар спокійно розкурих свою люльку вказівним пальцем лівої руки, який і далі тлів, потім дмухнув на палець, загасив його й мовив:

— Так-так, будь ласка, продовжуйте.

— Продовжувати? Але це все, і проблема саме в цьому!

На яскравій килимовій доріжці Семпсона з'явилася пляма завбільшки як монета. Потемніла, по-щільнішала, перетворилася на маленьке фруктове деревце. Семпсон зірвав один з пурпурових стручків, понюхав його й поклав на стіл. Він обвів Ланігана суворим і водночас сумним поглядом.

— Ви раніше вже розповідали мені про світ із вашого сновидіння, Томе.

Ланіган кивнув.

— Ми обговорили це питання, простежили його походження, дослідили його значення для вас. Протягом останніх місяців ми, на мою думку, виявили причину, з якої ви відчуваєте потребу мучити себе цими страхами.

Ланіган ледь помітно кивнув.

— Однак, ви відмовляєтеся це зрозуміти, — провадив Семпсон. — Ви щоразу забуваєте: світ із вашого сновидіння — це лише сон, не що інше, як сон, керований довільними законами, які ви самі винайшли для задоволення власних психічних потреб.

— Я би хотів у це повірити, — зітхнув Ланіган, — та лихо в тім, що цей клятий світ із мого сновидіння надто логічний.

— Зовсім ні, — заперечив Семпсон. — Вам так здається лише тому, що ваша омана герметична, замкнена на собі й сама себе підтримує. Дії людини засновані на певних припущеннях про природу світу. Якщо ви погоджуєтеся з цими припущеннями, будь-чия поведінка видається цілком логічною. Але змінити ці припущення, ці основні аксіоми, майже неможливо. Наприклад, як ви доведете людині, що її не контролює таємне радіо, яке чує лише вона?

— Я збагнув суть проблеми, — пробурмотів Ланіган. — І щось подібне відбувається зі мною?

— Саме так, Томе. Ви хочете, щоб я вам довів, нібито цей світ справжній, а світ із вашого сновидіння — ні. Ви готові відмовитися від власної фантазії, якщо я наведу необхідні докази.

— Так, саме так! — вигукнув Ланіган.

— Але ж розумієте, я не можу їх надати, — усміхнувся Семпсон, — бо природа світу очевидна, але довести її неможливо.

Ланіган замислився на мить. Нарешті мовив:

— Послухайте, док, але ж я не настільки хворий, як, скажімо, цей хлопець із секретним радіо?

— Ну звичайно. Ви розумніший, раціональніший. У вас є сумніви щодо реальності світу, але, на щастя, ви сумніваєтеся також і стосовно реальності вашої ілюзії.

— Тоді спробуйте, — попросив Ланіган, — я розумію, що це складно, але заприсягнуся вам: сприйматиму все, що зможу змусити себе сприйняти.

— Це справді не моя галузь, — зітхнув Семпсон, — такими проблемами займається метафізика. Не думаю, що достатньо кваліфікований...

— Давайте спробуємо, — благав Ланіган.

— Ну, гаразд, — Семпсон наморщив чоло, зосередився й мовив: — Мені здається, що ми перевіряємо світ через власні відчуття, тому для остаточного аналізу маємо спиратися саме на них.

Ланіган кивнув, і лікар продовжив:

— Отже, ми знаємо, що річ існує, бо наші відчуття свідчать про її існування. Як ми зазвичай перевіряємо правильність наших спостережень? Порівнюючи їх із відчуттями інших людей. Ми знаємо, що наші відчуття не вводять нас в оману, якщо відчуття інших людей теж вказують на існування речі, про яку йдеться.

Ланіган це обміркував і відповів:

— Тому реальний світ є просто тим, чим він уявляється більшості людей.

Семпсон скривився.

— Я ж вам казав, — почав він знову, — що метафізика — не моя парафія. Проте гадаю, що це прийнятний аргумент.

— Так... Але, док, якщо припустити, нібито всі ці спостерігачі помиляються? Наприклад, припустимо, існує безліч світів і багато реальностей, а не єдина? Припустимо, що це просто одна довільна сутність, складена з нескінченного числа сутностей? Або що природа самої реальності здатна змінюватися і що я незбагненним чином можу сприймати ці зміни?

Семпсон зітхнув. Витяг маленького зеленого кажана, що тріпотів крильцями у нього під курткою, неухважно ляснув по ньому лінійкою.

— Отож-бо, — озвався він. — Я не можу спростувати жодного вашого припущення. Гадаю, Томе, ліпше обговорити ваше сновидіння.

Ланіган скривився.

— Я справді не хотів би. Я відчуваю...

— Знаю, що ви відчуваєте, — Семпсон ледь помітно всміхнувся. — Але ж це зможе все довести або спростувати раз і назавжди, чи не так?

— Думаю, що так, — кивнув Ланіган. А далі спробував набратися сміливості й заговорив: — Отже, мій сон починається з...

Щойно він заговорив, його охопив добре знайомий жах. Він відчув раптове запаморочення й нудоту. Ланіган спробував підвестися з дивана. Обличчя лікаря розпливалося перед ним. Він побачив полиск металу й почув слова Семпсона:

— Постарайтеся заспокоїтись... короточасний напад... спробуйте згадати щось приємне.

Потому чи то Ланіган, чи то світ, чи вони обидва зникли...

До Ланігана повернулася свідомість. Можливо, минув якийсь час, а, можливо, й ні. Можливо, щось сталося, а, може, й не сталося нічого. Ланіган сів і глянув на Семпсона.

— Як ви зараз почуваетесь? — запитав лікар.

— Зі мною все гаразд, — сказав Ланіган. — А що сталося?

— Вам було зле. Не переймайтеся.

Ланіган знову ліг і спробував заспокоїтися. Лікар сидів за столом, щось занотовував. Ланіган заплющив очі, порахував до двадцяти, потім обережно розтулив повіки. Семпсон і далі писав.

Ланіган роззирнувся кімнатою, нарахував п'ять картин на стінах, перерахував їх ще раз, подивився на зелений килим, насупився й знову заплющив очі. Цього разу він порахував до п'ятдесяти.

— Ну, бажаєте про це поговорити? — Семпсон закрив свої записи й повернувся до нього.

— Ні, не зараз, — похитав головою Ланіган. (П'ять картин, зелений килим.)

— Будь ласка, як скажете, — погодився лікар. — Гадаю, наш час майже вичерпано. Але якщо хочете полежати в передпокої...

— Ні, дякую, я піду додому, — відповів Ланіган.

Він устав, перейшов зеленим килимом до дверей, подивився на п'ять картин і на лікаря, який заспокійливо усміхався. Потім Ланіган вийшов з

кабінету, перетнув передпокій, далі коридором попрямував до сходів і нарешті спустився на вулицю.

Він ішов і дивився на дерева, на яких зелене листя очікувано легко тріпотіло від легкого вітерцю. На вулиці було багато транспорту, який згідно зі здоровим глуздом рухався однією смугою в один бік, іншою – в протилежний. Небо було незмінно блакитним і вочевидь залишалося таким уже давно.

Сон. Він щипнув себе, чи йому наснилося, що щипнув? Не прокинувся. Ланіган закричав, чи йому наснилося, що закричав? І знову не прокинувся.

Він опинився на знайомій території своїх нічних жахів. Але це тривало трохи довше, ніж зазвичай. Отже, це вже не сон. (Сон – це просто трішки коротше життя, життя – трішки довший сон.) Ланіган здійснив перехід, або перехід створив Ланігана. Неможливе стало тим, що мало статися.

Асфальт не розступався в нього під ногами. Над ним височіла будівля міського відділення Першого Національного банку. Вона була тут учора, вона буде тут завтра. Безглуздо позбавлена будь-яких перспектив, вона ніколи не стане гробницею, літаком або кістяком доісторичного монстра – тупо залишатиметься будівлею з бетону й сталі, з божевільною впертістю зберігаючи свою стабільність, допоки не прийдуть чоловіки з інструментами й не почнуть терпляче її руйнувати.

Ланіган ішов цим скам'янілим світом під блакитним небом, оточеним на видноколі легким білим маревом: воно мовби обіцяло щось нездійсненне. Транспорт рухався правим боком шляху, люди переходили вулицю на перехрестях, годинники показували час однаково до хвилини.

Десь за містом розкинулися поля і села, й Ланіган знав, що трава там не росте на очах, вона не рухається. Тобто, вона, безумовно, росте, але непомітно, не відчутно для людини. І гори, темні й високі – гіганти, що ніби застигли в русі, але їм не судилося крокувати під золотавим (або фіолетовим чи зеленим) небом.

Це був заморожений світ. Це був світ повільних змін, світ передбачуваності, буденності, звикання. Це був світ жакливого, просто неминучої нудьги. Світ, у якому зміни, рухливі мов ртуть, зводилися до млявого, неохочого розтікання клею.

Через це магія феноменального світу була тут неможлива.

А без магії просто неможливо жити.

Ланіган закричав. Він кричав, поки навколо збиралися люди, які дивилися на нього (але нічого не робили й ні на що не перетворювалися). Далі, як і мало бути, прийшов поліцейський (але сонце жодного разу не змінило своєї форми), а потім швидка допомога помчала незмінною вулицею (на чотирьох колесах, а не на любих серцю трьох чи двадцяти п'яти). Машина швидкої допомоги відвезла його до будівлі, яка очікувано стояла на своєму місці, і там він багато спілкувався з людьми, які залишалися такими, як були, не змінювалися й навіть просто не мали здатності до змін. Вони ставили йому запитання в кімнаті з незмінно білими стінами.

Ланігану призначили відпочинок, спокій, ліки. Це, на жаль, була саме та отрута, за допомогою якої він силкувався позбутися своєї проблеми. Звичайно, доза виявилася зависокою.

Він не помер, отрута була не надто якісною. Натомість Ланіган остаточно збожеволів. Його виписали за три тижні, як типового пацієнта після типового лікування.

Зараз він походить собі вулицями, вважаючи зміни неможливими. Він став мазохістом — його надихає нахабна правильність речей. Він став садистом — проповідує іншим божественну природу механічного порядку речей.

Чоловік повністю асимілювався із власним божевільням чи божевільням світу в усіх сенсах, крім єдиного. Ланіган нещасливий. Порядок і щастя — несумісні речі, яких не може примирити всесвіт.

Дипломатичний імунітет

— Проходьте, панове, — посол запросив їх до апартаментів, наданих йому Державним департаментом, — сідайте, будь ласка.

Полковник Серсі сів, придивляючись до персони, яка викликала ажіотаж у всьому Вашингтоні. З вигляду посла ніяк не можна було сказати, що він становить певну загрозу. Це був худорлявий чоловік у класичному коричневому твідовому костюмі, також наданому Державним департаментом. Обличчя мав розумне, витончене та байдуже.

«Людина як людина», — подумав Серсі, вивчаючи прибульця холодним безстороннім поглядом.

— Чим можу прислужитися? — посміхнувся посол.

— Президент доручив мені вашу справу, — сказав Серсі. — Я ознайомився з доповіддю професора Дар-ріга, — він кивнув убік вченого зі свого супроводу, — але хотів би почути все особисто від вас.

— Авжеж, — прибулець запалив сигарету. Здавалося, він широко тішиться тим, що до нього звернулися. Це здивувало Серсі, адже за тиждень, який минув від приземлення інопланетянина, у нього вже побували ледь не всі видатні вчені країни.

«Але у скруті завжди звертаються до армії», — нагадав собі Серсі. Він розвалився на стільці, недбало заклав руки в кишені. Правицею стиснув знятий із запобіжника пістолет сорок п'ятого калібру.

— Я прибув, — почав інопланетянин, — як повноважний посол імперії, що займає половину галактики. Я хочу передати вітання від мого народу й пропозицію стосовно вступу до нашого союзу.

— Зрозуміло, — відповів Серсі, — але у деяких вчених склалося враження, ніби це приєднання ви вважаєте обов'язковим.

— Ви приєднаєтеся, — посол випустив дим із ніздрів.

Серсі помітив, що Дарріг заціпенів на своєму стільці й закусив губу, тож перемістив пістолет так, щоб легко вихопити в разі потреби.

— Як ви дізналися про нас? — запитав він.

— За кожним із повноважних послів закріплена нерозвідана ділянка космосу, — пояснив інопланетянин. — Ми обстежуємо кожну зірку цієї ділянки на наявність планет у її системі й кожну планету — на наявність розумного життя. Як ви знаєте, розумне життя в галактиці трапляється не надто часто.

Серсі кивнув, хоча й уперше чув про це.

— Коли знаходимо таку планету, ми приземляємося, ось як я, наприклад, і готуємо мешканців до вступу в наше об'єднання.

— А як ваш народ дізнається, що ви знайшли розумне життя? — поцікавився Серсі.

— Існує механізм сповіщення, який є частиною структури нашого організму, — відповів посол. — Він спрацьовує, коли ми виявляємо населену планету. Цей сигнал постійно надходить у космос і може сприйматися на відстані кількох тисяч світлових років. Кораблі спеціального призначення постійно перебувають у межах зони отримання сигналу від кожного посла, відстежуючи такі повідомлення. Коли вони отримують повідомлення, на відповідну планету відсилається команда для колонізації.

Він обережно струсив попіл із сигарети об край попільнички.

— Цей метод має очевидні переваги порівняно з надсиленням об'єднаних груп для дослідження та колонізації. Він дає змогу уникнути відрядження багатьох людей для пошуку, який може тривати впродовж десятиліть.

— Зрозуміло, — повторив Серсі, обличчя якого й далі залишалося непроникним, — ви можете детальніше розповісти про ці повідомлення?

— Вам ні до чого знати більше. Сигнал не можна виявити вашими методами, і, таким чином, не можна перехопити. Він передається, поки я живий.

Дарріг затримав подих і глянув на Серсі.

— Тобто, якщо ви перестанете транслявати сигнал, — обережно перепитав Серсі, — нашої планети не зможуть знайти?

— Доти, поки цю ділянку космосу не почнуть досліджувати знову, — підтвердив дипломат.

— Як уповноважений представник Президента Сполучених Штатів, прошу вас припинити передавання сигналу. Ми не бажаємо входити до складу вашої імперії.

— Мені шкода, — посол легко знизав плечима. Серсі стало цікаво, скільки разів і на скількох інших планетах він уже грав цю сцену.

— Я справді нічого не можу вдіяти, — посол підвівся.

— То ви не зупините сигнал?

— Я не в змозі це зробити. Не можу контролювати послання після його активації. Дипломат відвернувся і відійшов до вікна.

— Однак, я підготував для вас філософську концепцію переходу під нашу владу. Мій обов'язок, як посла, — максимально полегшити його для вас. З цієї концепції логічно випливає, що...

Коли посол став біля вікна, Серсі вихопив з кишені пістолет і вистрілив. Зробив шість пострілів майже миттєво, посилаючи кулю за кулею, — у голову й у спину посла, та раптом здригнувся. Посла вже не було біля вікна!

Серсі та Дарріг презирнулися. Останній промимрив щось про привиди. Аж раптом посол повернувся.

— Ви гадали, що це так просто зробити? — усміхнувся він. — Ми, послы, обов'язково наділені дипломатичною недоторканністю.

Він помацав один з отворів у стіні, залишений кулею.

— Якщо ви досі не зрозуміли, дозвольте пояснити: ви не в змозі вбити мене. Навіть не збагнете природи мого захисту.

Посол глянув на співрозмовників, і тієї ж миті Серсі відчув його цілковито чужу сутність.

— Бувайте, панове, — сказав прибулець.

Дарріг і Серсі мовчки повернулися до штаб-квартири операції.

Хоча ніхто насправді й не сподівався, що посла можна буде легко вбити, всіх шокувало те, що кулі проти нього цілком безсилі.

— Гадаю, ви все бачили, Меллі? — запитав Серсі, переступаючи поріг.

Худорлявий психіатр із уже помітною лисиною сумно кивнув:

— Ще й зняв на відео.

— Цікаво, що ж там у нього за концепція, — промимрив Дарріг ніби сам до себе.

— Нерозумно було очікувати, що ваш план спрацює. Жодна раса не відрядила би посланця з таким повідомленням, сподіваючись, що він виконає завдання.

Якщо тільки... він не мав би достатньо ефективного захисту, — сумно закінчив психіатр.

Серсі пройшов кімнатою і став перед екраном. Апартаменти послові надали особливі. Їх поквапливо облаштували за два дні по тому, як він приземлився й оголосив свою пропозицію. Стіни обшили сталевими й свинцевими пластинами та начинили відеокамерами, магнітофонами й бозна ще якою апаратурою.

Це було просто останнє слово в обладнанні камери смертника.

На екрані Серсі побачив посла, який сидів за столом і набирав на ґаджеті, теж наданому урядом, якийсь текст.

— Агов, Харрісоне! — покликав Серсі, — може, вдамося до плану номер два?

Гаррісон вийшов з бічної кімнати, де перевіряв обладнання, з'єднане з апаратами посла. Він старанно перевіряв манометри, встановив елементи керування й глянув на Серсі.

— Ну що? — поцікавився він.

— Давай.

Серсі не відривався від екрана. Посол і далі набирав текст.

Коли Харрісон повернув перемикач, кімнату раптово заповнило полум'я. Вогонь виривався з прихованих отворів у стінах, стелі й підлозі.

За якийсь час кімната нагадувала домну зсередини.

Серсі зачекав кілька хвилин, потім підійшов до Харрісона й повернув перемикач.

Усі дивилися на вигорілу кімнату.

Сподівалися побачити обсмалений труп.

Але посол знову з'явився біля столу, з жалем розглядаючи знищений вогнем ґаджет. На ньому самому вогонь не залишив жодного сліду.

— Чи не могли б ви надати мені бодай якусь друкарську машинку? — запитав він, звертаючись просто до однієї з прихованих камер. — Я розробляю філософську концепцію для вас, невдячних негідників.

Він сів у обгорілий кістяк крісла й за хвилину заснув.

— Гаразд, займайте місця, — зітхнув Серсі, — проведемо нараду.

Меллі сів верхи на стілець. Харрісон, поволі пихкаючи, розкурих люльку.

— Отже, — почав Серсі, — уряд скинув усе це на нас. Мусимо вбити посла — це очевидно. Мене призначили відповідальним.

Серсі невесело всміхнувся:

— Напевно, там, нагорі, не хочуть брати на себе відповідальність у разі провалу. Я обрав вас трьох собі в команду. Можемо просити чого завгодно, будь-якої допомоги чи поради. Хто має ідеї?

— Як щодо плану номер три? — запитав Харрісон.

— Застосуємо і його, — запевнив Серсі, — але якось не віриться, що він спрацює.

— Мені теж, — кивнув Дарріг. — Ми навіть не знаємо природи його захисту.

— Оце насамперед і треба з'ясувати. Меллі, візьміть усі отримані нами дані та доручіть комусь завести їх в Аналізатор Деріхмана. Ви ж розумієте, що нам потрібне. Які властивості має X, якщо X може вчинити так чи інак?

— Цілком згоден, — сказав Меллі та вийшов, бурмочучи собі під ніс про переваги точних наук.

— Харрісоне, план номер три підготований? — запитав Серсі.

— Звичайно.

— Спробуйте його задіяти.

Поки Харрісон робив останні приготування, Серсі спостерігав за Даррігом. Малий на зріст, кругленький фізик замислено втупився просто перед собою та й далі щось бурмотів. Серсі сподівався на винахідливість Дарріга й чекав, що той скаже.

Він знав, як важко працювати з чисельною командою, тож старанно дібрав собі людей — робив ставку на якість.

З огляду на це в першу чергу зупинив свій вибір на Харрісоні. Кремезний, похмурий інженер славився здатністю будь-що змайструвати лише після приблизних пояснень.

Серсі обрав Меллі, психіатра, бо не мав упевненості щодо суто фізичного боку проблеми знищення посла.

Дарріг був фахівцем з математичної фізики, але завдяки неспокійній допитливості свого розуму вигадав кілька цікавих теорій і в інших галузях. Його єдиного з-поміж чотирьох посол цікавив як інтелектуальна проблема.

— Він схожий на Залізного Діда, — нарешті озвався Дарріг.

— А це що за один?

— Хіба ви не чули легенди про Залізного Діда? То чудовисько в чорних металевих обладунках. З ним

зустрівся Переможець чудовиськ, герой епосу апачів, і після численних спроб нарешті таки вбив.

— І як йому це вдалося?

— Він поцілів стрілою йому під пахву, не закриту бронею.

— Чудово, — Серсі усміхнувся, — попросіть нашого посла підняти руку.

— Готово! — відгукнувся Харрісон.

— Гарзд. Починайте.

Невидиме джерело смертельних гамма-променів безгучно бомбардувало кімнату посла.

Але його самого там уже не було.

— Достатньо, — сказав Серсі аз деякий час, — це може вбити й стадо слонів.

Посла не було видно ще годин із п'ять, аж поки рівень радіоактивності не знизився. Потому він знову з'явився.

— І досі чекаю на друкарську машинку, — нагадав посол.

— Ось дані Аналізатора, — Меллі вручив Серсі стос паперів, — а це остаточний висновок, до якого все зводиться.

Серсі зачитав уголос:

— Найпростіший захист від будь-якої зброї — це самому стати цією конкретною зброєю.

— Вражає, — гмикнув Харрісон, — але що ж воно значить?

— Це означає, — пояснив Дарріг, — що коли ми насилаємо на посла вогонь, він перетворюється на вогонь. Стріляємо у нього — він перетворюється на кулю, аж поки не мине небезпека, а тоді знову стає самим собою.

Він узяв папірці з рук Серсі й почав їх переглядати.

— Так, цікаво, чи є тут якась історична паралель? Навряд. — Він відірвався від паперів. — Хоча висновок не остаточний, він здається доволі переконливим. Будь-який інший захист вимагав би насамперед розпізнавання зброї, потім її оцінювання й лише насамкінець застосування захисту, відповідного можливостям зброї. Захист посла діє миттєво й гарантовано. Йому не доводиться розпізнавати зброю. Гадаю, його тіло просто певним чином ототожнює себе з небезпекою, яка загрожує йому на даний момент.

— Аналізатор не визначив жодного способу порушити цей захист? — поцікавився Серсі.

— Аналізатор вказує, що такого способу не існує, якщо викладена гіпотеза є істинною, — сумно промовив Меллі.

— Ми не можемо цілком довіряти такому висновку, — заявив Дарріґ — Машина має певні обмеження.

— Але нам досі не вдалося його зупинити, — наголосив Меллі, — й він досі транслює свій сигнал.

Серсі на мить замислився.

— Зателефонуйте до всіх експертів, яких тільки зможете знайти. Ми повинні застосувати проти посла всі можливі засоби. Я все розумію, — він помітив скептичний вираз на обличчі Дарріґа, — але маємо спробувати.

Упродовж кількох наступних днів усі можливі комбінації засобів знищення випробували проти посла. Застосовували всіляку зброю — від сокир кам'яної доби аж до сучасних потужних гвинтівок, закидали його гранатами, заливали кислотою, труїли газами.

Він з філософським виразом знижував плечима, й далі працюючи з отриманою новою друкарською машинкою.

Застосовували бактерії, спочатку збудників відомих хвороб, потім мутантні види.

Дипломат навіть не чхнув.

Його намагалися вразити електрикою, радіацією, дерев'яною, залізною, мідною, бронзовою, урановою зброєю — не оминули жодної можливості.

На послові не лишилося й подряпини, зате кімната мала такий вигляд, ніби там п'ятдесят років регулярно вчинялися бійки пияків.

Меллі й Дарріґ розробляли кожен власні ідеї. Фізик відірвався від роботи, щоб нагадати Серсі міф про Вальдура. Проти Вальдура також застосовували всі види зброї. Він залишився неушкодженим, бо все на світі пообіцяло любити його. Все, окрім омели. Коли у нього кинули невеличкою гілочкою омели, він помер.

Серсі з досадою відвернувся, але наказав про всяк випадок дістати омелу.

Це вплинуло, принаймні, нітрохи не гірше, ніж вибухівка чи лук зі стрілами. Тобто нічого не дало, крім недоречно святкової обстановки у розтрощеній кімнаті.

Тиждень потому посла, який не мав нічого проти, перемістили у нову, більшу, камеру смертника з грубішими стінами. До старої ніхто не наважився б повернутися через радіоактивність та мікробів.

Посол повернувся до роботи з друкарською машинкою. Всі його попередні напрацювання були спалені, пошматовані або роз'їдені активними речовинами.

— Поговорімо з ним, — запропонував Дарріг наступного дня. Серсі погодився. На даний момент інші ідеї вичерпалися.

— Проходьте, панове, — посол промовив це так весело, що у Серсі миттєво зіпсувався настрій, — мені шкода, що нічого не можу вам запропонувати. Через неуважність мені не давали ні їжі, ні води ось уже десять днів. Звичайно, це не так важливо.

— Радий це чути, — скрикнув Серсі. Вигляд у посла був чудовий: ніхто не сказав би, що його випробовували всіма засобами насильства, які лише могла запропонувати Земля. Серсі та його команда, навпаки, ніби пережили бомбардування.

— Нічогенький захист у вас, — по-дружньому похвалив Меллі.

— Добре, що вам сподобалося.

— Чи не розповіли б ви нам, як він працює? — вдав наївного Дарріг.

— Хіба ви самі не здогадалися?

— Думаю, що здогадалися. Ви стаєте тим, що вам загрожує. Це справді так?

— Авжеж, — кивнув посол, — ви бачите, що я не маю секретів.

— Чи можемо ми запропонувати вам чогось іншого, — запитав Серсі, — щоб ви відікнули цей сигнал?

— Пропонуєте хабар?

— Ну, так, — зітхнув Серсі. — Що саме ви..?

— Нічого, — похитав головою посол.

— Подумайте, будьте розважливі, — сказав Харрі-сон, — ви ж не хочете спричинити війну? Вся Земля об'єднується. Ми озброєні.

— Чим саме?

— Атомними бомбами, — почав перелічувати Меллі, — водневими бомбами. Ми...

— Ну то скиньте котрусь із них на мене, — запропонував посол. — Це мені жодним чином не зашкодить. Чому ж ви гадаєте, що це може якось загрожувати моему народові?

Усі четверо замовкли. Про це вони не подумали.

— Здатність людей до війни, — вів далі посол, — це показник статусу їхньої цивілізації. Перший етап — використання простих механічних засобів.

Другий — використання зброї молекулярного рівня. Ви перебуваєте на порозі третього етапу, хоча вам ще далеко до майстерного володіння атомними і

субатомними силами, — він приязно посміхнувся. — Мій народ досяг п'ятого етапу.

— І що ж це за етап? — поцікавився Дарріґ.

— Дізнаєтеся, — кивнув посол, — але, можливо, вам цікаво, чи типові мої можливості для інших представників мого народу? Не заперечую: ні. Щоб я міг виконати своє завдання, мені вбудовано певні обмежники, що забезпечують здатність лише до пасивної реакції.

— Чому? — не вгавав Дарріґ.

— З очевидних причин. Якби я мав можливість діяти активно, в хвилину гніву міг би знищити всю вашу планету.

— Гадаєте, ми в це повіримо? — гмикнув Серсі.

— А чому ні? Хіба це так важко зрозуміти? Ви не можете повірити, що є сили, про які вам нічого не відомо? Крім того, є ще одна причина моєї пасивності. Хіба ви й досі не здогадалися?

— Гадаю, ви намагаєтеся зломити наш дух, — припустив Серсі.

— Саме так. Сказане мною нічого не змінює. Модель завжди однакова. Посол прибуває і передає своє послання до сильної, дикої, молоді рasi, подібної до вашої. Зчиняється шалений опір проти нього, робляться гарячкові спроби його вбити. Зрештою, після невдач, люди, як правило, повністю деморалізовані. Коли прибуває команда колонізації, ідеологічна обробка просувається набагато швидше, — він зупинився на мить, потім додав: — На більшості планет цікавляться філософською концепцією, яку я зобов'язаний запропонувати. Запевняю вас, це полегшить перехід.

Він простягнув стос друкованих аркушів.

— Може, хоч поглянете на це?

Дарріґ узяв папери й запхав до кишені.

— Якщо матиму вільний час.

— Рекомендую прочитати, — наголосив посол. — Ви майже дійшли до критичної межі. Чому б і не відмовитися від опору?

— Поки що — ні, — твердо відповів Серсі.

— Не забудьте ознайомитися з моєю концепцією, — наполягав посол.

Команда залишила кімнату.

— Слухайте, — сказав Меллі, щойно вони повернулися до себе, — таки лишилося ще те, чого ми поки не спробували. Як щодо психології?

— Усе, чого забажаєте, — погодився Серсі, — включно з чорною магією. Що ви маєте на увазі?

— Як я зрозумів, — почав Меллі, — посол миттєво реагує на будь-яку загрозу. У нього має бути захисний рефлекс, який діє за принципом «усе, або нічого». Я насамперед пропоную спробувати те, що не призведе до вмикання цього рефлексу.

— Наприклад? — пожавився Серсі.

— Гіпноз. Можливо, вдасться щось вивідати.

— Авжеж, — зрадів Серсі, — спробуйте й це. Робіть бодай щось.

Серсі, Меллі та Дарріг зібралися біля екрану, в кімнату посла запустили трішки газу легкої гіпнотичної дії. Одночасно через крісло, на якому сидів посол, пропустили електричний заряд.

— Це, щоб відвернути його увагу, — пояснив Меллі. Посол зник, перш ніж електричний струм вразив його, потім знову з'явився у своєму кріслі.

— Достатньо, — прошепотів Меллі й закрив клапан. Вони спостерігали далі. За якийсь час посол відклав книгу й втупився перед собою.

— Як дивно, — промовив він, — Альферн мертвий. Гарний друг... Просто безглузда випадковість. Як він вскочив у цю халепу? В нього не залишалося жодних шансів. Але таке трапляється нечасто.

— Міркує вголос, — прошепотів Меллі, хоча посол не міг почути, — озвучує свої думки. Його друг, напевно, не йде йому з думки.

— Звичайно, — вів далі посол, — Альферн мав колись померти. Безсмертя не існує — поки що. Але саме так... Без жодного захисту. Там, у космосі завжди несподівано натрапляєш на це. Зворотній бік завжди чигає на тебе.

— Його організм не реагує на гіпноз як на загрозу, — прошепотів Серсі.

— Але ж, — промовляв сам до себе посол, — принцип упорядкованості зазвичай спрацьовує дуже добре, стримуючи все це, залагоджуючи невідповідності.

Раптом він скочив на ноги, його обличчя на мить сполотніло, він вочевидь намагався пригадати, що говорив. Потім розсміявся.

— Хитруни. Це вперше ваш трюк вдався і — востаннє. Але, панове, це нічого вам не дасть. Я й сам не знаю, як мене можна вбити. Він стояв посеред порожньої кімнати й реготав.

— Крім того, — продовжив посол, коли пересміявся, — колонізаційна команд досі вже визначила напрямок. Вони знайдуть вас — зі мною чи без мене.

Він знову сів, посміхнувся.

— Це спрацювало! — вигукнув Дарріг. — Не такий уже й невразливий цей тип. Щось же вбило його друга Альферна.

— Щось у космосі, — нагадав Серсі. — Цікаво, що ж саме?

— Дайте подумати, — уголос розмірковував Дар-ріґ. — Принцип упорядкованості. Це має бути якийсь невідомий нам природний закон. А зворотній бік... Що може означати зворотній бік?

— Він сказав, що колонізаційна команда однак знайде нас, — нагадав Меллі.

— Розберімося спочатку з тим, що слід вирішити в першу чергу, — відмахнувся Серсі. — Він, можливо, блефує... Хоча навряд. Однак нам все-таки доведеться в першу чергу позбутися посла.

— Здається, я здогадався, що означає зворотній бік! — вигукнув Дарріґ. — Це вражає. Можливо, це допоможе створити нову космологію.

— То що ж воно таке? — зацікавився Серсі. — І чи зможемо ми це якось використати?

— Гадаю, що так. Але дозвольте спочатку мені самому розібратися. Мабуть, поїду до свого готелю. Хочу звірити все з науковою літературою. Прошу не турбувати мене кілька годин.

— Ну гаразд, — погодився Серсі. — Але ж про що йдеться?

— Ні, ні, я можу помилятися, — замахав руками Дарріґ, — дайте мені попрацювати.

Він поспіхом вийшов з кімнати.

— Як думаєш, до чого він хилить? — запитав Меллі.

— І гадки не маю, — Серсі знизав плечима. — Да-вай-но ще випробуємо ці психологічні штучки.

Спочатку вони заповнили кімнату посла водою на кілька футів. Не так, щоб його потопити, але достатньо, щоб спричинити певні незручності.

Додали світло. Вісім годин воно блимало в кімнаті посла — то яскраве, таке, що сліпило й крізь повіки, то тьмяно, дратівливо миготіло.

Потім долучилися й звуки — вереск, зойки, пронизливий крик, скреготіння, посилене в тисячу разів шкрябання нігтями по шиферу, чудернацькі звуки смоктання, регіт і шепіт.

Нарешті — запахи. І взагалі все, що тільки можна було вигадати, щоб довести людину до божевілля.

Посол мирно спав серед усього цього рейваха.

— Отже, — наступного дня хрипкувато підсумував Серсі, — доведеться нам ще довго сушити мізки цією проблемою.

Психологічні тортури жодним чином не зачепили посла, здавалося, відбилися лише на Серсі та його людях.

— Де в біса цей Дарріг?

— Досі працює над своєю ідеєю, — відповів Меллі, потираючи заросле щетиною підборіддя, — сказав, що вже наблизився до мети.

— Відштовхуватимемося від припущення, що він не знайде рішення проблеми, — зітхнув Серсі. — Вмикайте мозок. Наприклад, якщо посол може перетворитися на що завгодно, то чи є щось таке, на що він перетворитися не зможе?

— Гарне запитання, — кивнув Харрісон.

— Це стосується його реакції, — вів далі Серсі. — Не варто кидати спис у людину, яка може перетворитися на нього.

— Як щодо такої ідеї? — підскаочив Меллі. — Приймаємо як належне, що він може перетворитися на що завгодно. Але чи можна було б поставити його в ситуацію, коли він буде атакований по тому, як зміниться?

— Ну, слухаю, — зацікавився Серсі.

— Скажімо, він у небезпеці. Перетворюється на те, що йому загрожує. А якщо виникне загроза для того, на що він перетворився? І, своєю чергою, загроза для цієї нової загрози? Що він тоді зробить?

— А як саме це реалізувати? — замислився Серсі.

— Ось так, наприклад, — Меллі взяв телефон. — Доброго дня, дайте мені Вашингтонський зоопарк. Це терміново.

Посол обернувся, коли відчинилися двері. До кімнати загнали злого, голодного тигра й двері зачинилися.

Тигр дивився на посла. Посол дивився на тигра.

— Досить вигадливо, — пробурчав посол.

Від звуку його голосу тигр раптом оскаженів. Він стрибнув, ніби відпущена сталева пружина, й гепнувся на підлогу там, де щойно стояв посол.

Двері знову відчинилися. Заштовхнули ще одного тигра. Він сердито заревів і скочив на першого. Тигри зіштовхнулися на льоту.

Посол з'явився на відстані кількох футів, спостерігаючи за ними. Він оглянувся, коли в двері заскочив готовий до нападу лев. Лев стрибнув на посла, майже торкнувся до його голови, але поцілів у порожнечу. Побачивши, що людина зникла, лев накинувся на одного з тигрів.

Посол знову з'явився на своєму стільці, закупив сигарету й почав спостерігати, як звірі шматують один одного.

За десять хвилин кімната нагадувала бійню.

До того часу вистава надокучила послові, він розгорнув книжку й ліг на ліжко.

— Здаюся, — розвів руками Меллі, — у мене це була остання хоча б чогось варта ідея.

Серсі мовчки втупився у підлогу. Харрісон забився в куток і нишком припав до пляшки.

Задзвонив телефон.

— Слухаю, — підскочив Серсі.

— Я все зрозумів! — Дарріг нетямився від захвату. — Впевнений, що все саме так і є. Чекайте, я просто зараз спускаюсь і ловлю таксі. Скажіть Харрісону, хай знайде собі кількох помічників.

— То що ж ви зрозуміли? — не втерпів Серсі

— Зворотній бік — хаос! — відповів Дарріг і поклав слухавку.

Вони нетерпляче сновигали кімнатою в очікуванні порятунку. Минуло півгодини, година. Нарешті, за три години після свого дзвінка ввійшов Дарріг.

— Привіт, — кинув мимохідь.

— Привіт, дідько вас забирай! — накинувся на нього Серсі. — Де вас носило?

— Поки їхав назад, — почав пояснювати Дарріг, — я ознайомився з філософською концепцією посла. Це досконала праця.

— І через це ви затрималися?

— Ну, так. Водій кілька разів обвіз мене довкола парку, поки я це читав.

— Менше з тим, проїхали. Що там стосовно...

— Як це — проїхали? — несподівано суворо насупився Дарріг. — Побожюся, що ми помилялись. Щодо інопланетян, я маю на увазі. Цілком слушно й правильно, що вони мають правити нами. Я би справді хотів, щоб вони якомога швидше прибули сюди.

Говорив Дарріг якимось невпевнено. Голос у нього тремтів, обличчям стікав піт. Чоловік то стискав, то розтискав пальці, ніби в агонії.

— Це складно пояснити, — провадив він, — але мені все прояснилося, щойно я почав читати. Я зрозумів, які ми дурні, що намагаємося бути незалежними у взаємозалежному всесвіті. Я побачив... О, послухайте, Серсі. Зупинімо всю цю дурню та приймімо посла як нашого друга.

— Заспокойтеся! — Серсі аж ногами затупав на абсолютно спокійного фізика.

— Казна що верзете!

— Це справді дивно, — пробурмотів Дарріґ, — я пам'ятаю що саме відчував, але зараз мої думки змінилися. Думаю, як же вам допомогти. Ви ж не знаєте філософської концепції. Ви зрозумієте, що я маю на увазі, коли прочитаєте це.

Він вручив Серсі стос паперів. Серсі швидко підпалив їх запальничкою.

— Це нічого, — сказав Дарріґ, — я все запам'ятав. Ви лишень послухайте. Перша аксіома. Всі народи...

Серсі вразив його коротким, точним ударом, і Дарріґ гепнувся на підлогу.

— Цей текст вочевидь семантично закодований, — пояснив Меллі. — Гадаю, він призначений для того, щоб викликати у нас певні реакції. Посол пристосовує свою філософію до психології людей, з якими контактує.

— Слухайте-но, Меллі, — сказав Серсі, — зараз усе залежить від вас. Дарріґ знає, або гадає, що знає рішення проблеми. Ви повинні якось витягти це з нього.

— Це буде непросто, — зітхнув Меллі, — допомагаючи нам, він почуватиметься зрадником того, у що вірить.

— Мене не цікавить, як ви це зробите, — наполягав Серсі. — Просто мусите про все дізнатися.

— Навіть якщо це може вбити його? — злякався Меллі.

— Навіть якщо це може вбити й вас.

— Допоможіть відвести його в мою лабораторію, — попросив Меллі.

Цієї ночі Серсі та Харрісон удвох стежили за послом зі свого спостережного пункту. Серсі помітив, що його думки ходять по колу.

Що вбило Альферна в космосі? Чи може бути на Землі щось подібне? Що це за принцип упорядкованості? І що означає «зворотній бік — хаос»?

«Якого біса взагалі я тут роблю?» — запитав він у себе й відразу збагнув, що не можна дозволяти собі таких думок.

— Що би ви сказали про посла? — звернувся він до Харрісона. — Він — людина?

— З вигляду — так, — сонно озвався Харрісон.

— Але ж він функціонує не як людина. Цікаво, чи це його справжній стан?

Харрісон похитав головою і запалив люльку.

— Чим же він є насправді? — допитувався Серсі. — Вигляд як у людини, але може перетворюватися на що завгодно. На нього не можна напасти — він адаптується. Схожий на воду, яка приймає форму будь-якої посудини.

— Якщо її закип'ятити, це теж буде вода, — позіхнув Харрісон.

— Звичайно. Вода не має власної форми... Чи все ж таки має? Яка в неї основа?

Харрісон намагався зосередитися на словах Серсі:

— Молекулярна структура? Матриця?

— Матриця, — повторив Серсі, й собі позіхаючи, — структура. Має бути щось подібне. Структура абстрактна, чи не так?

— Звичайно. Певна структура може втілитися в що завгодно. Що таке я зараз сказав?

— Поміркуймо, — провадив Серсі. — Структура. Матриця. Вигляд посла може змінюватися. Але мусить бути щось основне, воно зберігає його особистість. Щось незмінне незалежно від форми, яку він приймає.

— Ніби шматочок нитки, — промимрив Харрісон із заплющеними очима.

— Авжеж. Зав'яжіть її у вузлик, зсукайте з неї мотузку, обертайте нею палець — вона все одно залишається ниткою.

— Так-так...

— Але як порушити саму структуру? — запитав Серсі. І чому не можна поспати? К бісу посла з його ордою колоністів! — Серсі на хвилину заплющив очі...

— Прокиньтесь, полковнику!

Серсі насилу розплющив очі й побачив перед собою Меллі. Поряд хрюпів Харрісон.

— Ну, ви щось дізналися?

— Нічогоісінько, — розвів руками Меллі. — Ця філософія надто вплинула на нього. Начебто не змінила його особистості, але... Дарріг знає, що він хотів убити посла й що на це були досить вагомі причини. Але зараз його почуття неоднозначні. У нього досі є відчуття, що він зраджує нас. З одного боку, він не може зашкодити послу, з іншого — нам.

— Отже, він нічого не скаже?

— Побожюся, це не так просто, — похитав головою Меллі. — Розумієте, перед ним неначе складна перешкода, яку потрібно здолати... До того ж, я гадаю, ця філософія зашкодила його розуму.

— Що ви маєте на увазі? — Серсі підвівся.

— Мені шкода, — знизав плечима Меллі, — але я тут нічого не можу вдіяти. Дарріг пережив жакливу внутрішню боротьбу, і коли вона його цілком виснажила — відступив. Побоявся, він збожеволів.

— Я хочу його побачити.

Вони пішли коридором до лабораторії Меллі. Дарріг лежав на дивані, скляними очима втупившись у щось невидиме.

— Чи існує спосіб лікування від цього? — запитав Серсі.

— Шокова терапія, можливо, — невпевнено промовив Меллі, — але на це потрібно багато часу. І, ймовірно, виявиться заблокованим усе, пов'язане з причинами хвороби.

Серсі відвернувся, йому раптом стало недобре. Навіть якби вдалося вилікувати Дарріга, було б запізно. Інопланетяни, мабуть, уже отримати повідомлення посла і, без сумніву, рухаються до Землі.

— А це що? — він підняв клаптик паперу, який лежав біля руки Дарріга.

— Щось він там шкрябав ручкою, — сказав Меллі. — Може, там щось написано?

Серсі прочитав уголос:

— По тривалих роздумах я зрозумів, що хаос і Горгона Медуза тісно пов'язані між собою.

— Що ж це означає? — розгубився Меллі.

— І гадки не маю, — спантеличений Серсі потер чоло. — Він завше цікавився легендами.

— Нагадує маячню шизофреніка, — сказав психіатр.

Серсі прочитав знову:

— По тривалих роздумах я зрозумів, що хаос і Горгона Медуза тісно пов'язані між собою.

Він дивився на записку.

— Може бути таке, — звернувся він раптом до Меллі, — що Дарріг намагається дати нам ключ? Намагається обдурити себе самого — дати розгадку й водночас не дати?

— Таке можливе, — погодився Меллі, — незграбний компроміс... Але що це може означати?

— Хаос, — Серсі пригадав, що Дарріг згадував це слово в телефонній розмові, — це первісний стан Всесвіту в грецькій міфології? Безформність, з якої все виникло?

— Щось таке, — кивнув Меллі, — а Медуза була однією з трьох сестер з жахливими обличчями.

Серсі на якусь мить застиг, втупившись у папірець. Хаос... Медуза... і принцип упорядкованості! Звичайно!

— Я зрозумів... — він розвернувся й вибіг із кімнати. Меллі подивився йому вслід, набрав ліків у шприц і пішов слідом.

У кімнаті, з якої стежили за послом, Серсі розштовхував сонного Харрісона.

— Слухайте ж бо, — гарячкував він, — я хочу, щоб ви дещо змайстрували, і то швидко. Ви чуєте?

— Та чую вже, — Харрісон кліпнув і сів, — що за поспіх?

— Я знаю, що саме Дарріг хотів повідомити нам, — поквапливо заговорив Серсі, — зараз поясню, чого хочу. Меллі, облиште врешті цього шприца. Я не схиблений. Хочу, щоб ви знайшли мені книгу з грецької міфології. І притьмом!

Розшукати книгу з грецької міфології — непросте завдання як на другу по півночі. За допомогою людей з ФБР Меллі зірвав з ліжка продавця книгарні, отримав потрібну книгу й помчав назад.

Украй збуджений Серсі з червоними очима, Харрісон і його помічники поралися біля трьох дивних агрегатів незрозумілого призначення. Серсі вихопив книжку з рук Меллі, щось там розшукав, прочитав і відклав.

— Це грандіозно, — вигукнув він. — Ну, ми це встановили. Харрісоне, все у вас готове?

— Майже, — Харрісон з десятком помічників пригвинчували останні деталі. — То ви поясните мені, що це таке?

— І мені теж, — долучився Меллі.

— Я не збираюся тримати це в секреті, — відмахнувся Серсі, — просто поспішаю. Поясню все в роботі.

Він підвівся.

— Гаразд, розбудімо посла.

На екрані вони бачили, як електричний розряд, що вдарив зі стелі, вразив посла у ліжку. Той миттю зник.

— Тепер він є частиною цього потоку електронів, чи не так? — запитав Серсі.

— Він сам це казав, — підтвердив Меллі.

— Але все-таки він якось зберігає в цьому потоці власну структуру, — вів далі Серсі, — інакше не зміг би відновитися. Тепер ми запустимо перший дезорганізатор.

Харрісон увімкнув машину в мережу й відіслав своїх помічників.

— Ось графік електронного потоку, — показав Серсі, — помічаєте різницю?

На графіку з'явилася нерегулярна серія піків і спадів, яка постійно зміщувалась у довільному порядку.

— Ви пам'ятаєте, як загипнотизували посла? Він говорив про свого друга, який загинув у космосі.

— Так, — кивнув Меллі, — його друга вбила якась випадковість.

— Він сказав ще дещо, — провадив Серсі. — Він сказав, що основний принцип упорядкованості зазвичай запобігає подібним впливам. Що ви про це думаєте?

— Принцип упорядкованості, — повільно повторив Меллі. — По-моєму, Дарріг сказав, що це новий закон природи?

— Так і є. Але подумайте, що за цим побачив Дар-ріг. Якщо принцип упорядкованості виконує певні функції, то має щось і протистояти йому. Що протистоїть упорядкованості...

— Хаос!

— Ось про що здогадався Дарріг і про що й ми мали здогадатися. Хаос лежить в основі всього, і з нього виник принцип упорядкованості. Цей принцип, якщо я правильно зрозумів, прагне здолати первісний хаос, всьому дати лад.

— Але хаос досі вирує у місцях, на які натрапив Альферн. Можливо, впорядковані структури в космосі слабші. Хоч би там як, ці плями небезпечні, поки принцип упорядкованості не попрацював над ними.

Він повернувся до щитка.

— Гаразд, Харрісоне. Ввімкніть другий дезорганізатор.

Піки та спади змінювалися на графіку. Вони почали створювати на моніторі приладу божевільні, безглузді конфігурації.

— Розглянемо слова Дарріга в цьому плані. Хаос, як відомо, лежить в основі всього. З нього почалось все. Горгона Медуза — це те, на що не можна дивитися. Вона перетворювала людей на камінь, якщо ви пам'ятаєте, знищувала їх. Отже, Дарріг знайшов зв'язок між Хаосом і тим, на що не можна дивитися. Все це, звісно, стосується посла.

— Посол не може дивитися на хаос! — вигукнув Меллі.

— Саме так. Посол здатний нескінченно змінюватися й перетворюватися. Але щось основне — матриця — незмінне, бо тоді від нього нічого не лишилося б. Аби знищити щось аж таке абстрактне, як структура, нам потрібен стан, у якому жодна структурованість неможлива. Стан хаосу.

Третій дезорганізатор увімкнули в мережу. Графік нагадував слід гусені напідпитку.

— Ці дезорганізатори — ідея Харрісона, — пояснив Серсі. — Я розказав йому, що хотів би створити електричний струм з абсолютно неузгодженими показниками. Дезорганізатори створюють перешкоди. Перший змінює характеристики електричного струму. Його призначення — створити стан безсистемності. Другий намагається зруйнувати структурованість, залишену першим, третій налаштований на знищення будь-якої системності, що могла залишитися після роботи перших двох. Тоді вони перезавантажуються знову, й будь-які рештки системи знищуються за кілька циклів... Принаймні, я сподіваюся на це.

— Це має викликати стан хаосу? — Меллі вдивлявся в екран.

Якийсь час вони чули тільки гудіння приладів та споглядали божевільні стрибки графіків на екранах. Згодом посеред кімнати посла виникла пляма. Вона коливалася, то зменшуючись, то розтягуючись.

Далі почало відбуватися щось незбагненне. Все, що потрапляло всередину плями, зникало.

— Вимкніть! — скрикнув Серсі.

Харрісон клацнув рубильником.

Пляма й далі збільшувалася.

— А чому ми можемо дивитися на це? — запитав Меллі, не відриваючи погляду від екрану.

— Щит Персея, пам'ятаєте? — сказав Серсі. — Використовуючи його як дзеркало, Персей міг дивитися на Медузу.

— І досі росте! — вигукнув Меллі.

— Певного ризику тут не можна уникнути, — відповів Серсі, — завжди залишається можливість того, що хаос розповсюджуватиметься без перешкод. Якщо це станеться, не матиме великого значення, що...

Пляма перестала зростати. Її краї коливалися, розпливалися, а далі почали звужуватися.

— Принцип упорядкованості, — видихнув Серсі й відкинувся на спинку стільця.

— Ну, і як там посол? — запитав він за кілька хвилин.

Пляма й далі коливалася. Нарешті зникла. Прогримів вибух.

Сталеві стіни ввігнулися всередину, але встояли. Екран згас.

— Пляма поглинула все повітря в кімнаті, — пояснив Серсі, — разом із меблями й послом.

— Він цього не переніс, — зрадів Меллі, — жодна структура не може співвідноситися зі станом безсистемності. Він пішов за Альферном.

Меллі нервово хихотів. Серсі відчув, що ось-ось приєднається до нього, але опанував себе.

— Заспокойтеся, — сказав він, — це ще не кінець.

— Але ж ми з цим упоралися! Посол...

— Так-то воно так. Але ж у нашій ділянці космосу никає чужорідний флот. І такий потужний, що воднева бомба йому як докучлива муха. Вони розшукуватимуть нас.

Серсі підвівся.

— Ідіть додому, виспіться. Щось мені підказує, що саме нам завтра доведеться вигадувати спосіб маскуванню цілої планети.

Привид V

— Читає нашу вивіску, — Грегор припав до вічка в дверях офісу своїм довгобразим кістлявим обличчям.

— Дай і мені глянути, — попросив Арнольд.

Грегор відсторонив його.

— О, зараз постукає! Ні, передумав. Пішов.

Арнольд повернувся до свого столу і почав розкладати новий пасьянс. Грегор залишився на своєму пункті спостереження біля вічка.

Три місяці тому вони створили власну фірму та орендували офіс. Вічко у дверях проробили з нудьги. Упродовж всього часу свого існування «ААА Головна міжпланетна служба дезактивації» не отримала жодного замовлення, попри перше за абеткою місце в телефонному довіднику. Дезактивація планет була давнім, усталеним бізнесом, повністю монополізованим двома великими компаніями. В цьому бізнесі не знаходилося місця новоспечених дрібній фірмі, створеній двома амбітними молодиками з безліччю ідей і купою обладнання, за яке ще потрібно було сплатити.

— О, повертається, — вигукнув Грегор, — мерщій зроби поважний вигляд заклопотаної людини!

Арнольд кинув карти в шухляду й не встиг ще за-стібнути гудзики на лабораторному халаті, як у двері постукали.

Відвідувач був маленький, лисий, стомлений з вигляду. Він дивився на парубків із сумнівом.

— Ви займаєтеся очищенням планет?

— Саме так, сер, — кивнув Грегор, відсунув купу паперів і потиснув вологу руку чоловічка. — Я Річард Грегор, а це мій партнер, доктор Френк Арнольд.

Арнольд, страшенно серйозний, у білому халаті й темних окулярах в роговій оправі, й собі недбало кивнув, і далі діловито розглядаючи осад у пробірках, що стояли тут уже хтосьна відколи.

Прощу, сідайте, пане...

— Фернграум.

— Пане Фернграум. Гадаю, ми зможемо впоратися з усім, що вам потрібно, — приязно запевнив Грегор. — Контроль флори або фауни, очищення атмосфери, води, знезараження ґрунту, тестування стабільності, контроль вулканів і землетрусів — усе необхідне для того, щоби планета стала придатною для проживання людини.

Фернграум і далі вагався.

— Буду з вами відвертий. У мене проблемна планета.

Грегор упевнено кивнув.

— Вирішувати проблеми — наша робота.

— Я брокер з продажу нерухомості, — повідомив Фернграум. — Ви знаєте, як це зазвичай робиться: одні купують планети, інші їх продають, і кожен щось має з цього. Зазвичай працюю з неочищеними світами — хай уже там покупці проводять знезараження. Але кілька місяців тому мені вдалося придбати справді якісну планету — вихопив просто під носом у великих компаній.

Фернграум сумно витер піт з чола.

— Чудова місцина, — він вів далі без жодного ентузіазму, — середня температура двадцять градусів. Місцевість гориста, але родюча. Водоспади, веселки, все таке. І взагалі немає фауни.

— Ну, це ж здорово, — закивав Грегор. — А мікроорганізми?

— Нічого небезпечного.

— Тоді що не так?

Фернграум помітно збентежився.

— Можливо, ви вже чували про цю планету. Номер в урядовому каталозі — RJC-5. Але зазвичай її називають Привид V.

Грегор підняв брови. Привид — чудернацька назва для планети, але йому й не таке доводилося чути. Зрештою, якимось же потрібно називати всі ці планети. Існують тисячі зірок з планетами в межах досяжності космічних кораблів, на багатьох з них є життя або вони потенційно придатні для життя. З іншого боку, безліч людей із цивілізованих світів хотіли б колонізувати ці планети. Релігійні секти, політичні угруповання, філософські спільноти, або врешті просто піонери, яким кортить почати нове життя.

— Якимось не пригадую, — похитав головою Грегор.

Фернграум ніяково завогтузився у кріслі.

— Я мав би послухатися своєї дружини. Але ж ні — закортіло бути крутим бізнесменом. Заплатив за цей Привид V удесятеро більше, ніж плачу зазвичай, і тепер застряг із ним.

— То у чому ж там справа? — поцікавився Грегор.

— Здається, там щось водиться, — у голосі Ферн-граума почувся відчай.

Він розповів, що перевірів планету радаром, по тому здав її в оренду фермерській спільноті з Діжона VI. Авангард із восьми осіб висадився на планету, й того ж дня звідки почали надходити заплутані повідомлення про демонів, упирів, відьмаків, динозаврів та інших агресивних істот.

Коли по відряджених на планету прийшов рейсовий корабель, всі виявилися мертвими. У звіті про розтин було сказано, що глибоких ран могли їм завдати будь-які істоти включно з демонами, упирями, відьмаками чи динозаврами, якби такі справді існували.

Фернграума оштрафували за недбале очищення планети. Фермери розірвали договір оренди. Але йому вдалося здати планету секті сонцепоклонників з Опала II. Шанувальники сонця виявилися обережними. Вони відрядили на планету насамперед своє майно. Супроводжували його лише троє чоловіків, які мали розвідати, чи все там безпечно. Чоловіки об-лаштували табір, розпакувалися й оголосили планету раєм. За якийсь час вони вийшли на радіозв'язок і попросили негайно їх звідки забрати, потім почувся жакливий крик і розмова урвалася.

Патрульний корабель прибув на планету, за п'ять хвилин забрав на борт три понівечені тіла й поквапився вшитися звідки.

— І ось тепер, — закінчив свою розповідь Фернгра-ум, — ніхто не наважується мати бодай якісь справи на цій планеті. Космічні екіпажі відмовляються туди летіти. А я так і не знаю достеменно, що ж там коїться.

Він глибоко зітхнув і підняв погляд на Грегора.

— Ну, це ж нібито ваша парафія... Може, візьметесь?

Грегор і Арнольд вибачилися та вийшли до передпокою.

Арнольд відразу вигукнув:

— У нас є робота!

— Так-то воно так, — пробурмотів Грегор. — Але ж яка!

— Ми ж хотіли чогось крутого, — зауважив Арнольд. — Якщо впораємося, гарно себе зарекомендуємо, не кажучи вже про відсотки від прибутку.

— Ти забуваєш, — заперечив Грегор, — що саме я — той, кому доведеться сісти на планеті. Ти тільки й того, що сидітимеш тут і трактуватимеш мої дані.

— То ми ж так і домовлялися, — нагадав йому Арнольд. — Я виконую дослідницькі роботи, а ти вирішуєш проблеми. Пам'ятаєш?

Ще б пак! Як Грегор міг не пам'ятати? Змалечку підставляв свою голову, втрапляючи у всілякі халепи, тимчасом як Арнольд відсиджувався у безпеці та під'юджував Грегора, щоби той наражався на ризик.

— Чомусь я не в захваті, — пробурчав він знову.

— Ти що, віриш у привиди?

— Звичайно, ні.

— Ну, а з усім іншим ми зможемо впоратися. Виграють найвідважніші.

Грегор знизав плечима. Вони повернулися до Фернграума.

За півгодини узгодили умови своєї роботи — значний відсоток майбутніх доходів від розвитку планети в разі їхнього успіху та компенсація їхніх витрат у гіршому випадку.

Грегор провів Фернграума до дверей.

— До речі, сер, — запитав він наостанок, — чому ви звернулися саме до нас?

— Окрім вас, ніхто за це не брався, — пояснив цілком задоволений Фернграум. — Бажаю удачі.

Три дні потому Грегор на борту старого вантажного космічного корабля прямував до Привида V. Дорогою ознайомився із звітами про дві спроби колонізації планети й переглянув різноманітні повідомлення про надприродні явища.

Це не надто допомогло. На Привиді V не було знайдено жодних слідів фауни. І ніде в галактиці не виявили жодних доказів існування надприродних істот.

Грегор обміркував усе це, потім перевірів свою зброю. Тим часом вантажний корабель вийшов на орбіту навколо Привіда V. На його борту знаходився арсенал, достатній для початку невеличкої переможної війни.

Якби ж тільки дізнатися, у що стріляти ...

Корабель знизився лише до кількох тисяч футів над привітною зеленою поверхнею планети. Грегор парашутами скинув своє спорядження до місця двох попередніх таборів, потиснув руку капітанові та вистрибнув.

Він безпечно опустився на ґрунт і глянув у небо. Корабель рвонув у космос, ніби за ним гналися.

Грегор залишився сам на Привиді V.

Після перевірки обладнання він передав Арнольду, що прибув нормально. Потім з бластером наготові оглянув табір adeptів секти поклоніння сонцю.

Табір облаштували біля підніжжя гори, біля маленького кришталево-чистого озерця. Будиночки, зібрані з готових конструкцій, мали ідеальний стан. Негода не пошкодила їх — на Привиді V був благословенно рівний клімат — але вигляд вони мали до сліз самотній.

Грегор ретельно перевірів житло. Одяг був акуратно складений у шафи, картини висіли на стінах, на одному з вікон навіть встигли почепити штори. У кутку однієї з кімнат стояла відкрита коробка з іграшками, що очікувала на прибуття основної пар-тії поселенців з дітьми. На підлогу випали водяний пістолет, дзига та торбинка з крем'ячами.

Надходив вечір, Грегор заходився біля свого обладнання, яке затягнув до одного з будиночків. Налаштував сигналізацію, аж таку чутливу, що спрацьовувала б від щонайменшого руху. Потім налагодив радіолокаційне сканування прилеглої території, розпакував свій арсенал, поклав потужні гвинтівки поблизу, ручний бластер застромив за пасок. Потому, задоволений своїми приготуваннями, неквапно повечеряв.

Сутінки густішали. Тепла дрімотна ніч укрила темрявою все довкола.

Легідний вітерець здіймав на поверхні озерця легкі хвильки та шелестів у високій траві.

Усе навкруги здавалося доволі мирним.

Переселенці, мабуть, були істеричними типами, вирішив Грегор. Вони, можливо, здійснювали паніку та повбивали один одного.

Він ще раз перевірів сигналізацію, кинув одяг на стілець, вимкнув світло й ліг у ліжко. Зірки освітлювали кімнату яскравіше, ніж місячне світло на Землі. Бластер лежав під подушкою. Усе було добре.

Він тільки почав дрімати, коли раптом усвідомив, що в кімнаті хтось є.

Це було немислимо. Сигналізація не спрацювала. Радар мирно гудів.

Але кожен нерв Грегора волав про небезпеку. Він узяв бластер і роззирнувся кімнатою.

Чоловік стояв у кутку.

Не було часу на роздуми про те, як він там опинився. Грегор наставив бластера й сказав спокійним, рішучим голосом:

— Руки вгору.

Постать не рухалася.

Палець Грегора на спусковому гачку напружився, потім раптом розслабився. Він упізнав чоловіка. То був його власний кинутий на стілець одяг, примхливо змінений зоряним світлом і напруженою уявою.

Він посміхнувся й опустив бластер. Одяг ледь гойднувся.

Грегор відчув слабкий вітерець з вікна й посміхнувся знову.

Але купа одягу встала, випросталась і рішуче рушила до Грегора.

Грегор завмер у ліжку, спостерігаючи, як порожній одяг, зібраний у приблизну подобу людини, насувався на нього.

Коли одяг опинився посеред кімнати і його порожні рукави потяглися до Грегора, той почав стріляти.

Він усе натискав і натискав на курок, а купа пошматованого ганчір'я вперто посувалася до нього, ніби жива. Обгорілі клаптики тканини нависли йому над обличчям, ремінь намагався обмотатися навколо ніг. Припинилося це лише тоді, коли Грегор спалив усе до останньої нитки.

Коли це скінчилося, Грегор увімкнув усе можливе світло, заварив собі кави й додав у неї гарну дозу коньяку. Зумів утриматися від бажання розтрошити непотрібну систему сигналізації. Натомість зв'язався зі своїм партнером.

— Дуже цікаво, — так зреагував Арнольд на розповідь Грегора. — Одяг оживає! Справді дуже цікаво.

— Я так і знав, що тебе це потішить, — скрушно мовив Грегор. Після кількох ковтків коньяку він почувався покинутими напризволяще.

— Чи сталося ще щось?

— Поки що ні.

— Ну, будь обережний. У мене є гіпотеза. Потрібно її перевірити. До речі, якийсь божевільний букмекер приймає ставки на тебе п'ять проти одного.

— Та що ти кажеш?

— Так. Я теж зробив ставку.

— За мене, чи проти? — іронічно поцікавився Грегор.

— За тебе, звичайно! — обурився Арнольд. — Ми ж партнери, чи як?

Вони попрощалися, і Грегор заварив собі ще кави. Цієї ночі спати вже не збирався. Було приємно дізнатися, що Арнольд поставив на нього. Але, з іншого боку, Арнольду зазвичай страшенно не щастило в іграх.

Коли розвиднилося, Грегору вдалося кілька годин міцно поспати. Прокинувся він уже доволі пізно, знайшов собі одяг і заходився вивчати табір сонцепоклонників.

До вечора дещо виявив. На стіні будиночка було похапцем нашкрябане слово Тгаскліт. Тгаскліт. Слово нічого не означало для Грегора, але він відразу повідомив про це Арнольдові.

Далі він ретельно обшукав свій будиночок, встановив більше ламп, протестував систему сигналізації та зарядив бластер.

Здавалося, все було гаразд. Та Грегор з острахом спостерігав, як заходить сонце, сподіваючись, що доведеться побачити його знову. Потім влаштувався у зручному кріслі й спробував спокійно все обміркувати.

Тут не було ні тварин, ані рухливих рослин, не могло бути розумних каменів або гігантського мозку в ядрі планети. Привид V не мав навіть малого супутника, на якому хтось міг би сховатися.

Грегор не вірив у привидів чи демонів. Він знав, що надприродні явища за детального вивчення за-звичай перетворюються на цілком природні. Міфи якщо не розвінчуються, то якимось самі по собі перестають нас цікавити. Примари не стоять і не чекають, поки їх почнуть досліджувати ті, хто в них не вірить. Привид замку завжди йде у відпустку, коли з'являються вчені з камерами та магнітофонами.

Тож залишилася єдина можливість. Припустимо, хтось прагнув отримати цю планету, але не бажав сплачувати ціну, якої вимагав Фернграум. Може, той хтось і ховається тут, лякає поселенців, навіть вбиває їх, щоб збити ціну?

Це здавалося логічним. Можна було б навіть якимось пояснити поведінку його одягу. Статична електрика за належного використання, могла б...

Перед ним щось стояло. Сигналізація, як і минулого разу, не спрацювала.

Грегор повільно розглядав примару. Створіння мало приблизно десять футів зросту, а статурою нагадувало людину, якщо не враховувати крокодилячої голови. Воно було яскраво-малинового кольору в пурпурову повздовжню смужку. В одній лапі створіння тримало велику коричневу бляшанку.

— Вітаю, — озвалося воно.

— Привіт, — вичавив із себе Грегор. Його бластер лежав на столі лише за два кроки. Він замислився: чи нападе потвора, якщо він спробує схопити зброю?

— Як тебе звати? — безбарвним голосом запитав Грегор, і далі перебуваючи в стані глибокого шоку.

— Я — Смугастий Хапуга, — відповіло створіння, — хапаю різні речі.

— Як цікаво.

Рука Грегора поволі потяглася до бластера.

— Можу схопити те, що зветься Річардом Грегором, — вів далі Хапуга веселим, безтурботним тоном, — і з'їсти в шоколадному соусі. — Він підняв коричневу бляшанку, й Грегор прочитав на етикетці: «Шоколад Сміга. Ідеальний соус до Грегорів, Ар-нольдів і Фліннів».

Пальці Грегора торкнулися бластера. Він запитав:

— Ти збираєшся мені з'їсти?

— Авжеж, — відповів Хапуга.

Грегор схопив зброю, зняв запобіжник і вистрілив. Промінь бластера відбився від грудей Хапуги і обпалив підлогу, стіни та брови Грегора.

— Це мені не зашкодить, — пояснив Хапуга, — я зависокий.

Бластер випав із руки Грегора. Хапуга нахилився ближче.

— Я зараз тебе не з'їм, — сказав він.

— Ні? — насилу промимрив Грегор.

— Ні. Я зможу з'їсти тебе лише завтра, першого травня. Такі правила. Я просто прийшов про дещо попросити.

— Про що саме?

Хапуга усміхнувся.

— Будь такий ласкавий, з'їж кілька яблук. Вони надають м'ясу надзвичайного, дивовижного смаку.

І з цими словами смугасте чудовисько зникло.

Тремтячими руками Грегор викликав по радіо Арнольда і розповів йому, що сталося.

— Гм, — сказав Арнольд, — Смугастий Хапуга, еге ж? Гадаю, це саме те, чого слід було очікувати. Все сходиться.

— Що там у тебе сходиться? Що ти маєш на увазі?

— Насамперед, зроби так, як я скажу. Я хочу переконатися.

Отримавши вказівки Арнольда, Грегор розпакував хімічне обладнання та виставив рядком пробірки, реторти й хімічні речовини. Він зливав, перемішував, досипав, розділяв, як йому було вказано, і, нарешті, поставив суміш на плиту, щоб нагріти.

— Тепер, — Грегор знову вийшов на зв'язок, — поясни мені, що відбувається.

— Авжеж. Я знайшов слово Тгаскліт. Це опалій-ське слово. Воно означає «багатозубий привид». Ті, хто поклоняється сонцю, були з Опала. Це тобі щось підказує?

— Вони були вбиті рідним привидам зі своєї планети, — злісно процідив Грегор. — Мабуть, той якось прослизнув на їхній корабель. Можливо, було якесь прокляття і...

— Заспокойся, — зупинив Арнольд його іронічний монолог, — не йдеться про жодні привиди. Розчин ще не кипить?

— Ні.

— Скажеш, коли закипить. Тепер давай розглянемо твій одяг, який ожив. Це нагадує тобі щось?

Грегор подумав.

— Ну, — почав він невпевнено, — коли я був дитиною... Ні, це безглуздо.

— Пригадай, — наполягав Арнольд.

— Малим я ніколи не залишав одяг на стільці. У темряві це завжди нагадувало людину, дракона чи щось подібне. Гадаю, такі страхи були не лише в мене. Але це не пояснює...

— Навпаки, якраз у цьому й річ! А пам'ятаєш Смугастого Хапугу?

— Ні. Звідки мені про нього знати?

— Та ти ж сам придумав його! Пам'ятаєш? Нам було десь вісім чи дев'ять — тобі, мені й Джиммі Флінну. Ми вигадали найжахливіше чудовисько, яке лише можна було уявити, — наше особисте чудовисько, й воно хотіло з'їсти тебе, мене або Джиммі з шоколадним соусом. Але тільки першого числа кожного

місяця, коли ми приносили табелі з оцінками. Треба було вимовити чарівне слово, щоб позбутися його.

Грегор пригадав і здивувався, як він міг таке забути. Скільки ночей він провів у жахливому очікуванні Хапуги? Через цей страх про табель з поганими оцінками вже й не думалося.

— Розчин кипить? — запитав Арнольд.

— Так, — відповів Грегор, слухняно глянувши на плиту.

— Якого він кольору?

— Якогось зеленаво-синього. Ні, радше синього...

— Правильно. Можеш його вилити. Я хочу провести ще кілька тестів, але гадаю, що загалом задачку ми розв'язали.

— Розв'язали? Може, ти й мені хоча б щось поясниш?

— Це ж очевидно. На планеті немає тварин. Жодних примар, тим паче, аж таких сильних, щоб знищити цілий загін озброєних чоловіків, не існує в природі. Звідси напрошується відповідь — галюцинації. Тому я шукав те, що могло б їх викликати. Виявляється, таких речовин чимало. Окрім усіх наркотиків, які існують на Землі, в «Каталозі інопланетних мало поширених речовин» налічується понад десяток галюциногенних газів. Є депресанти, стимулятори, сполуки, які змушують людину уявляти себе генієм, дощовим хробаком або орлом. Конкретна речовина, з якою ти зіткнувся, за своїми властивостями відповідає Лонгстиду 42 з цього каталогу. Це важкий, прозорий, фізично не шкідливий газ без запаху — стимулятор уяви.

— Ти маєш на увазі, що у мене просто галюцинації? Я кажу тобі...

— Не все так просто, — перебив Арнольд, — Лонг-стид 42 впливає безпосередньо на підсвідомість. Він вивільняє найсильніші й давно придушені підсвідомі страхи, дитячі жажіття. Він оживляє їх. І це саме те, що ти бачив.

— Тобто тут нічого немає? — запитав Грегор.

— У фізичному сенсі — нічого. Але галюцинації досить реальні для того, хто їх має.

Грегор дістав ще одну пляшки коньяку. Це варто було відсвяткувати.

— Привид V не важко буде дезактивувати, — упевнено провадив Арнольд. — Ми без особливих труднощів позбудемося Лонгстиду 42. І ось тоді вже забагатіємо, колего!

Грегор запропонував тост, але раптом у нього виникла тривожна думка.

— Якщо це просто галюцинації, то що ж сталося з поселенцями?

Арнольд трохи подумав.

— Ну, — озвався він нарешті, — Лонгстид може мати властивість стимулювання мортидо — інстинкту смерті. Переселенці, мабуть, з'їхали з глузду й повбивали один одного.

— І жоден з них не вижив?

— Ну, ти ж сам знаєш. Останні, які залишилися живі, мабуть, наклали на себе руки або померли від ран. Не переймайся цим. Я негайно зафрахтую корабель і вилечу, щоб провести решту тестів. Заспокойся. Я заберу тебе за день-два.

Грегор закінчив розмову й дозволив собі допити пляшку коньяку. Врешті для цього був привід. Таємниця Привида V розкрита, вони забагатіють. Незабаром він зможе найняти когось для десантування на незвичайні планети, а сам сидітиме вдома та даватиме розпорядження по радіо.

Наступного дня він прокинувся з похміллям. Корабель Арнольда ще не прибув, тому Грегор спакував своє обладнання й заходився чекати. До вечора корабель не з'явився. Грегор сидів на порозі будиночка й споглядав неприродно яскравий захід сонця, потім повечеряв.

Проблема переселенців досі не давала йому спокою, але він вирішив не перейматися. Безумовно, це було розумне рішення.

Після вечері Грегор простягнувся на ліжку. Ледве заплющивши очі, почув, як хтось обережно кашлянув, ніби перепрошуючи за те, що турбує.

— Вітаннячко, — сказав Смугастий Хапуга.

Власна галюцинація Грегора повернулася, щоб з'їсти його.

— Привіт, старий, — весело відгукнувся Грегор, анітрохи не злякавшись і ні про що не турбуючись.

— Ти їв яблука?

— Вибач. На жаль, яюсь забув.

— Ну, то таке, — Хапуга намагався приховати своє розчарування, — я приніс шоколадний соус. Він показав бляшанку.

Грегор посміхнувся.

— Облиш, — сказав він, — я ж знаю, що ти просто витвір моєї уяви. Ти не можеш мені зашкодити.

— Я й не збираюся тобі шкодити, — заперечив Хапуга. — Я тебе просто їстиму.

Він підійшов ближче. Грегор ще посміхався, хоча його непокоїло, що Хапуга здавався цілком справжнім. Хапуга нахилився і спробував куснути Грегора.

Грегор відстрибнув і глянув на свою руку. На ній були сліди зубів. Виступила кров — справжня, його кров!

Колоністи були покусані, пошматовані, мали глибокі рани.

Тієї ж миті Грегор згадав сеанс гіпнозу, який колись бачив. Гіпнотизер сказав загіпнотизованому чоловікові, що прикладає до його руки запалену сигарету, і торкнувся цього місця олівцем.

За кілька секунд на руці загіпнотизованого з'явився червоний слід опіку, бо чоловік повірив, що справді обпікся. Якщо ваша підсвідомість вважає, що ви помираєте, ви справді помрете. Якщо вона уявляє рани від укусів, вони з'являються.

Він не вірив у Хапугу.

Але його підсвідомість вірила.

Грегор спробував вибігти за двері. Хапуга відрізав йому шлях. Він схопив Грегора своїми лапами і нахилився до шиї.

Чарівне слово! Що ж це було за слово?

Грегор вигукнув:

— Альфойсто!

— Неправильно, — сказав Хапуга. — Будь ласка, не репетуй.

— Регнастико!

— Ні. Припини пручатись, і я закінчу, перш ніж ти...

— Вурсфелхеппілор!

Хапуга скрикнув від болю, випустив Грегора, піднісся вгору й розтанув у повітрі.

Грегор гепнувся на стілець. Ледь не загинув. Ще трохи, і його спіткав би страшний кінець.. Було б геть безглуздо вмерти через власну підсвідомість, бути знищеним власною уявою, самонавіюванням. Йому пощастило, що згадав це слово. Хоч би тільки Арнольд поквапився...

Він почув тихе задоволене хихотіння.

Воно чулося з чорноти прочиненої шафи, викликаючи давні спогади. Йому знову було дев'ять років, і Тіньовик — його Тіньовик — був химерною, худою, жадливою істотою, яка ховалася за дверима, спала під ліжками і нападала лише в темряві.

— Вимкни світло, — сказав Тіньовик.

— Нізачо, — Грегор схопився за бластер. На світлі він був у безпеці.

— Краще вимкни.

— Ні!

— Ах так! Еган, Меган, Деган!

Три маленькі створіннячка заскочили до кімнати. Вони побігли до найближчої лампочки, кинулися до неї та почали жадібно ковтати світло.

У кімнаті потемнішало.

Грегор стріляв у істот щоразу, коли вони наближалися до лампочок. Скло розліталося на друзки, а меткі створіння спритно ухилялись.

Нарешті Грегор збагнув, що накоїв. Ці створіння не могли з'їсти світло. Уява жодним чином не може впливати на неживу матерію. Він уявив, що в кімнаті темнішає, і...

Грегор сам потрощив усі лампочки! Його власна згубна підсвідомість обдурила його.

Тіньовик вийшов із шафи. Стрибаючи від тіні до тіні, він наблизився до Грегора.

Бластер не завдавав йому жодної шкоди. Грегор гарячково намагався пригадати чарівне слово — і, на жаль, згадав, що не було чарівного слова, яке проганяло б Тіньовика.

Він відступав, а Тіньовик просувався до нього, поки Грегору не заступила шлях велика коробка. Тіньовик височів над ним, Грегор зісковзнув на підлогу й заплющив очі.

Його руки діткнулися до чогось холодного. Він спирався на коробку з іграшками для дітей поселенців. І тримав у руці водяний пістолет.

Грегор погрозово махнув іграшковою зброєю. Тіньовик відступив, з острахом її розглядаючи.

Грегор швидко підбіг до крана, заповнив пістолет і скерував убивчий струмінь води на чудовисько.

Тіньовик завищав у агонії та зник.

Грегор стримано посміхнувся й закрив порожній пістолет собі за пасок.

Водяний пістолет був зброєю, придатною саме для боротьби з уявним чудовиськом.

Аж під ранок прибув корабель, із якого вийшов Арнольд. Не гаючи часу, він узявся до своїх тестів та до полудня скінчив роботу. Виявлена сполука була, без сумніву, Лонгстидом 42. Вони з Грегором негайно спакувалися і відлетіли.

Щойно опинилися в космосі, Грегор усе розповів партнеру.

— Добряче тобі дісталося, — поспівчував Арнольд.

Грегор посміхнувся як скромний герой. Тепер він був у безпеці й не міг зазнати впливу Привида V.

— Могло бути й гірше, — сказав він.

— Що ти маєш на увазі?

— Уяви, що там опинився Джиммі Флінн. Отой уже вмів вигадувати чудовиськ як ніхто! Пам'ятаєш Буркотуна?

— Авжеж, скільки нічних жахів я пережив через нього, — всміхнувся Арнольд.

Корабель прямував до Землі. Арнольд зробив деякі нотатки для статті «Інстинкт смерті на Привиді V: дослідження впливу стимуляції підсвідомості, істерії та масових галюцинацій на виникнення фізичних ушкоджень». Потім пішов на пункт керування, щоб налаштувати автопілот.

Грегор упав на ліжку, збираючись нарешті, вперше після свого десантування на Привид V нормально поспати вночі. Ледь-ледь почав засинати, як прибіг Арнольд із перекошеним від жаху обличчям.

— Мені здається, на пункті керування щось є, — вигукнув він.

Грегор сів.

— Не може бути. Ми ж...

З пункту управління долинуло неголосне бурчання.

— О, Господи! — забідкався Арнольд. Та за якусь мить йому вдалося опанувати себе.

— Я зрозумів. Коли я там сів, то залишив люки відчиненими. Тепер ми дихаємо повітрям з Привіда V!

У прочинених дверях стояло величезне сіре створіння з червоними плямами на шкірі. Воно мало безліч рук, ніг, мацаків, кігтів та зубів, а також двоє крихтих крилець на спині. Воно повільно наближалося до приятелів, бурмотіло й стогнало.

Обоє впізнали Буркотуна.

Грегор рвонувся вперед і захряснув перед чудовиськом двері.

— Тут ми будемо в безпеці, — видихнув він, — ці двері герметичні. Але як ми будемо пілотувати корабель?

— Ніяк, — розвів руками Арнольд, — доведеться покластися на автопілот, якщо не зможемо в якийсь спосіб позбутися чудовиська.

Вони побачили ледь помітний димок, який почав просотуватися з-під замкнених дверей.

— Це що таке? — скрикнув Арнольд, і в його голосі вже відчувалася паніка.

Грегор спохмурнів.

— Ти що, не пам'ятаєш? Буркотун може потрапити в будь-яку кімнату. Його неможливо втримати.

— Я чомусь не багато пам'ятаю про нього, — зітхнув Арнольд. — Він їсть людей?

— Ні. Як я пригадую, він просто кришить їх на капусту.

Дим почав формуватись у величезну сіру постать Буркотуна. Вони сховалися в наступний відсік і замкнули двері. За якусь мить і туди просотався легкий димок.

— Просто смішно, — промовив Арнольд, кусаючи губи, — коли тебе переслідує уявне чудовисько... Че-кай-но! Водяний пістолет ще у тебе?

— Так, але...

— Давай його сюди!

Арнольд підбіг до бака з водою і наповнив пістолет. Буркотун знову сформувався і наближався до них із лиховісним стогоном. Арнольд вдарив по ньому струменем води.

Буркотун і далі рухався вперед.

— Я пригадав, — сказав Грегор, — водяний пістолет не може зупинити Буркотуна.

Вони відступили в сусіднє приміщення і зачинили двері. Лише одна стіна відділяла їх тепер від смертоносного космічного вакууму.

Грегор поцікавився:

— Чи не можна щось зробити з атмосферою корабля?

Арнольд похитав головою.

— Вона поступово очищується. Але потрібно близько двадцяти годин, щоб ефект Лонгстиду вичерпався.

— А немає якоїсь протиотрути?

— На жаль, немає.

Буркотун знову матеріалізувався і поведився якось не надто спокійно й не сказати щоб люб'язно.

— То як же нам із ним упоратися? — заметушився Арнольд. — Має ж бути якийсь спосіб. Чарівні слова? Може, дерев'яний меч?

Грегор похитав головою.

— Я пригадав Буркотуна, — промовив він скрушно.

— То що ж його вбиває?

— Його не можна знищити ні водяним пістолетом, ні пістонами, ні петардами, ні рогатками, ні смердючими бомбочками, ані будь-якою іншою дитячою зброєю. Буркотун абсолютно нездоланий.

— Ох, цей мені Флінн із його клятою фантазією! Якого дідька нас тільки повело на розмови про нього? Як же тепер позбутися цього Буркотуна?

— Я ж кажу тобі: нічого не вийде. Він повинен зникнути просто сам по собі.

Буркотун досяг свого повного розміру. Грегор з Арнольдом заскочили в тісний спальний відсік і зачинили двері.

— Думай, Грегоре, — благав Арнольд, — жоден хлопчисько не вигадуватиме чудовисько, від якого не можна врятуватися. Пригадуй!

— Буркотуна не можна вбити, — мов заведений повторив Грегор.

Плямисте чудовисько сформувалося знову. Грегор пригадав усі нічні жахи, які будь-коли переживав. Мабуть, у дитинстві він мав певний спосіб боротьби з невідомими силами.

Раптом — ще мить, і було б запізно — він пригадав...

Під керуванням автопілота корабель мчав до Землі з Буркотуном на борту, й останній почувався тут повноправним господарем. Він ходив порожніми коридорами, пробирався крізь сталеві стіни в каюти й вантажні відсіки, стогнав, охкав і лаявся, але не зміг знайти жодної жертви.

Корабель досяг сонячної системи, автоматично вийшов на орбіту навколо місяця.

Грегор обережно визирнув, готовий, у разі чого, знову сховатися. Не було чути жодного підозрілого руху, ніхто не стогнав і не охкав, лиховісний туман не просотувався попід двері або крізь стіни.

— Усе гаразд, — гукнув він до Арнольда, — Буркотун зник.

Приятелі, які врятувалися найнадійнішим засобом проти нічних жахів — загорнувшись у ковдри з головою, повилазили зі своїх ліжок.

— Я ж казав, що водяний пістолет не допоможе, — заявив Грегор.

Арнольд ледь всміхнувся у відповідь і заховав пістолет до кишені.

— Я таки залишу його собі. Якщо коли-небудь одружуся й матиму малюка, це буде моїм найпершим подарунком йому.

— Ну, таке не для моїх дітей, — сказав Грегор.

Він ніжно поплескав рукою по ліжку.

— Ніщо тебе не дістане, якщо загорнешся з головою у ковдру.